

สารบัญเล่มนี้

ลาขพระหัตถ์

สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอพระยาอนริศราชานุวัตดิวงษ์

และ

สมเด็จพระนางเจ้ารำจราชานุภาพ

ภาคที่ ๕๕

พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

หม่อมหม่อมราชวงศ์ทิศกุล

ส.ก.ใน

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาตำราจราชานุภาพ

ณ สำนักรวบรวมจารึกและศิลปกรรมโบราณคดี

วันพุธ ที่ ๓ มกราคม ๒๕๐๕

คำนำ

เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมแม่พิมพ์ ลีสกุล สระไก่ใน
สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ กำหนดงาน
วันที่ ๓ มกราคม ๒๕๐๕ ณ สุสานหลวงวัดเทพศิรินทราวาส เจ้าภาพ
ได้แจ้งความประสงค์มายังกองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลป
ากร ขออนุญาตพิมพ์หนังสือตำนานสมเด็จพระเจ้าเอกทัศ ๕๕ อันเป็นภาค
สุดท้าย เพื่อแจกเป็นอนุสรณ์ในงานนี้ กรมศิลปากรมีความยินดี
อนุญาตให้พิมพ์ได้ดังประสงค์

หนังสือเรื่องตำนานสมเด็จพระเจ้าเอกทัศ เป็นฉายพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าฟ้า
กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ กับ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ
ทรงมีโต้ตอบกันในชั้นปลายแห่งพระชนม์ชีพเมื่อทรงว่างภาระทาง
ราชการงานเมือง และทรงพักผ่อนอย่างเงียบๆ พระปรีชาสามารถ
ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอทั้งสองพระองค์นี้ ย่อมเป็นที่สดชื่น
ทั่วไปในหมู่นักศึกษาโบราณคดี ศิลป และวรรณคดี ฉะนั้นผู้ที่สนใจ
ในแขนงวิชาเหล่านี้ จึงนับถือตำนานสมเด็จพระเจ้าเอกทัศว่าเป็นประหนึ่งกุญแจที่จะไข
ไปสู่ความสว่างในปัญหาต่างๆ ไม่น้อยทีเดียว ตำนานสมเด็จพระเจ้าเอกทัศ
ด้วยกัน กรมศิลปากรเคยนำลงในวารสารศิลปากร อันเป็นวารสาร
เผยแพร่ความรู้ในสาขาวิชาต่างๆ ซึ่งเป็นงานของกรมศิลปากร เริ่มตั้ง
แต่ พ.ศ. ๒๔๘๐ เป็นต้นมา เมื่อลงพิมพ์ในหนังสือวารสารศิลปากร
แล้ว ก็อนุญาตให้ผู้มาขอพิมพ์หนังสือจากต้นฉบับของหอสมุดแห่งชาติ

(๒)

ตัดตอนพิมพ์เป็นภาคๆ ไป ในปัจจุบันนี้ได้พิมพ์ไปแล้วรวม ๕๔ ภาค
ในคราวพิมพ์ครั้งแรกเป็นภาคที่ ๕๕ อันเป็นภาคสุดท้ายของลำดับเล่มเดิม

กรมศิลปากรขออนุโมทนาในกุศลราศ์ทักษณานุปทานกิจที่
เจ้าภาพได้บำเพ็ญอุทิศแด่ หม่อมเข้ม ดิศกุล ตลอดจนให้พิมพ์หนังสือ
นี้ออกแจกจ่ายเป็นวชิยาทาน ขอกุศลทรงนงนิจดบ้นศาลเดรั่มตั้งให้
หม่อมเข้ม ดิศกุล ผู้ดวงดับ ได้ประสูติบุตรตามควรแก่ฐานะนิยม
ทุกประการเทอญ.

กรมศิลปากร

๒๘ ธันวาคม ๒๕๐๔

ประวัติ

หม่อมเข้ม ดิศกุล ณ อยุธยา เกิด ณ วันศุกร์ บัวออก ตรงกับ
วันที่ ๒๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๒๗ เป็นบุตรของขุนศรีธรรมราช
(สมบุญ เปาโรหิตย์) และท่านน้อย มีพี่น้องร่วมบิดามารดาด้วยกัน
๓ คน คือ คุณหญิงธรรมศาสตร์นาถประณี (ชุ่ม สุวรรณทนต์)
เจ้าพระยามุขมนตรี (อวบ เปาโรหิตย์) และหม่อมเข้มเป็นบิดาคณ
ต์ตทอง

โดยเหตุที่ขุนศรีธรรมราชถึงแก่กรรมไปก่อน ตั้งแต่หม่อมเข้ม
ยังเยาว์ หม่อมเข้มจึงอยู่กับท่านน้อยมารดา ช่วยเหลือกิจการงาน
และเป็นทรรักใคร่ของมารดามาก จนกระทั่งอายุได้ ๑๘ ปี สมเด็จฯ
กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงเห็นคุณธรรมของท่านน้อยว่ามีความ
อดทนตั้งงาม และมั่นคงในการประพฤติธรรมประกอบศาสนกิจอยู่
เป็นนิจ จึงได้ทรงขอหม่อมเข้มให้กับหม่อมเจ้าจตุตศ ดิศกุล ไอร์ดี
องค์ใหญ่ของพระองค์ ในตอนนั้นจะขอคัดพระนิพนธ์ของสมเด็จฯ
กรมพระยาดำรงราชานุภาพที่ได้ทรงไว้ในคำนำหนังสือซึ่งพิมพ์แจก
เมื่อ พันโท หม่อมเจ้าจตุตศ ดิศกุล ทรงมีชนมายุครบ ๕๐ ปี ว่าดังนี้

“ประเพณีของไทยเราในสมัยนั้นเก่า บิดามารดาเมื่อมีบุตร
เป็นหนุ่มชน ดูเหมือนจะปรารภความ ๒ ข้อนเหมือนกันโดยมาก คือ ท
จะให้บุตรได้บวชเรียนและจะให้มีการริยาเป็นหลักแหล่ง ความปรารภ
๒ ข้อนถ้าพิจารณาให้ถ่องแท้จะคัดค้านไม่ได้เลย ถ้าไม่เป็นความคิด
ชอบ หม่อมเข้มเคยกับข้าพเจ้าก็ได้ปรารภเช่นนั้น แต่ในเรื่องบวช
ข้าพเจ้าเห็นว่า ถ้าตัวบุตรยังไม่เกิดศรัทธา บิดามารดาไม่ควรจะบังคับ

เพราะบวชด้วยไม่เต็มใจ บวชแล้วไม่ศึกษาพระธรรมวินัยก็ไม่เป็น
ประโยชน์ ถ้าไปประพฤตินาจารย์ด้วยเบื่อนายสมณเพศยิ่งจะช้ำราย
กลายเป็นบาปกรรม แต่ขอที่จะให้ภรรยาเป็นหตุกแหล่งนั้น หม่อม
เฉื่อยกับข้าพเจ้าเห็นพร้อมใจกัน และเมื่อได้ปรึกษาคิดเขยแล้ว จึง
ไปขอนางสาวเข้ม เปาโรหิตย์ (น้องเจ้าพระยามุขมนตรีเดยวัน) ให้
เป็นภรรยาที่เป็นบุญของเธอออกทได้ภรรยาดีในตระกูลที่ดี อยู่ด้วยกัน
มีความสุขสำราญมาจนทุกวันนี้”

การวินิจฉัยคดีนั้นได้ประกอบพิธีที่บ้านเจ้าพระยามุขมนตรี
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (ขณะนั้นยังดำรงพระยศเป็น
สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช) ได้ทรงพระกรุณาฯ เสด็จพระราช-
ดำเนินไปพระราชทานน้ำสังข์และพระราชทานพร เมื่อเสร็จงานแล้ว
สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ โปรดให้พาหม่อมเข้ม เข้าเฝ้า
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถวายดอกไม้รูปเทียน
ใต้พระราชทานเงินหนึ่งชั่ง และได้เฝ้าถวายดอกไม้รูปเทียนแก่
พระมเหสีในรัชกาลที่ ๕ ทุกๆ พระองค์ ได้พระราชทานของขวัญจาก
ทุกๆ พระองค์ด้วย

หม่อมเข้มเมื่อได้มาเป็นสมาชิกในสังคมที่ดี ก็ได้ประพฤติน
เป็นระเภาที่ดีแก่เจ้าจอมมารดาชุ่มในรัชกาลที่ ๕ แก่สมเด็จพระยาดำรง
ราชานุภาพ และแก่หม่อมห้ามในสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทุกท่าน
รวมทั้งหม่อมเจ้าชายหญิงซึ่งเป็นน้องของ
หม่อมเจ้าจุลทัศภมมีความรักใคร่ทุกๆ องค์ องค์ใดทรงมีธุระที่จะให้
ช่วยเหลือ หม่อมเข้มก็ยินดีเต็มใจช่วยเหลือ

หม่อมแหม่มบุตรีดากับหม่อมเจ้าจตุรดิศ คือ

๑. หม่อมราชวงศ์ นิตดาดิศ ดิศกุล ถึงแก่กรรมเมื่ออายุ ๑ ปี ๖ เดือน
๒. หม่อมราชวงศ์ ดุษฎีดิศ ดิศกุล ถึงแก่กรรมเมื่ออายุ ๔๓ ปี
๓. หม่อมราชวงศ์ ตรณดิศ อิศรเสนา
๔. หม่อมราชวงศ์ เจตนาดิศ บัณฑิตถก
๕. พันเอก หม่อมราชวงศ์ สังขดิศ ดิศกุล
๖. หม่อมราชวงศ์ วัฒนดิศ ดิศกุล
๗. หม่อมราชวงศ์ วิบุตย์ดิศ ดิศกุล
๘. หม่อมราชวงศ์ สุพรรณดิศ สุขสวัสดิ์

ในระหว่างอยู่กับหม่อมเจ้าจตุรดิศ หม่อมแหม่มได้ปกครอง
 ทรัพย์ส่วนและบุตรธิดาตามความเต็มใจและความเจริญ ไม่เคยกระทำการใดๆ
 ให้เบียดเบียนแต่อย่างใดแก่สกุลวงศ์ มีอยู่ในหลักธรรม ประกอบแต่การกุศล
 และสงเคราะห์ญาติและผู้อื่น มีจิตใจสะอาดไม่มีเวรภัยแก่ผู้ใด
 คุณธรรมอันเด่นชัดของหม่อมแหม่มอย่างหนึ่งคือ ความซื่อตรง ซึ่ง
 คุณธรรมอันเป็นที่ทราบแก่บรรดาญาติและผู้รู้จักคุ้นเคยกับหม่อม
 แหม่มถ้วนทั่วกัน หม่อมแหม่มได้มีนาคในพระพุทธศาสนา เป็น
 อุบาสกาวัดเทพศิรินทร์ตลอดมาจนไม่สามารถจะไปได้ด้วยความเจ็บไข้
 ในวันสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระบิรมหาราช หม่อมแหม่มก็ยัง
 แสดงความจงรักภักดี โดยได้ถวายอาหารบิณฑบาตเป็นประจำทุก ๆ ปี

สมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพได้ทรงทำพินัยกรรมยก
 วงจรวรดิศประทานแก่หม่อมเจ้าจตุรดิศ เมื่อหม่อมเจ้าจตุรดิศสิ้นชีพิตักษัย
 วงจรวรดิศจึงตกเป็นมรดกแก่หม่อมแหม่ม หม่อมแหม่มก็ได้รักษาวงจไว้

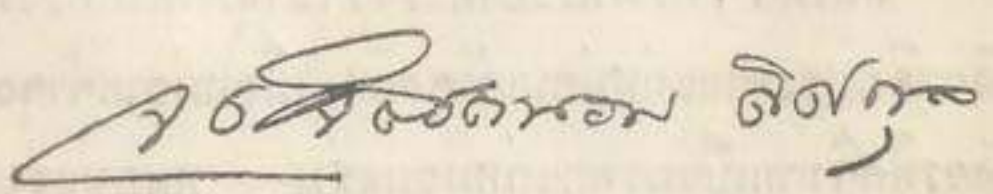
ด้วยความเรียบร้อย ผู้ใดได้มาเห็นในภายหลังยังได้กล่าวชมเชยว่า
จักรวรรดิยังคงรักษาไว้ได้เป็นอย่างดี

หม่อมเข้มได้เริ่มป่วยเป็นโรคหัวใจ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๘ ใน
ครึ่งหนมอาการอยู่ในขั้นหนักมาก ได้ไปรักษาตัว ณ โรงพยาบาล
จุฬาลงกรณ์ และแพทย์ก็ได้ทำการรักษาพยาบาลเป็นอย่างดีค่อย
ทุเลาจนมากจนกลับมามีอยู่ ณ จักรวรรดิ ได้ตามปกติ ครั้นเมื่อถึง
วันที่ ๑๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๓ ปราบฏอาการโรคหัวใจเป็นก้อนออกเดิน
โรคหัวใจในสมอง นางพยาบาลซึ่งอยู่ด้วยเป็นประจำได้รีบติดต่อกับแพทย์
และนำไปโรงพยาบาลในทันที ได้ทำการรักษาพยาบาลอย่างเต็มที่
ครึ่งแรกอาการดีขึ้นบ้าง แต่แล้วกลับทรุดลง หม่อมเข้มถึงแก่กรรม
ด้วยอาการอันสงบ เมื่อวันที่ ๒๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๓ เวลา ๑๘.๕๕ น.
ณ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ รวมอายุได้ ๗๕ ปี

หม่อมเข้ม ดิศกุล ณ ออยุธยา ได้รับพระราชทานเครื่องราช-
อิสริยาภรณ์สำหรับฝ่ายใน คือ จตุตถจุลจอมเกล้า เมื่อวันที่ ๓๓
พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๔

ต่อมาในวันที่ ๓๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๗ ได้รับพระราชทาน
เลื่อนชั้นเครื่องราชอิสริยาภรณ์เป็นจตุตถจุลจอมเกล้า ในปีเดียวกันกับ
ที่หม่อมเจ้าจตุตถิศได้รับพระราชทานพานทอง

เมื่อถึงแก่กรรม ได้รับพระราชทานนำหีบศพ และหีบศพบรรจุ
ศพเป็นเกียรติยศ.

 จักรวรรดิสยาม

สารนิพนธ์

ที่ ๑๒/๘๖

วังวรดิศ

วันที่ ๒๐ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๘๖

ทูล สนิทเกล้ากรมพระนครฯ

ทูลสนองลายพระหัตถ์ เสด็จบรรพตที่ ๒๖/๘๖ (ควรจะเป็น
ที่ ๒๒/๘๖)

๑) ยกษัตริย์แห่งสยามประเทศพระแก้วมรกตไท่หนกอน หม่อมฉัน
 กไม่เคยรวุแน่ ถายกษัตริย์แห่งมกอน ยกษัตริย์แห่งแก้วมรกตในรัชกาล
 ที่ ๓ แต่คองคตวาอยุษคต เพราะไท่จวรกคตของอัยข้างนอกประค
 จังจะถูคค้ำแห่ง การสร้างอะไรแทนของเกานมเดียงภยมาก
 หม่อมฉันเพงเคยไปเดินครูปภาพเรองวามเกยรคตเจาพระยวรพงค์
 ให้เขียนใหม่ กอนนเห็นแต่คยีนเขาอวด คเหมือนจะให้เข้าใจว่า
 คชนกวาภาพเคมทเขียนเมอรชกาลที่ ๕ แต่ไปเห็นเขากเดยใจคย
 เห็นเดวคองกวาเกามาก คคไปกเห็นวาทงนทงนเป็นเพราะ "อวิชชา"
 ครบงาทงนอานวคการและควข้างทเขียนคม่งหมายแต่ให้เห็นแปดก
 กวาเกาเทานน รูปยกษทประควดแจงกค ทประควดพระแก้วกค
 ยงคคความม่งหมายคองมาอัยเพียงจะให้คนเห็นเหมือนของเกา เมอ
 เห็นเป็นยกษแต่คเป็นคมปรวรกนจะเอาอะไรกนอิก

๒) การหันหันไม่แค้นชย เป็นธรรมเนียมไปจนถึงตัว
 เคยวิจารณ์ด้วย ทจริงกเบนวรทตทตตซึ่งจะพึงทำได้ คิย่นลงมา
 จนถึงหนยงเขามง กคชหันหันเอง หม่อมฉนเคยพดกับผู้มาชวณ
 อพยพหนดกับอมบจากเครื่องบน ว่าทถกทงบอมบในกรุงเทพ ฯ
 กคชายกับโรคหาอย่างอนดง ดังเช่นอหิวาตกโรคและฝีดาษกถูก
 คนนหนบางคนบาง ทโรคคงมากกว่า ยังหากอจะอพยพไม่

๓) คำว่า "เหยียด" จะใช้หมายความได้ก็อย่าง หม่อมฉน
 ยังไม่เคยคิดค้น ค้นแต่ใช้ว่า "เหยียดแข็งเหยียดชา" กับ เหยียด
 ในวิชาคดเลข ไม่เคยคิดว่าหมายความถึงว่า หยาบ เหมือนอย่าง
 ในบทมโหรีเรื่องกากง่า

"คนขรรพครนแจ่งไนทโกรส กเอน โษษรู้คำขบขยับหยาม"
 ดงนงได้ความดี

๔) การที่เอาคำภาษาต่างประเทศมาใช้เป็นภาษาของคนนั้น
 มีทุกชาติทุกภาษา ห้ามภาษาใดที่จะปดอดคำภาษาต่างประเทศไม่
 ดงเกิดคตคดแกมใหม่คำภาษาต่างประเทศในภาษาไทย ดก็เป็นแต่
 แก่ภาษาไทยไปเป็นภาษาต่างประเทศอื่น คอภาษามคชเป็นตน แทย
 ทงนน ไม่เห็นคดหาคำภาษาไทย หม่อมฉนนงได้ถึงทตทระหม่อมชราย
 ทานทรงปรารภครงหนง ว่าคำ "ฝึกหัด" นน น่าจะแยกออกแปล
 ให้ตรงกับศัพท์ฝรั่งได้ เช่นคำ "Train" อันหมายความว่าชักซ้อมให้
 กาดงอยุด ควรแปลว่า "ฝึก" และ "Drill" อันหมายความว่าทำ
 ให้พรกพร้อมกนหนน ควรแปลว่า "หัด" ดุของทงนก็ชอบกถ หม่อม
 ฉนยงจำได้ว่าเมอครงปรกษาประมวดกฎหมายแพ่งและพาณิชย์น
 เกิดลำบากดวยจะแปลศัพท์ "Inn" คอเรือนพักชนตทแขกอาคัยกนอย

กับเจ้าของเรือนว่ากระไร และจะแปลศัพท์ "Hotel" คือเรือนสำหรับ
แต่ให้แขกอาศัยว่ากระไร ได้ตกลงเป็นแปลศัพท์ Inn ว่าเรือนแรม
แต่ Hotel นั้นหาศัพท์แปลไม่ได้ ให้ใช้ศัพท์โฮเต็ลนั่นเองในกฎหมาย
แต่เคยได้เห็นใช้กันว่า เรือนแรม ทั้งอันนี้และโฮเต็ล หม่อมฉัน
ยังไม่ได้พบใครที่จะถามหาเหตุที่รวมเป็นคำเดียว

มูลต้นของลายพระหัตถ์ฉบับที่ ๒๓/๘๖

๕) คำว่า "สันม" เห็นจะตรงกับคำที่ฝรั่งเรียกว่า Harom
ภาษาฮินดีเรียกว่า "เซนาภา" ดูเหมือนเขียน Sonana ที่ไทยเรา
เรียกว่า พระสันม นกสันม สันมกรมใน ท้ายสันม กรมสันมทหาร
และสันมพลเรือน คำสันม ก็คงความเป็นนามศัพท์ว่า นางใน คำว่า
"กานต์" ดูตรงกับเจ้าหน้าที่จะเป็นชายเช่น กานต์นายตำบล หรือ
กานต์พระแสงก็ได้ หรือจะเป็นผู้หญิงเช่นนางกานต์ สำหรับรับใช้ก็ได้
คำ "จอม" เป็นแต่คุณศัพท์ ดูจะสำหรับใช้ประกอบกับ "สันม"
เช่นว่า "จอมสันม" หรือชั้นสูงกว่านั้นขึ้นไปเป็น "เจ้าจอมสันม"
แต่เมื่อพูดกันติดคำ "สันม" ออกเสียง จึงเหลือแต่คำ "จอม" และ
"เจ้าจอม" อันขาดด้วยนามศัพท์ "อยู่งาน" หมายความว่า
"คนประจำงาน" ผู้ชายก็มีเช่นว่าภูษามาตา "อยู่งานพระกต" ^๕
นางอยู่งานก็ประจำงานสำหรับพระเจ้าแผ่นดินทรงใช้นั่นเอง "เจ้าจอม
อยู่งาน" ก็คือชั้นยศของนางอยู่งาน แต่ยังคงอยู่ในจำพวกนางอยู่งาน
เดิन्दูคอบเป็น "พระสันม" คือเป็นเจ้าจอมมารดา จึงมีพระสันม
สามัญและพระสันมเอก หม่อมฉันคิดเห็นว่าจะเป็นดังที่กล่าวมานี้

๖) อันรูปทรงเรือนคนอยู่ในเมืองไทยนี้ ชนเดิมไทยไม่มีใคร
อยู่ตึก ชอบอยู่แต่เรือนไม้ และเรือนไม้นั้นได้คิดแก้ไขกันมาจนถึง

แบบเรือนฝากระดานอย่างเช่นปลวกกันทัวไปในพนเมือง เห็นว่าอยู่ได้
 เหมาะดังทศตแดง แคนนุกทาเรือนแบบเดียวกัน ไม่คิดเปลี่ยน
 แผนผังให้เป็นอย่างอื่น แมจนถงสมัยเมื่อเปลี่ยนเรือนไม่เป็นคก ด้วย
 ประสงค์จะให้ถาวร เช่นเปลี่ยนคานักในพระราชวงเมื่อรัชกาลที่ ๓
 กัด เปลี่ยนกฎพระในวัดหลวงเป็นคกกัก ก็สร้างอย่างรูปเรือนไม้
 แบบเดิมนั่นเอง จะว่าเปลี่ยนแบบเรือนหาได้ไม่ เพราะแผนผังอย่างนั้น
 เหมาะแก่การอยู่กัน

เรือนทชาวต่างประเทศเขาแบบเขามาสร้าง เขากเขาแบบ
 เหมาะแก่การที่เขาอยู่กันในเมืองของเขาสร้าง เรือนฝรั่งทำเป็น
 อย่างบงกะโลที่เขาคิดทำอยู่ในเมืองรอน ก็เหมาะแก่อยู่กันอย่างฝรั่ง
 ว่าโดยยอที่เขาแบบเรือนสำหรับเหมาะแก่คนชาติหนึ่งอยู่กัน มาทำ
 ให้คนชาติอื่นอยู่กันหาเหมาะไม่ ยกตัวอย่างง่าย ๆ เรือนไทยต้องอยู่
 อย่างนงกบพนจึงเหมาะ ถ้าไปใช้ตงโคะเกออยู่ไม่เหมาะ เรือนฝรั่ง
 เรือนจีนถ้าไม่อยู่อย่างนงเกออีกไม่เหมาะเพราะฉนขรรรมตา

แคนดัยมุษยมกชอบของแปลกประหตาด เมื่อสร้างของที่เป็น
 อดเรกกออยากยกเยอไปให้แปลกของเดิมที่เคยกัน ด้วยดำคณูว่า
 จะดีขึ้นกว่าเก่า ถึงของใหม่ไม่ดีขึ้น ของเกอที่ยงมอยู่ไม่ขาดแคลน
 อันใด อนนนาจะเป็นมตทมิไทยบางคนสร้างเรือนอยู่อย่างคกฝรั่ง
 เช่นพระปิ่นเกล้า ฯ ทรงสร้างพระทงอค์เรศราชานุสรณเป็นอย่างคก
 อเมริกัน แต่เสด็จอยู่กประทบกบพน ทลกระทหม่อมทรงสร้าง
 พระอภิเนาวนิเวศ ก็ประทบเกอแต่พระองค์เดียว ทรงสร้างพระทง
 บวรบริวดิศเป็นแกงจันในวงหน้า ก็ประทบกบพน

สำนวนสมเด็จพระ

๗) หนังสือขอทละครดกดาบรรพทพพใหม่เป็นครั้งที่ ๓ นั้น
เขาบอกว่าจะพิมพ์เสร็จในสองสามวันน ขอให้ทรงหาฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๓
ไว้เป็นฉบับเก็บ เพราะจะได้หนังสือมาเพิ่มเติมบรรณคดีกวดฉบับพิมพ์
ก่อนทง ๒ ครั้ง

๘) รูปโกษาปานเมื่อเป็นทูตไปเมืองฝรั่งเศสค้นหาได้ง่าย เขียน
ก็ไม่ยากอันใด ด้วยได้ดอมพอก เป็นแต่ยอดต้นกว่าดอมพอกชนิด
หนอยหนงเท่านั้น หม่อมฉนเคยแต่งงานแพนชของสมเด็จพระมงกุฎ
เกล้าฯ ครั้งหนึ่ง ช่างเขียนรูปทกตกยากคงรูวาทจริงเป็นอย่างไร
เป็นแต่แก้ให้ทรูออกไปให้ผิดกับดามญเท่านั้น

บรรเลง

๙) เมื่อวันที่ ๑๘ หม่อมฉนไปถวายพุ่มพระแก้วมรกต เวลา
๓๐ นาฬิกา เสด็จไปพ้องกับเวลา "ผู้สำเร็จ" เสด็จไปเปิดองเครื่อง
แตรระดม โภชพระแก้วฯ นกว่าจะหตบหตกหนหน้าเสี้ยกไม้ดี หม่อมฉน
จึงได้ไปเข้าราชการเป็นครั้งแรกตงแต่กลับมาจากบึง แต่ได้เห็น
แบบใหม่ครั้งหนึ่งก็คอยู่ไม่เสี้ยใจทีไปพ้อง ซากดบับรดเดยพา
ดูหญิงไปดูพระตำหนักส่วนกุหลาบ ด้วยเธอได้อ่านประวัติเจ้าคุณ
พระประยรรจงดีแล้วอยากเห็น หม่อมฉนกลับไปเห็นของแปลกเอง
ด้วยเคยฉนเขาเขาแนวแดงแดง ตงแต่ประตุราชดำราญไปจนประตุแดง
เป็นกำแพงฝ้ายใน กั้นเขา "แดงนอก" แต่ก่อน ออกมาเป็น
พระราชวงษนออกทผู้ชายอยุทงหมด ดูกเบนคความคคิต

๑๐) เมื่อวันที่ ๑๘ หม่อมฉนไปถวายพุ่มทวดบวรนิเวศฯ ไป
ได้ความรู้อย่างแปลกประหลาดคอย่างหนึ่ง แต่ก่อนมาตงแต่ยังเป็นเด็ก

กเคยเห็นละครยก กบตงตกตาและช่างมาผาแดงทหน้าประศวมอย
ไม่ขาด คือเป็นเครื่องแกด้นบนพระชนส์หิ แต่เคยจนของเหตงานน
หมดไป ได้ความว่าแกบนกันเป็นอย่างใหม่ คือเอาผืนไปทาทปาก
เสียดวงทบานประศม แดดกเห็นปากมอมทง ๒ ตอ เห็นจะเป็ดยน
งไปเป็นบนเสียดวงนน ดูกประศมตนักหนา.

ควรมีควรรแล้วแต่จะโปรด

คำ ๒๖ ทรงพระกรุณา

ที่ ๒๔/๘๖

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๖

กราบทูล ส้มเด็จพระมพระยาดำรงฯ ทราบฝ่าพระบาท

บรรเลง

๑) การฝึกหัดควนนยากยงนถ ด้วยเคยเขียนมาอย่างหนึ่งแล้ว
มากลบเขียนนอย่างหนึ่ง ทสุดกปนกันยุงพดก รอดตอทเขียนถวาย
ฝ่าพระบาทอันไม่ใช่หนังสือราชการ หากจะปนเปกันไปอย่างไรก็อาจ
ที่จะตรงเตาได้ทงนน ทเขียนจำหน้าคอนเป็น "บวร" รอทัน นนถ
ตามเก่า ที่ไซนเขาเด่นเบ็ก โรงม้เทวดาทหวิ โถนส์องตอออกมาว่า
หางนถยงกนน เขาเรียกว่า "ปดง" ที่จะเป็นเพลง แต่จะเขียน
ให้งามกเป็น "ประดง" "ประดง" ก็เป็น "บวรดง" ด้วย
"บวร" แทน "ประ" ได้ แดวอ่านกันว่า "บันดง" ไม่แน่ใจว่า
จะเขียนอย่างไรก็เขียนไปตามเคย ถ้าจะเขียน "บัน" ก็ไม่เห็นเป็นว่า

“ทำให้” ซึ่งแปลได้ความเช่นน้อยที่ตรงไหน อนึ่งเขาว่าหนังสือเก่าเขียน “ปรา” ในที่ “ปรารค์” เป็นอันมาก เกดถ้ากระหม่อมไม่เคยพบเคยพบแต่ “ปรารค์ปรา” ยังได้หนักว่า “ปรา” เป็นอะไร มุ่งไปเดี่ยว่า “ปราสาท” ผิดถนัด น้แหละจึงควรว่าเรื่องคานนยากนก

๒) ในคำพากย์บทนางช้อยเก้ามี่ว่า “โกศของจระรองรับสำหรับราชเทพี จะเชิญศพชนสู่ส้วกาแกวอนเรื่องรอง” ถ้าแปลส้วกาว่าวอแล้วโกศก็เข้าวอไม่ได้ ทีโกศเข้าวอได้ ในทุกวันนี้เป็นทำขนจำเพาะ ในบ้านในเมืองเราก็มอยหตงเคยวเท่านั้น คำนตั้งไปถึงคำ “พระรามเข้าโกศ” ด้วย นักถรูปเขียนพระเบียงวดพระแกวทนนเขาทำเป็นพระรามแอบซ่อนตัวอยู่ทอน เขาไม่ได้ทำออกมาจากโกศด้วยเขาเห็นชัดของ คำ “พระรามเข้าโกศ” นน ทีจะเอาอย่างมาจากเรื่อง “สุวรรณหงส์” ซึ่งกรมหลวงภูวเนตรทรงแต่งแก่กับเรื่อง “ลักษณะงษ์” นนกลัษนทรภูแต่ง แต่ทั้งสองเรื่องนนตายจริง ๆ ไม่ใช่ตายเล่น ๆ อย่างพระราม คิดว่าแต่ก่อนนนโกศศพเราเห็นจะไม่มี

ทำอะไรช่างก็ทำไป “ตามเคย” ไม่ได้ประกอบด้วยความคิดเช่นหากบดตงกักทำไปตามเคย ต้องใช้กระดานปู ถ้าไม่เช่นนั้นแล้วอนนงบนนไม่ได้ตกลัง ช่างที่เขาเขียนในพระที่นั่งในศาลนนเขาเอาตวงนาคชดกนเดี่ยจะตกลังไม่ได้ แต่แท้จริงเห็นจะต้องเป็นนาคตัวโต

๓) ได้ความจากกรมวรรณเสถาถึงนายด้ตลก ว่าแกวก่อนจะเงินคองตุคนทต ถ้าเห็นคนคเป็นผคคองเงินให้ระเมียดทต ถ้าเห็นคนคทรามตงคองเงินเป็นตองงามจจะชน ถ้าเห็นเลวกงามเคยวได้เคยพูดกับพระนกเทศน์ ทานว่า “อ้อ คตลกเขากมเหมือนกน”

สาส์นสมเด็จพระ

๕

อนนทาให้เข้าใจว่าพระท่านเทศน์ท่านตั้งเทศคนฟัง นักถกคัดถน
ละเมียดจนได้อย่างหนึ่ง เด่นตระครุดถก คัดเป็นนางรจนา เพื่อนคัดถก
ด้วยกันทักว่า “นางรจนาอะไรหนวดยุ่มยาม” คัดตอบว่า “ข้า
ไม่รู้จักอะไร นี่แหละเหม้มยักคมีนอะไรละ” เราหัวเราะเสีย
แทบตาย แต่ทว่าไม่มีหยาบคายอยู่ในนั้นเลย

๔) เรื่องอะไรต่าง ๆ ที่คนชอบมักไม่ยอมให้จบ แต่แท้จริง
กคอกกทอฮอน ๆ จะอาศัยชื่อเรื่องเท่านั้นเอง

๕) “นัก” เขมรเขียน “อนก” แต่เห็นจะไม่อ่าน “อ”

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรด

พรหม

x x x

ที่ ๑๓/๘๖

วังวรดิศ

วันที่ ๑๕ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๗๖

ทูล สมเด็จพระนริศฯ

หม่อมฉันเตรียมจะร่างจดหมายเวรมา ๕ วัน เผอิญถึงเวลา
จะร่างคงมีอะไรติดข้องจนพ้นเวลา จึงต้องรอมานอน

๑. เรื่องที่อยากจะทำก่อนนั้น ลุกมาแต่ให้ฟังถึงการทำขวัญ
พระสัมพันธเมือกอนจะบวช หม่อมฉันชอบใจได้นกอยู่คนเดียว
การทำขวัญนาคหัดวงเล็กเพราะอ้างว่าเป็นพิธีพราหมณ์ ความหาจริง
เช่นนั้นไม่ ทจริงค่าเชิญขวัญทวงจากอนทำขวัญนาคเขาแต่งดีมาก เป็น
เครื่องจูงใจให้เจ้านาครู้สึกกตัญญู และเลื่อมใสศรัทธาในการที่จะบวช

เป็นพระไทยที่มีหลักฐาน หากงานทรงผนวชเจ้านายเห็นจะกระดาก
 ด้วยเรื่องว่าความจงใจเจ้านาค จึงให้พราหมณ์สาม โภชเดี่ยวทีเดียว
 แด่ก่อนมาถ้านาคหลวงมิใช่เจ้า ทำขวัญในท้องพระโรงก็ยังมีราช-
 บัณฑิตว่าเชษฐาขวัญ คิดคทมิใช่เมื่อทรงผนวชเจ้านาย จะขัดข้อง
 ด้วยเรื่องแต่งคำทำขวัญ ซึ่งเห็นกันว่าเจ้านายยอมร้อยแล้ว จึง
 เป็นแต่ให้พราหมณ์เบิกแว่น แต่หม่อมฉันเข้าใจว่ายังคงบายศรีของ
 แม่สามโภชเจ้านายทรงผนวช ต่อมาคหลวงเป็นขุนนางจึงให้ราชบัณฑิต
 ว่าทำขวัญ หม่อมฉันเดย่นกว่าถ้าลูกชายหม่อมฉันมีใครจะล้มครบวช
 จะทำขวัญอย่างท่านทรงทำขวัญพระสัมพันธ.

ทูลสนองลายพระหัตถ์ฉบับที่ ๒๔/๔๖

๒. ขอทศรัตน์ปรารภถึงวชเขียนหนังสือไทย ทำให้หม่อมฉัน
 นกอยู่หลายวัน จึงเห็นทางที่จะทูลสนอง แต่จะทอดความรทหนักชน
 ได้ใหม่ ๒ คำก่อน คือ เขียนหนังสืออย่างทเรียกว่า "ร้อยแก้ว"
 กับอย่างทเรียกว่า "แปดร้อย" ผิดกันดังนี้ คือ อย่างร้อยแก้ว
 นนเขียน "อศก" ภาษามคธด้วยอักษรขอม สดกับคำแปด
 เป็นภาษาไทยด้วยตัวอักษรไทย ยกตัวอย่างเหมือนเช่นในสมุดหนังสือ
 มหาชาติคำหลวง ทเรียกว่า ร้อยแก้ว เปรียบกับเอาแก้วหลายอย่าง
 ร้อยเชือกเป็นสายเดียวกัน ทเขียนอย่างแปดร้อยนน คือใช้ตัวอักษร
 ขอมเขียนภาษาไทยถ้วน เหมือนอย่างหนังสือเทศน์ทจารย์ในคัมภีร์ถาน
 เปรียบด้วยเอาคำ แปดร้อยเป็นสาย ขอให้ทรงพิจารณาเถิด

หนังสือไทยทเขียนกันมาเมื่อก่อนสมัยไชยพิมพ์ ตั้งแต่คัมแต่
 ๒ อย่าง ถ้าจะว่าทต่างกันเป็นประเภทเดียวกัน ๓ อย่าง หม่อมฉัน
 จะเรียกเป็นอย่างย่อแต่คงเข้าพระทัยได้ คือหนังสืออาตกษณประเภท ๓

ด้วยสมุดตาอย่างนกอน แลจงย้ายไปเรียนต่อคุณปาน ไปเริ่ม
เรียนด้วยสมุดพิมพ์ของหมอบรัดเจตนน

คิดวินิจฉัยโดยทางค่านานคือไป หนังสือไทยที่เริ่มใช้เขียนภาษา
อน หม่อมฉนหม่อมเจ้าพระยาทพากรวงศ์คิดเหมือนจะใช้ก่อน ท่านพิมพ์
หนังสือสวดมนตชนเป็นสาธารณะด้วยพิมพ์หิน เขียนอย่างประหลัด
ทุกตัวไป คือมาโรงพิมพ์ของพระสังฆราชกรมยุดกาทวดราชประดิษฐ
ซึ่งสมเด็จพระสังฆราช เมื่อยังเป็นพระสาส์นไต่ถามจัดการ พิมพ์คำ
สวดสำหรับอุบาสกอุบาสิกาทำวัตรด้วยตัวหนังสือไทย ท่านจึงคิดสระ
อย่างขามกาดวธกาดชน เมื่อสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรงผนวช
หม่อมฉนเคยได้รับหนังสืออย่างนั้นจากท่าน

เหตุที่พิมพ์อักษรไทยเกิดขึ้น สืบเกิดคุณผลเปลี่ยนแปลง
เดิม หม่อมฉนจะทอดตามทหนักได้ให้ทรงพิจารณา คือ

๑. การขีดเขียนตัวบรรจงแบบอาตถกษณ เรียนกันแพร่หลาย
ออกไป เพราะอาตถกษณสอนในโรงเรียน แต่เขียนเส้นหมึกบน
กระดาษขาวแทนเส้นหรีดาด เพราะถึงชนนเด็กสมุดไทยแต่กระดาษ
ข่อย มาเขียนด้วยกระดาษฝรั่งโดยมาก ตายมือหวัดอย่างเด็มนัก
แปดงเป็นหวัดโบมะชาม ใช้เขียนจดหมายราชการตามออฟฟิศต่างๆ
ทตงชนใหม่ สมุดไทยแต่กระดาษเพดากี่สูญไป ครั้นมาถึงสมัยเกิด
เครื่องพิมพ์ดีด การขีดเขียนตัวบรรจงหรือหวัดโบมะชามก็จบนอยลง
ด้วยจดหมายต่างๆ เปลี่ยนเป็นใช้พิมพ์ดีดมากชนทุกท

ว่าถึงแบบอักษรนค เดิมนับถือแบบอาตถกษณเป็นสำคัญ แต่
อยู่ในใช้ทองว่าศัพท์ไทยใช้ตัวอักษรไหน ดูเหมือนมาเริ่มเกิดโต้แย้ง

ออกขรรจรเมอเจ้าพระยาภาสกรวงศ์ ฟ้นภาษาดันต์กฤตชนในราชสำนัก
แถมมกรเรียนคนอนแกไขตามอกโนมต เถยงกนมรดนจนทุกอนน

จดหมายเวรของหม่อมฉน ค้างมาช้านานจนออกตะฮายใจ ขอ
ทูลบรรเลงแต่เรื่องเคยวให้ทรงใญฉบับนก่อน แถวจงจะเขียนเรื่องอน
ใญฉบับหลังตามคคคคคคไป.

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรด

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

x x x

ที่ ๒๕/๘๖

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๓ มิถุนายน ๒๔๘๖

กราบทูล สมเด็จพระยาตำราญฯ ทราบฝ่าพระบาท

บรรเลง

๑) “เขมร” เห็นจะมาแต่ “เขมรัฐ” นกถึงศาลตราจารย์
เซเคตส์ ว่าคำ “ขอม” นนยงแปลไม่ออก ในพคไต่บทธะกรรมเกยรต
พระราชนิพนธ์สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี พิมพ์ในงานศพ นายอาคม
อินทรโยธิน ว่าคำ “ขอม” เขมรเขาว่าแถมต้นปดันทาหลอก

๒) ฉายรูปเวदानตของฉายคำ นนเป็น “แพแซน” เท้านนเอง
คความจริงคองฉายคำบางสั่งบ้าง

๓) ชายงวเขาหนั่งชื่อ “อินโตจีน” มาให้สับสองเล่ม บอกว่า
“เค็จตุงประทานมา” ได้คหุดคตงกตบมาถวายนแล้ว อ่านไม่ออก
ได้แต่ครูป

ในเล่มหนึ่งมีรูป “ปราสาทตำแร” “ตำแร” ก็ไม่ใช่อะไร
 แปลว่าชาวนาเท่านั้น ที่ปราสาทนั้นจะอยู่ในนา ชื่อนั้นในเมืองเราก็ม
 คือ “ตำเหว” เพิ่งคิดได้จากที่ผดกันไปเพราะเขมรเขาเขียนไม่ผิดบน
 ไม่น่าอันเดียวหมายให้รู้ว่าเป็นไม้หน้าสองอัน แต่เราไม่เอากเป็น
 “ตำเหว”

๔) ประเทศชวา เป็นแน่ที่ไม่เคยเป็นอาณาจักรของเรา แต่
 กระทบกมชวาในเมืองเราเหมือนกัน ประเทศหงสาวดีก็เคย
 ร่วมอาณาจักรกับเรา แต่กมเมืองชวเรียกชวา “เมืองหงสา”

๕) คำ “พุทธะ” มี “เจ้าพระพุทเจ้า” เป็นต้น ใช้จนเคย
 แล้วอะไร ๆ ก็เป็น “พุทธะ” ไปหมด เคยเห็นถาดวงถึงนารายณ์ ว่า
 “พระพุทพงค์องค์นารายณ์” ก็มี ที่หงสาก็เป็น “ภษพงค์” เขาท
 มากแต่กไม่สนิท เมือง “พุทไซมาศ” ก็เหมือนกัน ทถกเห็นจะเป็น
 “ปรทายมาศ” ถ้าอ่านตามเสียงเขมรเห็นจะเป็น “ปรอเคยยะ”
 ถ้าจะแปลก็จะเห็นว่าค้ายทองหรือเมืองทอง เสียงเขมรก็เป็นเผดาะ
 เผดาะ เป็นต้นว่าคำ “เจก” ซึ่งเราเรียกอยู่ เขาออกเสียงว่า “เจอะ”

กราบทูล

๖) พวกนักเลงก่อสร้างเคยจน เช่นกราบทูลว่าเขาทำวงกลมๆ
 นั้น เขาหัดเพราะเขาจะเกตุ่ากระหม่อมว่าชอบเก่า ๆ ที่จริงไม่ใช่เช่นนั้น
 โหมหรือเก่ากเหมือนกัน แต่ต้องประกอบด้วยเหตุผล จะทำไปตาม
 “แพแซน” นั้นไม่ไหว

๗) แบบเขียนผู้ใหญ่ตามทตตหนังสือพิมพ์มาถวายน ขนราม
 คำแห่งแต่งเหมือนเขียนฝาทงพวกเห็นจะไม่ได้ ที่จริงเราไม่รู้วากรงน
 เขาแต่งคักกนอย่างไร

เรียน

๘) คำน “พระเจ้าฤก” อยู่ที่ไหน ทราบแต่ว่าอยู่ในแขวงเขมร
ไม่ทราบตำบล

รายการ

๘) เมื่อวันที่ ๒๓ น. เข้าใจว่าทกของพชด้านกพระราชวังตั้ง
หมายกำหนดการรัฐพิธี เปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎรสมัยสามัญมา
ให้ ๒ ฉบับเผื่อขาดแต่ก่อนได้รับหมายทางราชการ.

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรด

พรหม

x x x

ที่ ๒๖/๘๖

ตำแหน่งปลายนเนิน คลองเตย

วันที่ ๓๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๖

กราบทูล สมเด็จพระราชาธิบดีฯ ทราบฝ่าพระบาท

บรรเลง

๓) ที่กราบทูลว่า “เด็ก” เขมรเขาออกเสียงว่า “เดอะ”
นั้นเห็นจะผิด ที่แท้จะเป็น “เด็ก” เสียงเขมรนั้นยากนัก แต่คำที่เรา
รื้ออยู่แล้วเช่น “ดอ” แปลว่าชาวข่งฟังไม่ออก แต่หนังสืออ่านได้
เช่น “นาคพัน” เราไปเห็นสถานที่ที่เข้าใจ แต่เขมรเขาอ่านว่า
“เนยกเปียน” หมดตกนเท่านั้น

เมื่อครั้งพระยาศักกตาทิเดชวรฤทธิ (คณ) เป็นข้าหลวงอยู่ที่
เมืองพระตะบองเขามาเยี่ยมบ้าน ขยายรู้พงศาวดารของเขมรจึงถาม

ความหรือไม้มิถามก็ขอให้เขาคิดมาให้ เขาบอกว่ามีแต่เป็นหนังสือ
เขมรนะ เกตุกรรมหม่อมก็อดใจ แต่คิดว่าพระเจ้าเขมรเข้ามาเรียน
หนังสืออยู่ในบ้านเราหมดไป จึงแปลกแฉกแฉก จึงบอกว่าเป็นเขมร
ก็เขา ครั้นได้มาพลิกดูก็อ่านได้ไม่ต้องจำแปล มีคำไหน ๔ อย่าง
คือเป็นภาษาบาลีซึ่งเราแปลได้น้อยอย่างหนึ่ง เป็นภาษาเขมรที่เรา
อ่านอย่างหนึ่ง กับที่เหมือนกันเช่นคำว่า “กาแพง” นั้นอย่างหนึ่ง เป็น
ภาษาเขมรซึ่งเราไม่รู้เลยนอกอย่างหนึ่ง เมื่อรู้อีก ๓/๔ แล้วจะเป็นไร
ไป ภาษาที่เราไม่รู้เขาสัมพันธ์กับเขาอีกได้

ที่เขียนว่าเมือง “พระตะบอง” นั้นเขียนอย่างไทย เขมร
เขาเรียก “บัตคมบอง” แปลว่าไม้เท้าหาย มีนทานประกอบ ที่แรก
ก็สงสัยว่า “ตะบอง” ทำไมจะเป็นไม้เท้าไปได้ คิดก็เห็นกลายได้
เช่นรูปนารายณ์ในอินเดียก็ถือไม้เท้า ผิดกันกับเราที่ถือ “สังข์
จักร คทา” คำ “ตะบอง ตรีบอง” ก็คือ “กระบอง กระบอง”
นั่นเอง หากแต่อ่าน “ตรี” เป็น “กระ” แล้วก็เลยอ่าน “ตะ”
เป็น “กะ” ไปด้วย

๒) อันถ้อยคำนั้นยากนัก เช่น “เพราะ” ก็โดนกับ “ไพเราะ”
ที่ “เพราะ” จะเป็นพูดดี ไปโดนกับ “ด้วย” และอื่น ๆ ใน
คำกล่อมช่างเก่าเห็นจะเป็น “อัญชยมบังคมภูวดีวะ” ตั้งเกล้าว่า
“ไพเราะ” เขียนเป็น “พีเราะ” ก็ได้แก่ “ไพเราะ” นั่นเอง
จึงว่าคำ “เพราะ” นั้นเป็นพูดดี แต่จะถูกหรือไมก็ไม่ทราบแน่

๓) คำ “ดาวสวรรค์กานต์ใน” นั้น “สวรรค์” ก็คือ “สวรรค์”
นี้เป็นเรื่องคำอีก

กราบทูล

๕) หมายเบ็ดเตล็ดภาพแทนราษฎรมัยสามัญ ๖๔ หนักเป็น
จนเบ็ดเตล็ด แต่ไม่มีหมายทางราชการมา ที่จะเห็นว่า เป็นรัฐพิธี
ไม่ต้องการให้ไป

๕) หนักจนมาได้ว่าที่แต่งคอกหน้าเรื่อง "พระมณีนพไชย" นั้น
ที่จะเป็นพระยาเกษตร แต่เกษตรสร้อยอะไรและเต็มชื่ออะไรไม่ทราบ
๒๒
ทรงหน จะกราบทูลได้แต่เป็นอย่างไรว่า เป็นพ่อนางใหญ่ ซึ่งไปเป็นเมีย
พระยาดำรงธรรมดาร์ (ตัก เจ็ดชั้น) เจ้าพระยาเทเวศร์เคยบอกจ่า
ได้ให้พระยาเกษตรแต่ง แต่จะเป็นเรื่องอะไรนั้นไม่ทราบ เวदानน
เกล้ากระหม่อมไปไหนเสียดีกนักไม่ออก เจ้าพระยาเทเวศร์บอกจ่าไม่
อาจเอาชนะเดินบนโรงดักดำบรรพ์ เดินอยู่แต่ที่โรงล่าง (คือโรงที่ได
รับมรดก) ไม่มีคนคุกเคยเด็ก

๖) เรื่อง "ตั้งชศศปไชย" นั้นไม่ใช่เป็นสองตอน ที่แท้เป็น
สามตอน แต่ที่หลังไม่เล่นเลยตอนหนึ่งจึงเป็นสองตอน

อนึ่งขอเพลงร้องที่ลงไว้ในสมุด "ประชุมบทละครนอกคกดำบรรพ์"
๒๒
นั้น เห็นจะมผลดอยู่บ้าง รุสีกทเพลง "ถึงโตด" ว่าไม่ใช่ช้อย่างนั้น
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเคยตรัสเรียกททหนึ่งทบางปะอินแล้ว
๒๒
ปาททหนึ่งไม่มีใครได้ แต่ครพมคนชองชองทดวงดำอาจ (พัก)
เป็นครในวงนงจตงชองนาชน แต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
๒๒
ตรัสห้ามเสีย ด้วยไม่ใช่เพลงทคองพระราชประสงค์กเคยหยุด ได้คิด
๒๒
จะไปเรียนเพลงนจากครพม แต่มาทราบทหลังว่าบ้านอยู่บางมด เห็น
๒๒
ในการที่จะไปนั้นต้องเป็นประโยชน์พยายามมากนกกเคยงด เพลงทท
๒๒
พระณเพลงทหนึ่งแล้ว ด้วยทราบว่าแต่ก่อนทเพลงหนึ่งต่างหาก

เคยจนจะจนเขาหรือจนเพดกทาเพดงเคยงกัน ตามคนเก่า ๆ ก็ไม่มีใคร
 จำได้ เว้นแต่พระประคิษฐ (คาด) บอกได้จังหวัดระยองหนึ่ง (คือ
 จังหวัดเกาะ) นั้นก็ไปได้จากบางปะอิน คิดว่าเพราะเขาเป็นป้าพาทย์
 บ้านนอกทำไมเปลี่ยนแปลง

๗) เห็นชนบทกรมศึดปากกร ครั้งนายวิจิตร วิจิตรวาทการ
 เป็นนายก ศพมพกาดบกระบี่ “ดาวดึงส์เทวโลกมโหฬาร” เรื่องเงาะ
 ว่าไม่เคยออกนอกกำแพง (พระราช) วัง อยากรจะพูดให้ตรงกันข้าม
 ว่าไม่เคยเข้าในกำแพงพระราชวัง

๘) ได้ฟังครั่งถึงพระทนต์เห็นชนอก ด้วยได้เคยพูดกับหมอ
 จารตมาทหนึ่ง ว่าได้อ่านหนังสือพบเขาปรารภเรื่องไล่พันปลอม เขา
 ว่าคนแกกกดบเป็นเด็กอก เห็นด้วยกับเขาเต็มประศุ ชนทเชอ แต่หมอ
 เขาว่า “ถ้าจตามเทยวรกเป็นเชนน แต่ความจริงถางทกไม่เป็น”
 แปลว่าไม่โตคิด และเมื่อวบท ๒๓ นครลว่าอยากประทานพรให้ยู่ไป
 ด้วยกันจนอายุ ๕๐ แต่เห็นไม่มีประโยชน์อะไร นั้นก็แปลว่าได้ทรงคิด
 คนที่หาษา “อายุวัฒนะ” นนหลังที่สุด จะอยู่ไปทำไม ใคร ๆ เขา
 ตายกันไปหมดแล้ว แต่อายุที่เราอยู่ตามธรรมดานยงเต็มท

๙) เรื่องมา “กระเรียว” หรือ “กระเดี้ยว” ซึ่งกราบทูต
 ตามมานน ไม่จำเป็นต้องครั่งคอบ เพราะได้ไปถามพระยาเทเวศร์
 มาแล้ว ด้วยแต่ก่อนดำคณูว่าอยู่เพชรบุรี

เรียน

๓๐) “สัญญา” เป็น “สัญญาณ” ทรงจำได้หรือไม่ว่ามีตัว
 ณ สระกดชน เพราะเหตุใดและครั้งไหน

สนอกลงลายพระหัตถ์

๓๓) เมื่อวันที่ ๒๗ หนีงโฮเอาตายพระหัตถ์ที่ ๘/๘๖ มาวางไว้
ให้ ตัดออกตามความตงน

(๑) กงถ่วงถึงพระบ้ำเตโดยเมืองสุพรรณ ได้ทรงตั้งเกดถถ่วง
เกดถกรหม่อมได้ตั้งเกดแควทหารแทนหน้าใหม่ ทศรตั้งพระเจ้าปราบ
ตงนเมืองโกดัมพนน เป็นอนได้ความรูใหม่อย่างหนึ่ง ซึ่งแต่ก่อนไม่รู้

คำ “ปาเตอโย” นนก็เป็นพระดำริ แต่คิดวาคำ “ปาเตอโย”
นนจะมาแต่คำ “บ้ำเรไร” แห่งเมืองสุพรรณนนเอง อนความเห็น
ทวาคูกกับนงขตส์มาชนนมากความไป ขอประทานถอน

(๒) ทงตั้งจกจกน กับ เรไร นน ทรงจกจกจกจกเป็นคน
ดะอย่าง จะจำไว้ เคยเห็นทวเหมือนแมงข้างเกาะกิงไม่อยู่เป็นกลุ่ม
เซอวาคจกจก แต่ไม่เคยเห็นมันร้อง

ได้ทราบมาแต่เรื่องนทาน กรมสมเด็จพระยาบ้ำราบตรตั้งเจ้าว่า
สมเด็จพระปรมาณชิตไม่ทรงรู้จักหม่อมตงกา ทอดพระเนตรเห็นกตรตั้ง
ถามว่า “โฮนเรไรของใคร”

(๓) เรื่องพระเจดีย์ “ภูเขาทอง” ทวาทพระเจ้าหงส์อวดทรง
สร้างนน เกดถกรหม่อมกทรวบ ยังได้ชให้ใครคนหนังกู ฐานทกษณ
กตมเดี่ยแล้ววาคเป็นมอญ องค์พระเจดีย์เคยวนหอดอนอยู่มาก

หม่อมหลวงพนันท์ (เป็นลูกหม่อมราชวงศ์สังกวดในพระองค์
เจ้าประเสริฐศักดิ์) เขามาถามถึงภูเขาทองกับคตของมหานาค (ใน
กรุงรัตนโกสินทร์) ได้บอกเขาไปวาคเขาทองนั้นสร้างในรัชกาลที่
สาม แต่คตของมหานาคนนพอจะบอกกนกชนนมาได้จากกรุงเก่าเดยงค
หม่อมหลวงพนันท์นนเป็นครู

(๔) เรื่องพระมาตราบัณฑิตชนนการเวกนนั้น จำได้แน่นอนว่าตรัส
บอกไว้ในพระราชวิจารณ์ เมื่อเขียน "ยูนิฟอิม" กระทบดวงต่างๆ
คิดทบทองดวงคงว่าเป็น "นกวายุภักษ์" "พระตำราเครื่องต้น"
ครึงกรงเกานนทตลงมาก

(๕) ว่าถึงโคลงแปดกวี ต่างๆ ปรากฏในหนังสือพิมพ์พยักของ
ศรีปราชญ์ในการแต่งโคลง ขอดฉายบทแรกซึ่งคำทหาไม่มีฉนวนยด
เป็น "พระเขาวราชแต่ง ว่าเจ้าอย่าย้ายควชำมเดองมา" พระ
เขาวราชจะเป็นใคร อนึ่ง "ชำมเดองมา" คิดว่าเป็น "ชมเดองมา"
เห็นว่าเป็นคำชาวปากใต้ แลฉนวนใต้โคลงพระดอทตรัดว่าเป็นหลกน
ไม้มเอกเจยกม เช่น "ดองศรีสมบรมบง กษมาต์ กุเฮย" กับท
เกนกม เช่น "ไฟแดดอัยร์ใหม่ ไรอัยร์ ถึงแม่เลย" กับโคลง
สุภาษิตอะไรก็มี บาทสองว่า "ดงมส์จจวนยปต์ ปาฏโมกษ" ยังได้
ยกตัวอย่างกราบทูลกรมพระธมมคว่า "ปาฏโมกษ" แลฉนวนใต้ว่า
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าได้เคยทรงแต่งทพระปฐม ด้วยทรง
เห็นโคลงเก่าแต่งประหลาด โคลงเก่าเห็นจะไม่จำกตอะไรมาก คำ
ถวนกแลวกัน จะอย่างไรก็ไม่สำคัญอะไร ฝ่ายพระบาทก็ได้ทรงพระ
คำไว้มากแล้ว

(๖) ฝ่ายพระบาททรงพระตำริมาก เกด้ากระหม่อมยอมแพ
แตกยงดกควาคนทไมได้คิดเลย

ทให้ชอว่า "พงศาวดารเหนือ" นั้นให้ชอผิด ถ้าให้ชอว่า
"นิทานเหนือ" จะดีกว่า

จะแต่งหนังสืออย่างไรก็เพราะคนเวदानนชอบอย่างนั้น ทแต่ง
เต็มไปด้อยปาฏหารัยกเพราะคนเวदानนับถือการปาฏหารัย ทเขา
หนังสือแต่งใจเก่ามาปรับกับทุกฉวน เกด้ากระหม่อมเห็นไม่เป็นธรรม

ขอพระตำราทวารวดีรามคำแหงไม่มชอศอ จะคองชอ "รวง" เพราะคนเคยเรียกมากอนนทก คดถึงชอทพระแดง "รังคะ" ก็ได้แก่วงน้เอง "โรจนะ" เดไปน้่อย แปรว่า ด่วง แต่ด่วง กคือ "รวง" "รวง" กับ "รวง" ก็เป็นอนเดียวกัน เขา อู เป็น ๑ เทานน หากจะรวมเป็นคำเดียวกันก็ได้.

ควรมีการแล้วแต่จะไปรด

พร

x x x

ที่ ๑๔/๘๖

วังวรดิศ

วันที่ ๒๖ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๘๖

ทูล สำนวนกรมพระนครฯ

จดหมายเวรณบบน หม่อมฉันจะทูลความรทได้ใหม่เมื่ออ่าน หนังสือตำราช่างของเก่า ให้ทรงพิจารณาเรื่องหนังสือเห็นใน "ตำราทนชัยบาท" ออกชอผู้อานวยการพร ๒ คนคองกันบอย ๆ เรียกว่า "พฤตบาศ" คน ๑ เรียกว่า "หัตถ์ดาจารย์" คน ๑ เกิดความคิดเห็นว่า พฤตบาศ จะเป็นผู้เชยวชาญการจับช่าง หัตถ์ดาจารย์ จะเป็นผู้เชยวชาญการหัดช่าง ไทยเราเอา ๒ ชอนนมาแปลเป็นภาษา ไทยเรียกพวกพฤตบาศว่า "หม่อเก่า" เรียกพวกหัตถ์ดาจารย์ว่า "ครู ช่าง" และมีอธิบายชยายต์ออกออกไปถึงพราหมณ ๓ กรมทมในทาเนยบ คือ "พราหมณพร" อันพระมหाराชครพรเป็นหัวหน้า คงเป็นพวก ชำนาญการทำพรทวาทศมาดกรมหนังสือ "พราหมณพฤตบาศ" (ได้ มาจากเมืองเขมร) พระครุฑทชชย เป็นหัวหน้า คงเป็นพวกเชยว-

ชาญการจับข้างกรมหนึ่ง และ “พราหมณ์หัดดาจารย์” อันพระครู
หัดดาจารย์เป็นหัวหน้า คงเป็นพวกเชื้อชญาญการหัดข้าง (มิใช่
พราหมณ์หัดดาจารย์และพระครูอัญญาจารย์ อย่างเช่นเรียกกัน) กรม
หนึ่ง มืดจะเป็นเช่นนคอกกระมัง ขอให้ทรงพิจารณาดู

ทูลสนองลายพระหัตถ์เวยรฉบับที่ ๒๕/๘๖

๑. คำว่า “ขอม” กับ “เขมร” จะเกิดจากมูลต่างกันอย่างไร
หม่อมฉันยังไม่พบจนทุกวันนี้ ที่จริงขอมกับเขมรเป็นมนุษย์จำพวก
เดียวกัน แต่ไทยทุกจำพวกเรียกว่า “ขอม” แต่โบราณ ส่วนพวก
เขาเองเขาก็เรียกตัวเขาว่า “เขมร” มาแต่โบราณ ไม่เคยได้ยินว่า
มีคำ “ขอม” ใช้ในจารึกของเขาเลย หม่อมฉันสงสัยว่า “เขมรัฐ”
จะเป็นคำของพวกพระที่เวียนจากลังกามาผูกชน เรียกเมืองเขมรคองว่า
“เขมรัฐ” ก็มี อธิบายของพระยาประชาภิจักรจักร (แหม่ม บุนนาค)
ว่า “ขอม ข่า เขมร ขมุ” เป็นมนุษย์จำพวกเดียวกันทั้งนั้น จึงพูดได้
แต่ว่าหม่อมฉันยังไม่รู้เอง และไม่ได้ยินว่าใครรู้ว่าขอมกับเขมรต่าง
กันอย่างไร

๒. การทตงกลดองฉายรูปคนค้ำหรือส่งหน หม่อมฉันได้ฟัง
อธิบายของฝรั่งช่างฉายรูป ว่าเป็นกลดเมตในอชจะฉายรูปคนให้ส่งย
เพราะร่างกายมนุษย์ต่างคนมีสัดคนกัน งามตรงนหนบางทรามตรง
นบาง แฉนฉายรูปฉายส่งตรงไปจากกลดอง คตงกลดองให้ส่งหรือให้ค้ำ
อาจจะให้รูปแฉดงส่งนหน ๆ ให้งามผิดกับทเป็นจริงได้ เขาค้างน
หม่อมฉันนึกได้แต่เคยฉายรูปพระเจ้าพนัญเชิง ทำอย่างไร ๆ ก็เห็น
แต่ตงกลดองเป็นสำคัญ เลยเด็ก

๓. “เมืองชวา” เคยเห็นใช้เรียกเป็นชื่อเมืองหลวงพระบาง
มอยู่ในตำรากรีกของพ่อขุนรามคำแหง ว่าเขตแดนกรุงศรีอยุธยาตอน
เมืองชวาที่แม่น้ำของที่เรียกเมืองหลวงพระบางว่าเมืองชวา ท่อนกเคย
เห็นออก แต่จะมาจากอะไรเป็นมูดยังไม่ทราบ

๔. ข้อซึ่งทรงปรารภถึงแบบเรือนที่ชอบสร้างยกพื้นในสมัยนั้น
หม่อมฉันเห็นว่าลวดรูปต้นฐานก็เป็น Fashion ทยอยกันชวดยุคหนึ่ง
แล้วก็เปลี่ยนเป็นอย่างอื่น คือไปอีกเป็นสมัย ๆ หม่อมฉันเคยตั้งเกิด
บ้านเรือนที่สร้างยกพื้น เมืองบางกอกเป็นเช่นนั้น อาจจะบอกได้ทุกหลัง
ว่าสร้างในสมัยระหว่งจักรราชเท่าใดจนเท่าใด แบบที่ชอบสร้างกันขึ้น
หลัง มักทำทางเดินห้อยข้างนอกผนังเรือน หม่อมฉันคิดไม่เห็นว่าจะ
เป็นประโยชน์สำหรับเดินไปไหน ถ้ามีที่แคบอยู่เรือนเช่นนั้นเพงได้
อธิบาย เขาบอกว่าเขาใช้ตากผ้าบนพนัก ถ้าเช่นนั้นก็ประโยชน์
ที่ไม่ต้องเอาผ้าลงมาชิงราวตากข้างล่างให้ไกลมือใจ แต่หม่อมฉันนึก
ว่าเรือนคอก “แบบบางกระบี่” ที่ชอบทำกันเคยจะไม่มีที่ตากผ้าด้วย
คนเชือกเครื่องคอนกรัด ดทำแบบบางนั้

หม่อมฉันได้ยินคำขแรงเหตุที่ตกถนนราชดำเนินฟังจากใคร ก็
จำตัวไม่ได้เมื่อเร็ว ๆ ออกอย่างหนึ่ง ว่ามีเหตุเกิดในการสร้างขแรง
ว่าเป็นเหตุประหลาดทางวิทยาศาสตร์ด้วย หากเป็นที่ในยุโรปพวกนัก
ปราชญ์ก็เห็นจะมาตถัน ด้วยการท้าวทักถ ก่อสร้างกถ ถกตของกับ
ล่วนลตหมด เหตุที่พงนบนเพราะเมอคิดแบบอื่นเขอเนยฝคคใจลอย
แปลอไปขณะหนึ่ง ใช้ตจเดจควนวนณเผลไปตจเดจย ดเหมือนจคว
คุณด้วย ๓ ไปคุณด้วย ๒ แห่งเดจย ก็เลยพตาด เลยล่วนก่าตงไป
หมด จจะจริงเท็จอย่างไรอยู่กบผู้เฒ่า ทุดตามทไดยนมา

๕. รูปภาพพระเจ้ารามคำแหงนั้น หม่อมฉันเคยเห็นมานานแล้ว
แต่รู้ด้วยว่าใครคิดแต่งตัวอย่างไร ผู้คนนมไซ่อน คือพระบาทสมเด็จพระ
พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงประดิษฐ์ขึ้นเมื่อโปรดเกล้าฯ เที่ยงนรปณ
คึกคักอยู่พักหนึ่ง พระองค์ท่านคงจะทรงระลึกได้ ชาว "สยาม" คือ
ชาวเมืองไทยสมัยนั้นแต่งตัวอย่างไร มีรูปภาพอยู่แห่งเดียวแต่ฉาย
จำหลักกระบวนเทพพระเบียงพระนครวัดท่านก็ได้เสด็จไปทอดพระเนตร
แล้ว

๖. ด้านพระจารึกนั้น หม่อมฉันทราบว่ายู่ในทางเดินไปกรุง
กัมพูชาจากเมืองไทย และอยู่ในเขตจังหวัดปราจีนบุรี แต่อยู่ตรงไหน
ฉันไป ค้นหาในหนังสือเก่าเมื่อร่างจดหมายนั้น ก็ยังไม่พบ ขอประทาน
ผิดต่อไป

ทูลสนองลายพระหัตถ์ เสด็จบรรพต ๒๖/๘๖

๗. คำว่า "กระบอง" กับ "กระบอง" เป็นคำเดียวกัน และ
หมายความว่า "กระทำ" เหมือนกัน ถึงรูปภาพถือกระทำ จะเป็นเทวรูปเช่น
พระนารายณ์กอดหรือยกชกก็ดี ถือกระทำเป็นกระบองอย่างยาวบ้างอย่างสั้น
บ้าง แต่ไม่เท่าเรียกว่า "ทวนโท" ต่างกันกับกระบอง หม่อมฉันเพิ่ง
ได้เห็นว่าเอาไม้เท้ามาใช้เป็นชื่อเมืองพระกระบอง ออกจะสงสัยความ
รู้ของผู้แต่งคำนานนั้น

๘. คำ "ไพเราะ" กับ "เพราะ" นั้น หม่อมฉันชอบใช้
ไพเราะ สำหรับเสียงใช้คำ "เพราะ" เช่นคำด้วย คำ "สาวสวรรค์
กานต์ใน" นั้นจะเป็น "สาวสวรรค์" หมายความว่าที่ใดเลือกคัดมาเป็น
กานต์ใน ความดุษณีว่า "สวรรค์"

๙. ที่เพิ่ม "ณ" เข้าท้ายคำ "สัญญา" เป็น "สัญญาณ"
นั้น หม่อมฉันไม่ทราบและไม่เคยใช้ที่เดียว จนด้วยเกล้าฯ

บรรเลง

๓๐. ไต่ยนเขาเล่าเรื่องโจรกรรมให้ฟังเรื่องหนึ่ง ออกจะแปลก
 ประหลาดว่าเมือราวสัก ๗ วันมาแล้วผมพอกำใหญ่มาจากหัวเมืองบักข
 ไต่คนหนึ่ง เป็นคนมั่งมดีด้วยการขุดแร่ มาถึงกรุงเทพ ฯ ไปว่าเข้าห้อง
 ยุธเรือนแรมรัตนโกสินทร์ เลอกยู่ห้องอย่างเอกซงอัตราค่าเช่าวันละ
 ๒๕ บาท บอกว่าจะอยู่ ๗ วัน ก็ไต่รับการต้อนรับเป็นอย่างดี เวลา
 ยุธเรือนแรมกกนอยแจจ่ายอย่างพุ่มเพอย จนเชอกันหมคกว่าเป็น
 เศรษฐี ตงแต่มาอยุ่ที่เรือนแรม พอรุงเช้าเศรษฐีคนนกกตญญแจ
 หองออกจากเรือนแรมไปในเวลาราว ๗ น. ทกวัน ก็อแต่กระเป่าหว
 คัดคัวไป จะไปไหนหามัไครรู้ไม่ จนเวลาเย็นใกล้ค่ำจึงกลับมาไขกญ
 แจเข้าหองอยู่เต็มอทุกวัน อยุ่ไต่สัปดาห์วันเศรษฐีนั้นหายไ่มกลับ
 ผู้จัดการเรือนแรมเห็นวปลาดังตปกต ให้เอาตกกญแจอะไหล่ไซหอง
 เข้าไปดู จึงเห็นของเครื่องแต่งหองหายไ่มคต ตงแต่มั่ง (จ่าราคา
 ๕๐๐ บาท) ปลอกหมอนหนุนหัวปลอกหมอนข้างผ้าปูที่นอน และ
 เครื่องใช้บนโต๊ะสำหรับแต่งคัว เช่นหวและตลบเครื่องแบ่งเป็นคตก
 หายทงนน ว่าโดยย่ออะไรที่จะเอาไปไต่ เศรษฐีโจรเอาไปหมคตงหอง
 แต่ทจริงกไ่มเห็นประหลาดอนใด เป็นแต่วิชโจรกรรมทคตหันเหียนให้
 เขากบดมัยเท่านั้น ผู้เป็นเจ้าของก็ประมาทด้วยประการต่าง ๆ โจรก็
 ตกคด้วยวิธีต่าง ๆ มาแต่บรมปฐมกตลป ไต่ไปภายหน้ากคงมคความ
 ประมาทและโจรกรรมคงอยุ่ในโตก เป็นแต่ต่างประเภทและวิธีกน
 เปดียนไปตามดมัยเท่านั้น.

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรด

สมเด็จพระนางเจ้าฯ

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

ที่ ๒๓/๘๖

วันที่ ๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๖

กราบทูล ส้มเด็จพระยาตำราง ๆ ทราบฝ่าพระบาท

กราบทูลถาม

๑) ทรงจำโคลง “ฉ่ำปราชญ์” ที่แต่งกระทู้ว่า “ศาล เจ้า เบิก ไพร” ได้หรือไม่ คำ “ศาล” กับ “เจ้า” นั้นเกล้ากระหม่อม จำได้เห็นจะแน่ ว่า “ศาล ตู้งศ์องค์อกต์เหลี่ยม” กับ “เจ้าจหนัก จนใจ”

๒) อ่านพบในเรื่อง “ประทับแห่งทอป่าเขย” ว่าอสงไขย นั้นสำหรับนับเม็ดฝนซึ่งตกไม่หยุดสืบพันปี ตามที่วานนเป็นคำเปรียบ แต่เขารู้ว่าเป็นจำนวนมาก

สนองลายพระหัตถ์ที่ ๑๐/๘๖

๓) เมื่อวันที่ ๓๐ มิถุนายน หมิงไฮเชิญลายพระหัตถ์ที่ ๓๐/๘๖ มาทอดไว้ให้ คัดออกดูจะกราบทูลสนองต่อไป

(๑) ขอบกับนั้นเข้าใจว่าไม่แยกกัน ตามที่พูดว่าขอบก็หมายถึง กิ่งมี คือรอบสี่บสองหรือสี่บสามเคือนักได้ หรือจะหมายขอบถึงขอบ คือรอบบักได้ แต่จะต้องการพูด แต่ที่จริงในเรื่องเกิดได้สองวัน นับได้สองขอบนั้นกราบทูลเป็นเงินเท่านั้น

(๒) เรื่องจหนักกรรมหนักอย่างพระตำราทุกอย่าง

(๓) เป็นพระเดชพระคุณมาก ที่ตรัสให้ได้ทราบถึง “กรรม สรรพากรนอก” และ “สรรพากรใน”

(๕) เรื่องพระผู้ชนกับนางมโนหารานนเป็นนิตานที่เขาสกษน
แต่ททำกนรเป็นทนางมโนหารากม คอรูปคนได้บักทาง ททำรูปเป็น
ต่าง ๆ นนถูกตามทตริตสน ด้วยความตั้งใจของผู้ทำจะให้คนทงหลาย
เข้าใจ

(๕) “กุกนุงมาราบี” อาจจะเป็นคนแต่งหนังสือตงให้ทตง
ก็ได้ จะถือเอาเป็นแน่ไมไหว

(๖) หมายกำหนดการเขาดังมาถวายนางกต นางทททรงเคา
ว่าเขาให้เกตุกรรมหม่อมแทนเจ้ากจะถก

(๗) ข้อทตริตถามถึงเจ้าจ่านอนนให้การไม่ได้ เพราะไม่
ทราบ เกตุกรรมหม่อมเข้าไปในกระทรงนเขาตงหอมานานแล้ว
เจ้าจ่านอนมจริง และเกตุกรรมอักษรจริง แต่เกตุกรรมหม่อมไม่
ได้เออออะไรแก่คนทเป็นเจ้าจ่านอน จะถามใครซึ่งเคยทำมาด้วยกนเผอ
เขาจะทราบเพอสนองพระประดงคกนก็ได้แต่ว่าตายเสียแล้วจึงยากที่จะ
ทราบทต สังกตได้แต่ความทเป็นเจ้าจ่านอนนตองทาการอนด้วย จะ
ได้ตกด้วยการอื่น ไม่ใช่เพราะเป็นเจ้าจ่านอน

สนองลายพระหัตถ์ที่ ๑๑/๘๖

(๕) เมื่อวันท ๒ กรกฎาคม หึงไอเชิญลายพระหัตถ์ที่ ๑๑/๘๖
ตงวันท ๓ กรกฎาคม มาให้ จะกราบทตสนองในบดิน

(๓) เรื่องเจ้าพระยานครถวายนพระเสถียงถมนนในพระราช
พงศาวดารรัชกาลที่สาม แต่จะตว่ากระจกแห่งพระเสถียงนทามาแต่
เมืองนครหรือมาทในนทไม่ปรากฏ ทงเรื่องพระเกาถมกได้เคยถาม
พระยาพจนปรีชา (ลำเริง) มาแล้วกไม่รู ได้ฉายรูปซึ่งแขวนอยู่
ในพระที่นั่งจักร เป็นรูปทตกรรมหม่อมเสด็จออกแขกเมืองฝรงมาให้

รูปนัยของอยุธยาจนทกวนหม กบได้ถามเจ้าพระยาบดินทร์เดชาอนุชิต (แยม)
 กโมริ พระทรงพศคามณซึ่งคงอยู่ในท้องพระโรงกลางพระที่นั่งจักร
 คูเหมือนทราบว่าพระยาเพชรพิชัย (จัน) ทำ ไม่ใช่เจ้าพระยานคร
 (หนูพร้อม)

ที่จริงถมละครก็เอาแบบบางขุนพรหมเราเอง ต้นกันไปเป่ดๆ
 แดต่างที่จะมเชอเกออยกเป็นได้

(๒) อนุสาวรีย์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ยื่น
 ว่าเขียนแก่ฐานถึงสามหน เพราะว่าเงินไม่พอ อนึ่งเล่าโคมซึ่งเป่ดยื่น
 ยอดเป็นวชิระนั้น อาจทำให้งามกว่านั้นได้

(๓) เรื่อง "มอบ" นั้นจนกอดอน จึงได้กราบทูลถามเผื่อจะ
 ทรงทราบ หากไม่ทรงทราบก็ผ่านไป แต่ก็ได้ความรู้แตกออกไปที่ว่า
 "มอบ" นั้นทำด้วยอะไรก็ได้ด้วยหลักทลอยผสมของนางจันท์ดุดา

"มอบ" ที่ในลายพระหัตถ์ใช้ไม่เอกเอน ๆ นั้นดี ไม่ทำให้เข้า
 ใจผิดไปได้ ทงนกกคล้ายอย่างที่ได้เรียนในเรือนนั้นเอง ตัวที่ถูกเอกไม่
 อ่านเป็นเสียงคำ แต่อ่านเป็นสระ อะ เกดอักระหม่อมไม่ชอบจะเขียน
 ประหลดตะพิดไปเช่นชอบบังคับกระทรวงศึกษา จะเขียนแต่ทหนักจริง
 เช่น "ชนะ คณะ ชนะ" เป็นต้น ที่อ่านตัวถูกเอกเป็นเสียงสระ อะ
 นั้นไม่ใช่อันไกล คอวชเขมรนั่นเอง เพราะเขาไม่มไม่ผิด ใช้ตาก
 ข้างกับไม่เอกเป็นไม่ผิด ที่ใช้นอส์องตัวหรือรอสส์องตัวเป็นคนพินเขา
 ใจว่าเราคิดจน เมอมไม่ผิดแต่วกเลิกไป คงเหลือแต่รอสส์องตัวเรียกว่า
 รอกันใช้แทน "ประ" และอนอก ขอนสั่งให้เขาใจว่าพวกส้องตัวนั้น
 เรียกว่า "หิน" เหมือนกัน "หิน" ก็ไม่ใช่อันคือ "หินอากาศ" นั้น

(๔) เรื่องเรียนหนังสืออย่างใหม่นั้น จะมีประโยชน์เพียงไร
ก็ทราบอยู่หมดแล้ว แต่อาศัยที่ว่างอยู่ว่าง ๆ ก็เรียนไปเท่านั้นเอง

(๕) เรื่องกตมข้างเป็นภาษามอญนั้น เคยได้ทราบจากคุณ
แปด มาตากุด (พระยาเทวราชิราช) แล้ว ว่าหม่อมมอญเขากตม
ข้างระเนียดเมื่อข้างในเพนียดเอง แต่ไม่ใช่หม่อมเก่าอย่างที่ใคร
ทราบมา ที่กตมเป็นภาษามอญนั้นคงสั้น ๆ ผิดกันกับกตมเพอชน
โรงส้มโภช แต่อาจจะเอาแบบกันได้

ข้างเขาเพนียดนั้นเห็นจะยากเต็มมือ เคยได้ยินพวกชอบข้างเขา
ชวนกันไปคิดคิดเห็นจะยากจริง ด้วยคิดว่าเคยเขากจะกตมบอก กตม
ไม่เคยเขากจะเขา คงอดหม่ากันที่ประตู

รายการ

๕) เมื่อวันที่ ๓ กรกฎาคม มีหมายมาว่าหม่อมเจ้าหิษชากร
วรฉัตร จะเป็นนาคหุดวงบวงชที่วัดพระแก้ววันที่ ๘ แต่ไม่พูดถึงทำ
ขวัญ จะมีหรือไม่มีก็ไม่ทราบ

๖) เมื่อวันที่ ๓ กรกฎาคม ได้รับใบคำ ๒ ฉบับ

(๑) บอกหม่อมเจ้าทองรอดตาย

(๒) เจ้าพระยาบดินทร์ (แย้ม) บอกจะเผาศพ "นายนคร
กุดเซฐ" (ที่เป็นลูกใหญ่ของเจ้าพระยานคร (หนูพร้อม แต่ไม่รู้จัก)
ที่เมรุวัดเทพศิรินทร์วันที่ ๔

ได้คิดว่าทำไมชื่อเจ้าพระยาบดินทร์เดชาที่หลังจึงตอหน้าเขาไป
ก็พิจารณาเห็นว่าคาบดินทร์เดชานั้นเป็น "อาเกอ"

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรด

พรหม

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

ที่ ๒๘/๘๖

วันที่ ๓๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๖

กราบทูล สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า ฯ ทราบฝ่าพระบาท

บรรเลง

๑) ถอดจันทรคติวันเพ็ญจันดับ ถาดอทางสุริยคติของมีรูปพระจันทร์ อย่างไรก็ตามจะไม่ดีประโยชน์กระคนกัน

๒) อ่านหนังสือพิมพ์พบหนานอัยปต์ กล่าวถึง "มคอ" ว่าถอดหัวใจไว้ที่ดอกไม้งอยสูง น้เหมือนไมยราพและทศกรรฐ์ กับว่าเทวดานรมิตนางงามให้เป็นเมฆ แดงแม่น้ำ "ไนล์" ดักเอาผลดอยให้ดไปตามน้ำ นัยว่าหอมด้วย พระเจ้าฟาโรห์เป็นผู้เก็บได้ นกคล้ายกับเรื่องนางจันท์สุดาดอยผสม นิตานเรื่องเก่า ๆ เห็นจะมีที่มาหมด

๓) ในทางวิชามักใช้คำ "ปฐุณา" จะพูดได้ให้ชัดว่า "ปฐุณา" ก็คือ "ปญุณา" นั่นเอง ต่างกันทีเป็นภาษาลึงดักฤคกับมคชเท่านั้น

กราบทูล

๔) หญิงไอแก่งผ้าให้แฉ้วแกบออกว่ากดับ เกด้ากระหม่อมก็ดูแฉ้วจงเถยงว่าไม่กดับ แต่ทหญิงไอพดนนหมายควาว่านงกดับเขาข้างนอกเป็นข้างใน ผาตงนนเป็นผาดายพนมวง แปะดว่าตาแกดแกแฉ้วเห็น แต่เกด้ากระหม่อมไม่เห็นทเถยงว่าไม่กดับนนพดด้วยเรื่องดอกเป็นเรื่องคำ แต่เมอคคดถึงคากแพแกอก ทางเกด้ากระหม่อมควรรจะพูดว่าดอกชนดอกตง

๕) นกถึงเสยงเขมรภกชยบจะเห็นชน หนงด้อไม่มีดระ อี แต่เสยงมี ถ้าจะใช้แต่ภาษาของตนก็คามที่ แต่บ้ายไปในภาษาอื่นด้วย

เช่น "มหิมา" ก็เป็น "มหมา" ทั้ง "ผดก" ก็เป็น "ผดัก" และอื่น
อีกด้วย

๖) ได้ให้ชายงัวไปถวายของพระนาคหุดวงแทน กลับมาบอก
ว่าทำขวัญเด็ก แล้วเล่าถึงพระธรรมปาโมกข์กับพระญูปุ่นต้นจิ้ง พระ
ญูปุ่นทวารวดีเป็นพวกหม้ออเมริกัน ไม่ใช่พวกบาทหลวงหรือพวกบวช
ตามทางพระพุทธศาสนา

รายการ

๗) วันที่ ๘ นี้ได้รับใบคำ บอกจะเผาศพของรอดทวดไตรมิตต์
เดิมคิดว่าจะไป แต่ที่หลังฝนตกไปไม่รอด จึงให้ชายงัวไปแทน

๘) วันที่ ๑๒ ได้รับหมายกำหนดการเข้าบรรชาใบพิมพ์สอง
ฉบับก่อนหมายทางราชการ เข้าใจว่ากองพิชิตสำนักพระราชวังส่งมา
เผื่อขาด แต่ไม่ได้แบ่งส่งมาถวาย ด้วยเข้าใจว่าคงได้ทรงรับเหมือนกัน
ถ้าไม่ได้ทรงรับโปรดให้ทราบจะได้แบ่งส่งมาถวาย

๙) วันที่ ๑๓ ได้รับหมายทางราชการสามฉบับ คือหมายเข้า
บรรชาประกอบด้วยหมายกำหนดการ (ใบพิมพ์) สองฉบับ กับหมาย
ประธานผู้สำเร็จราชการเปิดองเครื่องพระแก้วออกฉบับหนึ่ง ฉบับ
เห็นแนวจากองด้วยที่ทรงคาดคะเนว่าเขามิหมายมาให้ด้วยเป็นผู้
แทนพระราชวงศ์

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

พรหม

ที่ ๑๕/๘๖

วังวรดิศ

วันที่ ๓๑ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๘๖

ทูล สมเด็จพระนครินทร์ฯ

ทูลสนองลายพระหัตถ์ฉบับที่ ๒๗/๘๖

๑) โคตงกระที่ "ศาลเจ้าเบ็กไฟ" ของนายฉ่ำปราศณินน์ หม่อมฉนุกจำใจได้เพียง ๒ บาทอย่างเช่นทรงจุดประทານมา ลองคิดค้น อีก ๒ บาทกคิดไม่ออกทีเดียวว่าเป็นอย่างไร จึงเป็นจนด้วยเกล้าฯ

๒) กระจกทองของพระราชยานถมนั้น หม่อมฉนเห็นจะหา อธิบายการที่ท้าวฉายได้ ดยนักชนถึงคาเจ้าพระยาธรรมมนตรี (หนูพร้อม) พุดเมือท่าพระที่นั่งพุดตานถม จากเมืองนครศรีธรรมราช มแต่ข้างถม ต้องหาช่างทองออกไปจากกรุงเทพ ฯ และครึงนนเจ้า พระยาธรรมมนตรีได้ช่างทองไปจากพระยาเพชรพชยจน เห็นว่า คงเอาอย่างครึงเจ้าพระยานคร ฯ (น้อย) ทำพระราชยานถมเมือ รัชกาลที่ ๓ ครึงนน ก็เห็นจะเอาช่างทองไปจากกรุงเทพ ฯ

ช่างถมทเมืองนครศรีธรรมราชนั้น หม่อมฉนเคยสืบเรื่องประ- วจิตได้ความว่าเมือครึงเจ้าพระยานคร ฯ (น้อย) ได้เมืองไทยในรัช- กาลที่ ๒ ได้เซดยมามาก จึงหาช่างถมทในกรุงเทพ ฯ ออกไปเป็นครึงหัด พวดเซดยให้ทำเครื่องถม ความทความมทลฐานทช่างถมทเมืองนครฯ แมททกวนนทถวนเป็น "แขก" เซอถ่ายมตายแทบทงนน ออกประการ หนึ่งตั้งเกดตตายเครื่องถมเมืองนคร ฯ ก็เห็นแต่ตายถมยรัชกาลที่ ๒ เช่นตายมรูปอรหันเป็นคณ เป็นอย่างเก่า หาใครจะพบตายแบบครึง กรุงศรีอยุธยาไม

จะเคยพูดถึงไปถึงประวัติของวิชาทำเครื่องถม หม่อมฉันเคย
เห็นในหนังสือฝรั่งแต่ง ว่าวิชาทำเครื่องถมนั้นเป็นของพวกชาว
อิหร่าน (เปอร์เซีย) คิดประดิษฐ์ขึ้นก่อน เช่นเดียวกับหมากกรกและ
คุดหวูปลา ก็เป็นของชาวอิหร่านประดิษฐ์ขึ้นก่อนเหมือนกัน ของ
เหล่านั้นฝรั่งได้แบบอย่างไปจากชาวอิหร่านทั้งสิ้น หม่อมฉันนึกว่าเมือง
ไทยเราก็มเครื่องถมและหมากกรก และเข้าใจว่าคุดหวูปลาจะมาแต่
สมัยกรุงศรีอยุธยา และยังมีของแบบอิหร่านอย่างอื่น คือยกภาพระ
มาตากมมาแต่กรุงศรีอยุธยา ก็พวกชาวอิหร่านคือพวกแขกเจ้า
เซนนน เริ่มเข้ามาตั้งภูมิลำเนาอยู่ในเมืองไทยแต่รัชกาลพระเจ้าทรง
ธรรม ไทยเราจะได้แบบอย่างของเหล่านั้นมาจากพวกอิหร่านเหมือน
ฝรั่งดอกกระมัง หม่อมฉันได้ลองค้นดูในหนังสือเก่า พบกล่าวถึงเครื่อง
ถมก่อนเพื่อนในบาณูชเครื่องบรรณาการ ซึ่งส่งไปถวาย ไปถึงเมื่อรัช
กาลสมเด็จพระนารายณ์ ว่าเจ้าพระยาวิชาเยนทร์ให้ทำไม้กางเขนด้วย
“เงินคร่ำยาค่า” ส่งไปถวาย ไปถึง ความลือว่าคงเป็นเพราะวิชาเยนทร์
จะอวดวิชาใหม่ของไทย จึงเชื่อว่าไทยเราได้วิชาทำเครื่องถมมาจาก
พวกอิหร่าน

ทูลสนองลายพระหัตถ์ฉบับที่ ๒๘/๘๖

๓) ประศันททางจันทรคติกับสุริยคตินั้น หม่อมฉันเห็นว่าสำหรับ
กิจธุระสามัญ ใช้จันทรคติสะดวกกว่ามาก เพราะเห็นดวงพระจันทร์
เป็นเครื่องกำหนดคอยโหนด เป็นแต่คองคอยดับอธิกมาสและอธิกวาร
กนาน ๆ จะมคร่งหนึ่ง ประศันทสุริยคติแต่เขาเกี่ยวกับความรู้ทางดาราศา
ศาสตร์ที่ลึกซึ้งขึ้นไป เป็นประโยชน์แก่คนเพียงบางจำพวก ชาวอินเดีย
เขาเห็นเซนนน จึงใช้ประศันทจันทรคติกันเป็นสามัญ

๔) ใจความคือ plot ของเรื่องนิทานต่าง ๆ นั้น ถ้าแปลก็ชอบเล่ากันคือ ๆ ไป คงแพร่หลายไปถึงต่างประเทศ และมีผู้เอาไปใช้ในเรื่องแต่งใหม่ จะเป็นประเพณีมีมาแต่ปฐมกษัตริย์ และมีทุกประเทศ แม้ในเมืองไทยเราก็มองเรื่องชนคนหนีไม้ถวน เช่นเรื่องดาแค้นปมและเรื่องพระร่วงถูกนางนาค ก็อยู่ในพวกนั้น เรื่องพระยากงพระยาภาณดมเด็จพระมงกุฎเกล้า ๆ ก็ทรงพบว่ามีแต่เรื่องนิทานของกรีก ทางเหล่าประเทศในโดลกภาคอื่น ก็คงเป็นเช่นนั้นเหมือนกัน

๕) "ปฤษฎางค์" เป็นคำใหม่ที่เราใช้ หม่อมฉันพูดได้ว่าได้แต่เห็นคงแต่มีเกิด เกิดแต่จะหาคำใช้ในภาษาไทยแทนคำ Decree ของฝรั่ง ที่เขาหมายว่าเป็นศักดิ์ในความรู้ เช่น B.A. และ M.A. เป็นต้น เมื่อตงวอไฉ่หนังสือไทยใช้เรียกว่า "ประโยค" ตามอย่างพระมาก่อน ดเหมือนเจ้าพระยาภาณด ๆ เป็นผู้คนเอาคำ "ปฤษฎางค์" มาใช้ เดียวกัน ดเหมือนเรียกว่า "ปริญญา"

๖) เรื่องพระญีบุนมาหาจฉนวนธรรมทางคำสอนในเมืองไทย หม่อมฉันเคยถามพระไทยที่ได้อ่านทบทวนพระญีบุนพวกที่มานั้น ว่าได้อ่านขแรงกันในเรื่องอะไร ได้ความว่าพระญีบุนอยากทราบว่าคตินยานนั้นเป็นอย่างไร หม่อมฉันก็คิดว่าเห็นว่ายากที่จะเข้าใจกันได้ เบื้องตนพระทงต้องฝ่ายไม่รู้ภาษาถิ่นแฉกถิ่น ต้องพูดกันด้วยตาม อักประการหนึ่งพระไทยกันน่าจะไม่มีใครรู้ถึงเหตุ และตัวใจความว่าคติมหายานกับคตินยานผิดกันอย่างไร

บรรเลง

๗) หม่อมฉันได้เห็นคำแปลอีกคำหนึ่ง ซึ่งใช้หมายความเช่นเดียวกันทั้งในตำราศีลศาสตร์และกฎมนเทียรบาล คือคำว่า "ความ"

ใช้เป็นนาม เช่นเรียกว่า "ความข้าง" ก็มี ใช้เป็นกริยาเช่นว่า "ให้
ความข้าง" ก็มี ใช้ทั้งเป็นนามและเป็นกริยาอยุคใด ๆ ก็ดี เช่นใน
กฎมณเฑียรบาลว่า "ให้ความ ๆ ข้าง พระที่นั่ง" ดังนั้ก็ จะโปรด
ประทานอธิบายได้หรือไม่

๘) ที่ตรัสถามมาในสายพระหัตถ์ถนัดบับหลังของคำ "อู" ภาษา
พม่าว่าหมายความว่ากระไรนั้น เมื่อหม่อมฉันไปเมืองพม่า เจ้าชาย-
เมืองตูกเจ้าฟ้าเชียงใหม่ (อินแดง) เธอไปหานักปราชญ์พม่าคนหนึ่ง
ชื่อ อไปคยา มาให้หม่อมฉันซักไซ้ หม่อมฉันได้เคยถามอไปคยา
ถึงคำ "อู" นี้ แลบอกอธิบายว่าแบบโบราณที่ใช้อยู่แต่เดิมนั้น มีคำ
สำหรับนำหน้าชื่อเรียกบุคคล ตามขนาดอายุเป็นคู่ ๆ ดังนี้ ๔ คู่

๑. บุคคลอายุขนาดเป็นป้าตายาย ใช้คำว่า "อู" นำหน้าชื่อ
ผู้ชาย ใช้คำว่า "คอ" นำหน้าชื่อผู้หญิง

๒. บุคคลอายุขนาดเท่าแม่ใช้คำ "โก" นำหน้าชื่อผู้ชาย ใช้คำ
"มะ" นำหน้าชื่อผู้หญิง

๓. บุคคลอายุขนาดเดียวกับกับตัว ใช้คำ "มอง" นำหน้าชื่อ
ผู้ชาย คำ "ไม" นำหน้าชื่อผู้หญิง

๔. บุคคลที่อายุน้อยกว่าใช้น้อง ใช้คำ "งะ" นำหน้าชื่อผู้ชาย
ใช้คำ "มิ" นำหน้าชื่อผู้หญิง

แต่ภายหลังใช้กันคนดาดแบบเดิมไป ที่พูดกันเป็นสามัญมักใช้คำ
"อู" นำหน้าชื่อผู้ชายและผู้ใหญ่อายุกว่า ๕๐ ปีขึ้นไป หนึ่งคนว่านไน
คำ "มอง" นำหน้าชื่อ แต่ผู้หญิงชอบใช้คำ "มะ" คำเดียวนำหน้า
ชื่อเป็นพหู แต่หม่อมฉันสังเกตเห็นจากราชการที่เป็นชนหัวหน้านกรม

หรือแม่ทวดหน้าแผนก แม้ขนาดอายุไม่ถึง ๔๐ ปีก็ใช้คำ "อ" นำหน้า
ชื่อทงนง ตูมาตรงกลับคำที่เรามาใช้ว่า "ท่าน" ในปัจจุบัน

๘) จะทอดข่าวให้ทรงปลงพระบรมสังเวชเรื่องหนึ่ง ด้วยได้ทราบ
ว่าพี่โรจครุช่างปั้นถกคุด จะต้องเป็นเชลยเพราะชาวอิตาเลียนแพ้
สงครามในยุโรปคอยยงชวทไทยจับ เพราะไทยเคยฝรังเชลยด้วย
ปรานี้ ถ้าญี่ปุ่นจับจะต้องถูกเอาไปเป็นกรรมกรทางรถไฟ คิดดูหน้า
อเนจอนาถใจ กฎหมายแต่โบราณวางบทอาญาว่าอาจจะฆ่าผู้กระทำ
ผิดกับทงญาตด้วย ๘ ชวโคตร กัดเคยนกนจาทารณ เมื่อเจริญ
วัฒนธรรมก็เด็กมิได้ตั้งอาญาถึงเพียงนั้น เคยจนยงเจริญวัฒนธรรม
ชน มนุษย์ทมิได้กระทำความผิดแต่อย่างใด กลับได้รับความเดือดร้อน
ไปหมดทุกใบไม้เส้นหญ้า

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรด

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

x x x

ที่ ๒๕/๘๖

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๖

กราบทุก ส้มเด็จพระประยาตารัง ๑ ทราบฝ่าพระบาท

กราบทุก

๓) ตามที่กราบทุกมาว่าบกับชวบแยกกันไม่ออกนั้นถูกแต่
แต่เป็นการประหาคชงจะหนึ่งเดี่ยวไม่กราบทุกไม่ได้

คำ "ขอบ" นั้นใช้แต่แก่คน แล้วไม่ทั่วไปด้วย เป็นต้นว่า "ยัดขอบ" หรือ "ตำยัดขอบ" นั้นไม่มี แต่จะกำหนดเอาอะไรนั้น ยังคิดไม่เห็น โบราณกะว่าบวชของอายุ ๒๓ นั้นก็กะเกินไว้แล้ว แม้ กระนั้นก็ยังมผล ส้มเด็จพระพรยาจกวิญญาณวโรรสเศยศวรเสถา ว่ามี ฤทธิรูปหนึ่งมาทดสอบปรักษา ว่าบวชเมื่ออายุยังไม่ครบจะทำอย่างไรดี ครั้นว่า "นิ่ง ๆ เสง" ก็เป็นอันตกลง

"บิณฑุ เบญจศก" นั้นเขาจุลศักราชเขาแอบ แล้วเขาแต่ดวงท่าย ดวงเดียวเสยด้วย ทเวาเปดยนเป็นพุทธศักราชใช้สองดวงนบนบทสวดไสช แล้ว พุทธศักราชนั้นกะเห็นเหือ ด้วยพระพุทชเจ้ายังไม่ได้เป็นเจ้าแผ่นดิน พระท่านบอกศักราชกะว่า "พุทธศัณกาลดองแล้ว" ได้เท่านั้นบิ ย่อม ไม่ชดกับ "พ.ศ." ด้วยถือเอา "ศ" เป็น "ศัณกาล" ได้ ได้พด ขอนแก่มเด็จพระพุทชโฆษาจารย์ท่านเห็นด้วย ที่หัดท่านแกค้ำ "พุทธศักราช" เป็น "พ.ศ." สั้น

๒) ศกบาตรเจ้าจรรษา แม่เคยทำมากทำค่อไปในฐานะที่เป็น กุดเชษฐุ วันแรกเขาไปจำแนกให้วัดโพธิ พระธรรมมุนี (ฟุ้ง) เถา ให้คนทหน้าไปฟัง ถึงเรื่องทญบุนนมนคณเวตาคา นกถทศรเสถาดอง พระธรรมปาโมกชชชมาได้ จึงถามชายงว บอกว่าค่อพดกทพุทชบรัชท ส้มาคมญบุนจิดเขามาตนเอง แต่เป็นเตยงทสถานทคญบุน จานมนค ต่างวดหารูปคดยกัน อานหนึ่งส่อพมพวาหิวหน้าเป็นบารอนทเป็น คฤหัสถ์ แต่ในประวดคเขาว่าเป็นพระ ถ้าจริงดงนทกราบทสวดว่าเหมอน หมออเมริกาบักเป็นแกใหม่ให้คองตามกาลทหลัง

วิกาดนั้นไม่ใช่เวตาเทยงแล้ว แต่เป็นคำ ส้มจะชดเด็นเพยงยาคำ ขรรคกมขยวว่า "รัตน ฤณเชต วิกาลโกชนิ" คองกนกับค้ำว่า

“กินข้าวคำ” ที่คน (ในอินเดีย) เขาเห็นจะไม่กินข้าวกันในเวลา
จะบิณฑบาตไม่ได้ แต่ก่อนไม่ได้เทียบคำพูดกับคำอรรถจึงพาให้ไม่
กระตักหูก

ควรมีควรวแล้วแต่จะโปรด

พร

ที่ ๑๖/๘๖

วังวรดิศ

วันที่ ๓ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๘๖

ทูล สมเด็จพระบรมชนกนาถ

บรรเลง

๓) จะทูลเรื่องทีเพงนภชนเสี้ยก่อน ด้วยเกรงจะดั้น หม่อมฉัน
เคยทูลปรารภจากการสงครามครั้งนทาให้ของเชอว่า “บญจอนัตร-
ชาน” ทอานในหนังสือปฐมสมโพธิ อาจจะมีได้จริง จะทูลถึงอนัตร-
ชานทีปรากฏใหม่ต่อมาบางอยาง คือได้ย่นวาทเมืองตั้งคไปรเดยวณ
ห้ามมิให้ชอชายฝักกันไนท้องตลาด เพราะฝานงหมทนนขาดแคลนลง
มาก ใครมีจะได้เอาไวใช้สอย ขอนัดมกบทหม่อมฉันได้ย่นมาจาก
ใครคนหน่งเมื่อไม่ชานัก ว่ามตุกษาของเขาเข้ามาเยี่ยม เอาฝักปลา
มาให้ตามเคยเหมือนแต่ก่อน แต่คราวนเขาจะให้เงินคอบแทนเหมือน
แต่ก่อนไม่เอา อยากได้ผ้าเก่า ๆ ทีไม่ใช้ พอจะได้เอาไปคตุมตัว

อกเรื่องหนึ่ง ของซึ่งเคยขาดแคลนแล้วบ้างตั้งคือนมผง อย่าง
 ที่เรียกว่า Klim ตั้งหนึ่ง นมชงที่เจอนาตาลตั้งหนึ่ง เคยจนมผูกคทาจน
 ในเมืองไทยได้แล้ว แต่เกิดลำบากด้วยไม่มกลกจะไล่ขาย เพราะเหล็ก
 วิชาคือนครธาน นำส่งสารออกตั้งหนึ่งจนมบั้งสด ซึ่งมผูกคทา
 ด้วยข้าวเจ้าและแป้งอื่น ๆ หม่อมฉันได้เคยกินหลายอย่าง ทงททาเป็น
 จนมบั้งขาวและจนมบั้งดำ บางคนทำได้เหมือนจนมบั้งสดแต่ก่อนไม่
 มผูก แต่ไม่มีใครสามารถปรุงรสเป็นจนมบั้งสดได้กรายเดียว กลาย
 เป็นกินแต่อาหารไปด้วยกนทงน ถ้ายกรบกนชยคงมีอะไรอื่นครธาน
 กนเรื่อยไป จึงลองจตทตเหมือนดงทะเลเบียนไว้ รอกกจะทตค่อไปอีก
 ชายแอดกตบมาจากเมืองญบูน เต่าว่าทกรงโคกโอกอดอย่างประหลาด
 หนักมอเสยยงกว่าในกรงเทพ ฯ โยเค็ดใหญ่ดำหรับแขกเมือง เนื้อ
 สดจัวไม่มีกน ๆ แต่ปลา แต่เธอได้กินเนื้อปลาว่าพ ว่าคล้าย ๆ เนื้อหมู
 ประหลาดอยู่ ไชมีแต่อย่างทำแห้งเป็นผง ไช้สดห้ามไม่ เธอว่าคัวเธอ
 เองได้กินแดงกว่าจมนำปลาญบูน เป็นอร่อยกว่าตั้งอื่น

๒) ยังนกออยากทตถามอธิบายคำเกิดจนอกคำหนึ่ง คือคำว่า
 “สน” ที่ประกอบใช้เป็นคำพูดว่า “อคคคชตสน” อย่างหนึ่ง กับที่
 ใช้กันเป็นแบบเมื่อชนคนค้าถกรมธรรมชายคัวเป็นทาด์แต่กาดก่อน ว่า
 ข้าพเจ้าอายุ ก. “มีอาสน” ขอขายคัวฝากไว้กับท่าน ข. ดงนอย่าง
 หนึ่ง อยากรู้ว่าคำ “อา” นั้นหมายความว่าผิดกับคำ “ชด” อย่างไร
 เคยทรงทราบมุตทมาหรือไม่

ทูลสนองลายพระหัตถ์เวยรฉบับที่ ๒๙/๘๖

๓) “ชอบ” กับ “บ” นั้น หม่อมฉันเห็นว่าความหมายต่างกัน
 ค่อครบรอบ ๓๒ เดือนจึงนับเป็นชอบหนึ่ง แต่บนนบนเพิ่มชนตงแควน

หมุนยงได้ยื่นรายการกยงตระหนักใจ ว่าสิ่งทั้งสองฝ่ายยังมีไม่รู้
จักกัน และไม่รู้คดีของกันแ่กกัน ยิ่งกว่าเคยดำคัญมาแต่ก่อน ซ่า
ภาษาก้พูดไม่เข้าใจกันด้วย คิดไม่เห็นว่าจะประสาณกันได้อย่างไร

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรด

สมเด็จพระพุทธ

x x x

ที่ ๓๐/๘๖

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๖

กราบทูล ส้มเต๋จกรมพระยาตำรง ฯ ทราบฝ่าพระบาท

สนองลายพระหัตถ์

๑) หึงใจเสียดายพระหัตถ์มาให้ ในที่จกราบทูลสนอง
ข้อที่เลข ๒๒ เป็น ๒๖ ไปนั้น หึงอามรับผิดชอบ เลข ๒ กับ ๖ นั้น
(เขียนอย่างเก่า) ก็คล้ายกัน เกต่ากระหม่อมไม่ได้ตรวจ แต่ถึงตรวจ
ก็ไม่มีประโยชน์ด้วยจำไม่ได้

๒) ยกษวดพระแก้วนนตรีตั้งถกถก “โทวาริก” จะต้องอยู่ข้าง
นอก แดงยังมีผลออกททารูปทศกณฐอนเป็นเมืองแม่ตกลไว้ประศดหลังวัด
ไม่สมควรอย่างยิ่ง แต่จะทำเมื่อไรนั้นไม่ทราบ เพราะความผดพนจริง
ปรบว่าทาทหลังวัดแจ้ง

๓) การหนักหักทรงรับรอง ว่า “ห้า” แปลว่ามาก แต่จะมาก
ก็ไม่ถึงหมดตรีตั้งถกแล้ว ถึงใดที่หอบได้ง่าย ๆ ก็ควรหอบ แต่ถึงจะ
อพยพนนตเกินไป

๕) ภาษาปนภาษานนจะตอมควยกนทงนนจริง แต่ตางพวก
 เขาจะไม่คิดคึดออกก็เป็ได้ การเขาภาษามคธันตักฤตเข้ามา เกต่า-
 กระทบอ้มเคยพูดว่า เขาภาษาแขกเขามากททหง เว็องคำไทยนน
 นายยง ส. อนุมานราชชน เคยปรึกษามาททหง ว่า “เจ้าศักคึดตัก”
 คึดคำไทยไม่ออก “ศักคึดตัก” คึดคำไทยไม่ออก “ศักคึดตัก” นน
 เป็คำมคธ เกต่ากระทบอ้มคึดได้ว่าในเว็องพระลอมมีว่า “พอแรงผ
 แรงคน” “แรงผ” เห็นจะไตแก “เจ้าศักคึดตัก” บอกลงไปททายเงยบ
 ไป “ผกหัด” ของทตถกระทบอ้มชายก็เคยไตฟังครัด คึดเหมือนกกว่า
 ต้องคำแต่จำไว้ไม่ได้ เห็นจะททตถครัดกับผาพระบาทด้วยทรงพระ
 คำรเพิ่มคำใหม่ชนได้ คำ “โฮเต็ต” นนผุพพากษาเขาไตทกแตง
 คึดเหมือนจะเป็พระยาอัครภักต แต่คองเป็ “โรงแรม” อยุ่อย่างเดิม

๕) เป็พระเดชพระคุณมาก ทครัดให้ทราบอานางใน “ฮ่าเริ่ม”
 ภาษาอินเคยเรียกวว่า “เซนานา” ไม่เคยรับ คื่อไปเว็องต่นมกก็เข้าใจ
 แล้วยงมต่งสยในกาไรให้อมอเคยวเรียกวว่า “เฮางาน” นนอยุ่ จะเป็
 ต่งททบวว่าเป็งานจบเขาจะตองให้อมอเคยวเสยคออกกระมัง

๖) ครัดถึงเร็อนไทยนนจับใจเป็อย่างยง คนทอยุเร็อนผา
 กระต่านน เพราะเม็องเราเป็เม็องไม้ และผทอยุเร็อนไม้จะหาอู
 ก้อแกเร็อนของคณกไม้ได้ ทงเขากอยกนทวไปดวยไม่มีใครแก คณท
 แดงทงต้อทกวนนแดงไปตามควมรเทานน “นุ” เคยทกวา “ถึง
 จะจนเทาจนตักเทไรเร็อนกคองมทองรบแขก” เกต่ากระทบอ้มททง
 ส้อมบคแบบเร็อนคณจนของฝรังกตริงกนชาม มีแต่ทองครวออย่างเคยว
 ทาครวอกทนท กนชาวกทนท นงเตนททน รบแขกกนท ไมมทองรบ
 แขก แยกออกไปตางหาก อกประการทงกถาวถึงเคาระประคูน นน

ก็เป็นแต่จะไปด้วยความรู้ในเมืองเราไม่มีใครเบียดประทุกันเลยในกาละ
อันจะต่อเคาะ

อีกประการหนึ่งก็หากินไปตามเวลาเป็น "แพแชน" เช่นในเมือง
โคราชแต่ก่อนก็เป็นตักดินแล้วกลายเป็นไม้สังคไปรมงสังกะสีเหมือน
ในกรุง อะไรก็ไม่เจ็บแต่เอาเมืองนางรอง สโมสรรทำด้วยไม้สังคไปรม
มงสังกะสี โบสถ์ก็มอยู่ใกล้ ๆ กัน เขามุงกระเบื้องไม้ก็ไม่เอาอย่าง
ไม้ก็หาง่ายในเมืองนั้น สู้ทำด้วยไม้สังคไปรมงสังกะสีไม่ได้มีหน้ามีตา
กว่า ทจริงเอาสังกะสีไปนางรองนั้นต้องเสียเงินมาก ต้องประทกร
ไฟขนไปโคราช แล้วประทกรถยนต์ไปนางรองอีกต่อหนึ่ง ที่ในกรุง
ถ้าใครมเรือนฝากระดานก็ต้องรับชายเสียทุก ๆ เกต่ากระหม่อมเคย
ไปรับขอมาปลูกที่บ้านปลายเนิน จนมาหลังของว่าเหมือนหวดอย่างท
กราบทุกข้างเป็นไร นกเรื่อง "แพแชน" พาไป

๑) หนังสือ "ประชุมบทความครุฑคำบรรพ์" ที่ไปได้มาคหน้า
ปกว่า "พิมพ์ครั้งที่ ๒" เพราะฉะนั้นจะแสดง "พิมพ์ครั้งที่ ๓"
ตามที่ควรบอก

๒) ตามที่ควรได้ตั้งไปพบการเปิดองเครื่องพระแก้ว ไม่ทรง
หุดบนนเป็นการดีแล้ว

๓) เรื่องเขาผีหน้าปากกรปเดี่ยวทางทวดบวรนิเวศก็เคยเห็น
เคยถาม แต่ได้ความเป็นว่าพวกทเกวของในเรื่องผี เช่นพวกคำผี
เถื่อนเป็นต้น ไม่ใช่แก้สันนธรรมดากัเดยระงับไม่ชอบด้วย ตะคร
ยกแต่ละข้างมากกระดาศที่ประตกเคยเห็นที่เด่นจริง ๆ ก็ทราบ เมื่อเป็น
เนรกเคยคิดจะบันทึกภาพดุหนึ่งซึ่งเขาบักจอร่างหวดพดบพดากครงหนึ่ง

แต่ไม่ได้มัน พระพุทธรูปกชอบกต รูปพระเจ้าเหมือนกันแต่ก็ไม่
เหมือนกัน

บรรเลง

๓๐) เรื่องมดตกน้ำตายคเหมือนได้กราบทอดแล้ว ว่าเพราะ
มันต้องหกหัวตงไปกิน คุตมันอยู่ข้างบนแล้วค่อยโคตตะหนอยโดยไม่รู้
ตัว แล้วคตมันเองพาเอาหางตงตงไป แต่อ่านหนังสือพิมพ์เขาว่า
เพราะมันเบียดกันจนจิงคตงไปแต่หนักไม่เป็นไร คตมันถ่วงโทษ
ชายว่าเอาน้ำคตทาดจนจิงทำให้หญิงเสียไป เห็นได้ว่าผู้หญิงแต่งจิง
ใส่โทษเอาแก่ชายแต่ฝ่ายเดียว ที่แท้ผิดด้วยกัน

๓๑) ได้พูดกับสมเด็จพระวชิรญาณวงศ์ถึงเรื่อง "พระไพรี
พินาศ" ท่านอยากรู้ต่อไปว่าใครถวายนั้นเป็นสัตว์สามารถที่จะบอกได้
แล้วท่านอยากทราบว่าพระองค์คารานนั้นแผ่นดินไหน นั้นสามารถจะบอกได้
เพราะมีตำรา จะคัดบอกให้ท่านทราบ

๓๒) กาแฟที่ได้นมใส่น้ำคตก็ฝรั่ง ประเทศที่เกิดกาแฟเขาก็
ชงกาแฟเปิดตัวอย่างน่าชวนที่เราเรียกว่า "กาแฟดำ" นั้นฝรั่งพาไป
แม่ชาฝรั่งก็ได้นมใส่น้ำคตเหมือนกัน

กราบทูล

๓๓) ถ้าพินชกับหม่อจาร์ดี จะบวชทอดเทศศรันทร วันที่ ๓๓
สิงหาคม กตางวัดสำ

ควรมีควแล้วแต่จะโปรด

พร

ที่ ๑๗/๘๖

วังวรดิศ

วันที่

พุทธศักราช ๒๔๘๖

ทุก ส้มเด็กรวมพระนริศฯ

สนองลายพระหัตถ์เลขบับที่ ๓๐/๘๖

๑. การทททายกษหรือรูปโทวาริกอย่างอื่น ไว้ข้างภายในและภายใน
 นอกตามตารานน หม่อมฉันเห็นว่าเกิดชนในรัชกาลที่ ๓ ด้วยตั้งเขต
 ดุ้มแต่ ณ สถานที่สร้างในรัชกาลที่ ๓ เป็นเก่ากว่าเพื่อน รูปโทวาริก
 ที่สร้างก่อนนั้นขนไปเช่นสิ่งหีบหมอบหรือเมอรรชกาลที่ ๓ เดิมกตงทเซง
 บันไดพระมณฑปวัดพระแก้ว ยกษยหน้าประตูวัดทวดคอธณ ๑ ก
 สร้างในรัชกาลที่ ๒ ยกษในประตูวัดพระแก้วกต คกคาคีตาจันสอง
 ข้างข้างในประตูวัดพระเชตุพน ๑ และวัดสี่ทศัน ๑ กต แมจนรูปเทวดา
 และรูปยกษทเขียนหลังบานพระทวารกต เป็นของสร้างในรัชกาลที่ ๓
 ทงนน ดจะเบ้นดวยแปรคตมาถอว่าเบ้น "อาร์กษ" แทน "โทวาริก"
 จะอยุขางนอกหรือขางในกเหมือนกน

๒. แบบเรือนทอยุของมนุษย์นหม่อมฉันเห็นว่าคินฟ้าอากาศ
 เบ้นเครื่องบงคบให้ทอยุอย่างเดยวกัน ยกคดอยุอย่างคังพวกเฮส์กโม
 ทอยุขางหัวและคิตที่สุดของ โลก ोनเบ้นทหนาวจคิมพายุหิมะมาคก
 คตอดบี่ คองชุดคินทาทอยุเหมือนคณฐานคัมโก บิดไอหนาวขางนอก
 ไม่ให้เข้าไปขางใน ขงไอแผ่นคินและไออนขงเกิดจากคดวมนุษย์กับไอ
 ไฟทลุ่มไว้ในลุ่มนน จนคังฤดูหนาวนอยคังคคอยุระบายไอร้อน กก
 ใต้แต่พอสบาย ทางค้คังมาคังยุโรปหนาวจค จาคคองอาศัยไอไฟค้
 บางฤดู จึงใช้ไอไฟในฤดูนั้นให้เป็นประโยชน์มากอยุอย่างที่สุดเช้นว่า

เมื่อต้นฤดูหนาวแฉะก็แตกส้มไฟ ไซ้แต่เป็นเตาต้มนาหุงข้าวเหมือนกัน
 หมด คอนกต่างโลกเป็นทะเลทรายแห้งแล้งมีโครมฝนหรือหิมะตก
 แต่หนาวจกกับร้อนจกเปลี่ยนกันรวดเร็ว เรือนของอาศัยฝามาบัง
 ความร้อนหนาวเป็นสำคัญ เรือนคนจนหลังคามักทำแต่เป็นอย่างประว้า
 พอกันแฉะแดดเท่านั้น ในโลกภาคอื่นก็เปลี่ยนไป ตามอยู่ได้สบาย
 ในภาคนี้ แบบเรือนของมนุษย์จึงลงรอยเหมือนกันเป็นภาค ๆ ไม่มี
 กิจที่จะคิดรปร่างลงตายให้แปลกกัน ใครใคร่จะมีเรือน ไปจ้างช่าง
 บอกแต่จะให้ทำเรือนหลังหนึ่ง ช่างก็ทำตามแบบเช่นเคยทำมากเป็น
 อันดำเร็จ

หม่อมฉันเคยทราบเรื่องที่จะพูดได้เป็นอุทาหรณ์ ครั้งหนึ่งในเมื่อ
 สมัยหม่อมฉันเป็นเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ขึ้นไปเมืองอ่างทอง
 ไปเห็นโรงเตยจกรขนาดย่อม ๆ ดงชนใหม่โรงหนึ่ง ถ้ามได้ความว่า
 เป็นของห้างกิมเส่งหัด เมื่อหม่อมฉันกลับมา พบหลวงอดิภรณ์เท-
 พานิชย์ (ฮากรเต็ง) นายห้างกิมเส่งหัด ถ้ามแก่ว่าเหตุใดจึงไป
 สร้างโรงเตยจกรที่เมืองอ่างทอง อันเป็นเมืองเล็กและอยู่ไกล แก
 จะขายไม้ได้พอกับลงทุนหรือ แกบอกอธิบายว่าแกขนลงทางหน
 มาช้านาน ทราบว่าประเพณีแต่งงานสมรสของพวกพดเมือง เจ้าบ่าว
 ต้องสร้างเรือนหอหลังหนึ่งเป็นนิจ และการสร้างเรือนหอชน คิวไม้
 เครื่องเรือนอย่างอื่น เช่นไม้ท่อนสำหรับทำเสาและเครื่องบน เป็นต้น
 หาได้ไม่ยาก ถ้าหากแต่ฝาเรือนอันต้องหาช่างไม้ทำฝาตักปะกน แก
 พิจารณาเห็นว่าเรือนหอที่ราษฎรชอบทำนั้นรปร่างก็อย่างเดียวกัน
 และขนาดก็เท่ากันทั้งนั้น ถ้ามโรงเตยจกรชนสำหรับทำฝาตักปะกน
 ไปขายเป็นสำรับ ๆ ซอไปก็ให้เขาไปประกอบกับเรือนหอได้ดำเร็จได้

ทันที เห็นจะขาด เพราะบรรดาของเจ้าบ่าวย่อมอยากแต่งงานเร็ว
 คงมาขอฝ่าเรือนทแถมทำด้วยเครื่องจักรถาวรองไว้ ยิ่งกว่าไปเที่ยวหา
 ช่างจ้างให้ทำด้วยมือ ต้องรอแต่งงานไปอีกนานวัน และมนุษย์ยอม
 แต่งงานกันมอยละมอ คงทำชายได้ละมอไม่มเวตาจคจาง ข้อทแ
 ไปตงโรงเตอยทเมองอ่างทองนพ เพราะเรือนหอชนิดทแถมทำฝาย
 ชอบบอยู่กันแต่ชาวหัวเมือง โรงเตอยอยู่ทเมองอ่างทอง อาจจะชาย
 ไปได้ตลอดทำเตกจางขวางด้วยขงง่าย คงแต่จังหวัดอยุทธยา สุพรรณ-
 บุรี ฤพบุรี ด่งที สุวรรค อินท พรหม ตลอดจนสระบุรี คกกวาง
 โรงเตอยชนใหม่ หรือใช้โรงเตอยใหญ่ทำในกรุงเทพฯ หม่อมฉัน
 ได้ฟังอธิบาย ก็ได้แต่ชมความคิดของแก

เมืองไทยเราหากก็ไม่จัด รัอนก็ไม่จัด ถ้าหากแต่ฝนชุกใน
 ฤดูฝนกับนาทอม เมื่อนาตดจากทสูงแบบเรือนททากน จงทาพนตง
 บนเส้าให้สูงพ้นนาทอม กับมุงหลังคาทำฝายยาให้น้ำฝนเข้าได้ไม่จำต้อง
 ใช้ทพดัมภาระอินทนาเหนียว เช่นหินแตะอิฐ แอญเบินเมืองมีไม้
 บรีบูรณ ก็พอเหมาะแก่ที่จะใช้ไม่ทาเรือนอยู่ แม้จนปรา.....

(ตั้งแต่ต้นจนถึงข้างบนนี้ ประทานเมื่อวันที่ ๒๓ พ.ย. ๘๖ รับผิดชอบ
 ว่า "ยังไม่จบ จะตอบรวมกันไปอีกสองฉบับ ครบแล้วจึงให้พิมพ์
 ถวายทรงเซ็น" ตอนต่อไป ประทานลงมาเมื่อวันที่ ๒๕ พ.ย. ๘๖
 รับผิดชอบว่า "คือเรื่องจดหมายถวายสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว อดุลยเดชวิกรมพระ
 เอมารอไว้เมื่อเสร็จงานเจ้านายพระชนชายันแล้วให้เอามาดู จะเชื่อม
 ให้ต่อกัน")

จากพระนรินทราษเด็ญอันเป็นพระยาเทพประชัน ท่านสร้างบ้านขึ้นใหม่
 ทรหมคตองสระพานหันทางฟากเหนือ (ซึ่งเคยใช้เป็นสถานกระทรวง
 ธรรมการมาจนเมื่อเร็ว ๆ) มีคนชมบุญบารมีกันมาก ว่าเดิมท่าน
 ก็เป็นแต่คนหากินในการเดินเบยจนได้เบยตกเขยของเจ็ดอง หง ผทคตอง
 หอย ก.ข. จนเมื่อครั้งรัชกาลที่ ๓ แดจจึงเข้าท้าวราชการเป็นที่ขุนต้มท-
 โคจรในรัชกาลที่ ๔ ถึงรัชกาลที่ ๕ ไปทำความชอบ ดัดบัญญัติ
 ปราบกฏที่เมืองเชียงใหม่ ได้ตรวจเร็วจึงได้เป็นที่ขุนนางผู้ใหญ่ จึงชม
 กันแซไป อยู่มาจางวางเล็ก (เป็นจางวางของใครหม่อมฉันก็ไม่ทราบ
 ซึ่งเป็นพ่อของลูกเขยบุตรหมื่นทร) ทำอากรบ่อนเบยรวางย ได้เลื่อน
 เป็นขุนชำนาญ ๆ แดจได้เป็นที่พระภษณ์สมทบบริบูรณ์ สร้างวัด
 วนิชชำนาญทรหมคตองบางกอกน้อย แดจจะสร้างบ้านขึ้นใหม่ใกล้ ๆ
 กับวัดนั้น ชะรอยจะเห็นว่าประจักษ์ของพระยารัตนาธิเบศร์ เป็น
 สวัสดิ์มงคล จึงให้ช่างทำเรือนหลังหนึ่ง เหมือนอย่างเรือนของ
 เจ้าพระยารัตนาธิเบศร์หมดทุกอย่าง ทั้งขนาดและรูปพรรณต้นฐาน
 เป็นประธานของบ้าน เมื่อหม่อมฉันผ่านไปพอแต่เห็นยังไม่รู้ว่าบ้าน
 ของใคร ก็รู้ว่าเอาอย่างเรือนเจ้าพระยารัตนาธิเบศร์ไปทำ ต่อมา
 พระยาภักดีพัทรากร (โอจิด) สร้างใหม่ข้างเหนือวัดอรุณฯ ก็ทำเรือน
 เหมือนของเจ้าพระยารัตนาธิเบศร์อกหลังหนึ่ง หม่อมฉันต้นนั้นฐาน
 ว่าคงปรารภสวัสดิ์มงคลเป็นเหตุ แดจชบชกช่างว่าให้ทำเหมือน
 อย่างเรือนเจ้าพระยารัตนาธิเบศร์แดจก็เป็นแดจกนเพียงนั้น จึงวง
 เจ้านายต่างกรม อย่างเช่นวงกรมหลวงบดินทร ก็ก็จะอยู่ในให้กรม
 ช่างทหารในเขาทำตามอย่าง “วงเจ้า” เจ้าหาได้คิดหรือแก้ไขแผนผัง

อย่างไรไม่ หากบางพระองค์จะออกสันทัดทำอะไรบ้างก็เป็นแต่ช่วย
จำกัดลดตายด้วยผีพระหัตถ์บางตั้ง ดังเคยได้ยินว่ากรมหมื่น
ภูมินทรและพระองค์องอรุณทรงจำกัด การที่ “ผู้อยู่” คิดแผนผัง
ตามชอบใจตนเอง เห็นจะเกิดชนใหม่ นปรารภฝ่ายผู้ดี จะบวดยกต่างไป
ไยถึงชนทพอกสร้างเรือนแถว เขาสร้างกันเป็นแบบใหม่ ก็เห็นว่า
คงเป็นของดีด้วยเป็น “อย่างใหม่” เท่านั้น

๓) สมเด็จพระวชิรญาณวงศ์ ท่านชวนชวายเป็นมาก ที่จะหา
ความรู้เรื่องประวัติพระพุทธไพโรพนาศ หม่อมฉันก็ไม่รู้ว่าใครถวาย
ทุกกระหม่อม บอกได้แต่ว่าที่พระหัตถ์ขวาแบนนเป็นพระพุทธรูปสร้าง
ตามคติมหายาน เรียกว่า “ปางประทานอภัย” ตั้งเกิดดุสิตกษณะ
หม่อมฉันเห็นว่าจะชนมาจากทางแสดมมตายข้างฝ่ายใต้มิใช่ตั้งมาจาก
เมืองเหนือ ช่วยท่านได้เพียงเท่านี้

ทรงร่างค้างไว้เพียงเท่านี้

คัดยกร่างชนถวาย สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรม-
พระวิศุขานุวงศ์ เมื่อดัดมาทรงบำเพ็ญพระกุศลตั้งศมวารที่ ๒
ที่หน้าพระศพ ณ วัดวรดิศ เมื่อวันที่ ๑๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๖

x x x

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

๒๒ ธันวาคม ๒๔๗๖

หญิงจง

ทให้ถวายพระหัตถ์สมเด็จพระอนนตเคมท ในเรื่องเรือนคนทำตามประ-

สาส์นสมเด็จพระ

เทศน์นตมาก ถ้าหาไม่ก็จะเขียนหนังสือกราบทูลถวาย เด็ดตายเต็มที่
ที่ต้นพระชนม์เดี่ย จะกราบทูลอะไรไม่ได้ทงน

พร

x x x

ถวายพระหัตถ์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนริศฯ ทรงถวายมาออก
๘ ฉบับ คือนบบท ๓๓/๘๖ ที่ ๓๒/๘๖ ที่ ๓๓/๘๖ ที่ ๓๔/๘๖ ที่ ๓๕/๘๖
ที่ ๓๖/๘๖ ที่ ๓๗/๘๖ ที่ ๓๘/๘๖ ที่ ๓๙/๘๖ ยังไม่ได้ทรงตอบด้วย
ทรงคิดพระชุระอย่างอื่น จึงค้างคอบ ดึงทเวียงไว้ต่อไปอีกเพิ่มหนังสือ

ข้าพระพุทธเจ้า นายแก้วมงคล

๒๒ ธ.ค. ๘๖

x x x

ที่ ๓๑/๘๖

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๖

กราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอฯ ทราบฝ่าพระบาท

กราบทูล

๑) สมุดเรื่องพระอภัยมณี ซึ่งทรงพระเมตตาหอบหัวเขามา
ประทานให้ดู ๑๒ เล่มนั้น ได้ดูแล้วจึงถวายคืนมาบัดนี้

ถ้าจะชมช่างเขียนว่าเขียนดกคดออก เว้นแต่ไม่เขากน เหตุด้วย
 เรื่องเป็นเก่าแต่เขียนเป็นใหม่ (อย่างฝรั่ง) เป็นต้นว่านางผีเสื้อ ผู้แต่ง
 กนกให้เป็นยักษ (หน้ากระหนก) แต่ช่างเขียนก็เขียนให้เป็นคนตัวโตๆ
 (อย่างยักษฝรั่ง) ตามถนัด ที่เขียนระเบียบวงศพระแก้วกัณฑ์แต่ช่าง
 เขากน เขากนตามเขาถนัด แต่เข้าใจว่าไม่ใช่เขียนใหม่ทั่วไป
 เขียนใหม่แต่ทวารุด ตรงทศมแต่งเรื่องพระอภัยกนกเปลี่ยนไปเหมือนกน
 ตอนต้นว่าไว้อย่างหนึ่ง แล้วตอนปลายก็ว่าไปอีกอย่างหนึ่ง ช่าง
 เขียนเอาผลสมกนเขา แต่อย่างไรก็ดี เห็นแพเปรียบกนมาก คนแต่ง
 เรื่องเมื่อพูดถึงเรือดำใหญ่ก็อ้างเอาสำเนา แต่ช่างเขียนทุกวันนี้
 รู้จักสำเนา

ตั้งสำเนาแต่คนแต่งคำนำ เอาความแต่งเป็นทศม นนเป็นธรรมดา
 ที่สุด ถ้าไม่เอาคนแต่งจะไปเอาใคร แต่ที่เอาต่างประเทศเข้ามา
 ประกอบเรื่องนนไม่เจงเห็น เช่นพระอภัยกคคเดียวเหลียงนนเอง
 ผู้แต่งกศาคัญ แม้จะเอาต่างประเทศเข้ามาสมเรื่องกคคแต่กนเป็นไทย
 เช่นฝรั่งลูกเรือก็ให้หมอบกราบเป็นต้น

บรรดาเรื่องทศนชอบ จบไม่ลงสักเรื่องเดียว มีคนแต่งต่อ
 แฉกฉาง

๒) สมเด็จพระมหาจักรวงศ์ท่านให้หนังสือเรื่อง "ทำว้อยหรือ
 เจียง" มาในนามคำเป็นทศมโคตงคิน ว่า

“ คอคงหยาดแต่ฟ้าสะเดจท่อง	ชรณ
โสมคานควรรคาคเจอง	เทียมท้าว
นักสนมเนอนาร	เฮียงฮอบ
กาก้องแก้งามลา	ลูกขอม”

ว่าเป็นแบบทางอ้อม คิดว่าโคลงนั้นเป็นเกาทัณฑ์ แต่ทบบังคับเอกโท
และสัมผัสนั้นใหม่”

“เมืองจัน” มีในตำนานนั้น แต่ไขความว่า “เมืองเม็ง”
เป็นอัน “รับพร่าอาทาน” อย่างในชื่อ เราจะต้องระวังทชื่อ จะ
เอามาเทียบกับเคียงจนเป็นอันยาก

๓) สมเด็จพระมหาดวงศาทานให้เหมือนกันอีกเล่มหนึ่ง ในนั้น
มีรูปพระบาง เป็นพระยืนห้ามสมุทรใส่มงกุฏ แต่จะใส่มือหรือใต้มือ
แต่เดิมไม่ทราบ ครั้นองค์เพื่อจะตัดต้นกครองผาเดี่ยวแล้ว แต่ผานั้น
ไม่ใช่จิวร เป็นผ้าทอง ได้ทราบว่าแต่ก่อนตั้งอยู่ในโบสถ์วัดพระแก้ว
ที่หลังก็ได้ไปวัดจักรวรรดิ แล้วก็ไล่กลับไปบ้านเมือง เคียงจน
จนหน้าโรงไปเสียแล้ว เกตุกระหม่อมไม่เห็น เป็นแต่ได้ทราบเรื่อง

๔) หึงไอเอาสมุดเรื่อง “พระอภัยมณี” มาให้อีก ๒ เล่ม
(เล่ม ๓๓ เล่ม ๓๔) บอกว่าได้จุกลงมาจากประทาน ได้ดูแล้วและตั้ง
กตัญญูมาถวายแล้ว

เรียน

๕) “สิบสองจุไทย” เคยรู้ว่า “จุไทย” คือเจ้าไทย
แต่มีคำ “ผู้ไทย” ซึ่งในบ้านเรา จะเป็นชื่อบริษัทหรือบุคคลก็จำไม่ได้
จำได้แต่ว่าเกิดชนครังกรรมสวัสดิ์ฯ จะถามกตัญญูพระชนมไปเสียแล้ว
จึงกราบทูลถามฝ่าพระบาทแทนที่เผอจะได้ทรงทราบบ้าง อันคำ “ผู้
ไทย” นั้นหมายความว่าเมืองใดเมืองหนึ่งในสิบสองจุไทยนั้น หรือว่า
จะเอาเคียงคล้ายกับ “จุไทย”

๖) “ฐิ” ทำไม่จึงตกแก่ผู้หญิง และกนุงชาวด้วย ซึ่ง
จะต้องทรงพระดำริ และเกตุกระหม่อมก็อยากทราบด้วย

บรรเลง

๗) “ผัดบ” ถ้าคิดค่าคู่ก็ได้ “ผัดก” แต่ไม่มีคนพูด ถ้าจะแปลได้ความ “ผัดบ” ก็คือผัดไม่ได้ผา “ผัดก” ก็คือผัดได้ผาแล้ว.

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรด

พรหม

x x x

ที่ ๓๒/๘๖

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๖

กราบทูล ส้มเด็จพระบรมพระยาตำราง ฯ ทราบฝ่าพระบาท

กราบทูล

๓) หนังสือเรื่อง “ทำนองหรือเจอง” ซึ่งสมเด็จพระมหาจักรวงศ์ให้หมกราบทูลไม่รู้จักจบ เป็นที่ว่าโคตงคิน ตั้งเกล้าว่าทำยบาทสองเป็นโท แล้วรบในบาทหลัง ต่างทกรบตาม ต่างทกรบหา ส้มผัดนนไม่มีเลยนอกจากที่โทในบาทที่สองและสี่ แต่ต่างทกไม่มี ส่วนเอกนนมีแต่ในคำทหาบาทหนึ่งแทนโท ทอนไม่มี เห็นได้ว่าเอกโทกับส้มผัดนนมาที่หลัง แต่งเป็นภาษาอีสานเข้าใจได้น้อย ต่างทกมีคำเกินไปบ้างแต่ไม่มาก เข้าทอยู่ทว่า “ชา” คือ “ชา” เป็นความรู้ใหม่ ทกราบทูลว่าเมืองจันเบนเมืองเมงนนพผัดเพราะจำไม่ได้ ได้สอบค้นฉบับแล้ว ว่า “นางเมืองจัน หรือ นางแมน อยู่เซียงกา”

“เซียงกา” นั้นแหละ เขาใจว่าเมืองซงเปดียนเป็นเมืองจีน ในเรื่อง
ของฝรั่งเมืองจีนเหมือนกัน กรมหมื่นพญาตงกรณวิจารณ์ว่า
ไม่ว่าอยู่ที่ไหน “เมือง” ก็จริง ๆ แต่เมื่อเขียนหนังสือค้นบบ
ไม่ได้ อยู่ในมือจึงผิด อธิงความในค้นบบนหมเมือง “ปะกัณ”
เขาใจความว่า “เมืองขาง” คิดว่าที่หลังเมืองซออย่างนั้นเรามา
เรียกกันว่า “เมืองฝาง” จะผิดหรือถูกก็ไม่ทราบ เมืองไหนมากมี
ชื่อ “ปะกัณ” (Pagan) แต่ได้ทราบจากกรมหมื่นวชิรญาณวฑฒน
เรียก “ปะกัณ” เราจึงเรียก “ภูกาม”

ทั้งหมัดตั้งใจจะกราบทุกเดือนว่าเมืองต่าง ๆ นั้นเขาชอกนงาย ๆ
จะเทียบเขาจริงกับเวลานั้นจะไม่เป็นผล เว้นแต่จะมีผลทุกอย่างอัน
ประกอบ

๒) ทักกราบทุกเช้าทุกวันไม่รู้จักจำเอนน ถ้าของเขียนรูป
พงศาวดารตอนพระยาจันจันตุแล้วอากาศหนัก

๓) หลิงฮามเอาประชุมบทละครคักดาบรพชงตพมพคราว
ที่ ๓ มาให้ บอกว่าได้ลงฝากมาประทาน ได้รับไว้แล้ว เป็นพระเดช
พระคุณอันยิ่งใหญ่ไม่ต้องไปเที่ยวหาแล้ว

บรรเลง

๔) “พระเกศชาติ” ไม่ใช่มีแต่ในเมืองพม่า ว่าที่อินเดียเห็นอ
กัม เห็นในประวัติพระช้วนเจียง (ถึงซมจิง) จดไว้ว่าเมือง “พอด”
(เข้าใจว่าภาษาจีน ใจความไว้เป็นภาษามคธว่า) เมือง “ภักติก”
จะถูกหรือไม่ถูกก็ไม่ทราบ แต่อย่างไรก็ดี พระเกศชาติเห็นจะไม่
แต่แห่งเดียว

รายการ

- ๕) ได้รับใบแดง บอกจะแต่งงาน ม.ต. ถกเถียงเดช กับนางสาว
ผดุง ทบ้านพระยาวิชิต วันที่ ๓๓ สิงหาคม
- ๖) ได้รับใบดำ บอกจะเผาศพแม่หงส์ (ภริยาพระยาสิงห์)
กับแม่สนิท (ลูกสาว) ที่วัดไตรมิตร วันที่ ๓๕ สิงหาคม
- ๗) ได้รับใบดำ บอกจะเผาศพ พ.อ. พรหม มิตรภักดี (พระยา
นรินทรราชเสนี) ที่เมรุหน้าพลับพลาวัดเทพศิรินทราวาส วันที่ ๓๘
สิงหาคม

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรด

พระ

× × ×

ที่ ๓๓/๘๖

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๖

กราบทุก ส้มเด็จพระพรยาตำรง ฯ ทราบฝ่าพระบาท

บรรเลง

๓) เมื่อวันที่ ๓๓ นี้ไปบวชสำพันธ์กับหมอลำรัตน์ หมอลำรัตน์
จะไปอยู่วัดเขา เมืองชลบุรี ทำให้หนักถึงพระประดิษฐ์ (ตาด) ขนมา
ได้ ว่าเมื่อท่านบวชแล้วท่านมาอยู่กับเกล้ากระหม่อมที่บ้านปลายเนิน
เกล้ากระหม่อมก็จัดกุฏิให้ท่านอยู่ เรืองมจาทเรอนหนึ่งเขามบพาทย์
ในการทำขวัญนาค แต่เรื่อนนั้นอยู่ข้างจะไกลเพราะมีทองนาคนี้ ท่าน
ฟังว่ามีพาทย์เขาจะเล่นอะไร แล้วหนักขนมาได้ก็บอกแก่ตัวเองว่าไม่ใช่

พระ แดงกตมตวพวงวานนเพลิงอะไร ทำให้อึดถ่วงอันสยใครเคยมา
 อยากรักเป็นตงนทงไม่ได้ แมตวเกล้ากระหม่อมมักเคยเป็นเมอบวช
 เป็นพระอยู่วัดบวรนิเวศ ไปรับบิณฑบาตกตมมาถึงถนนคอกงัว ได้
 ฟังคนขอทานตั้งชื่อซึ่งเรียกกันว่า "ตาตั้งซารา" ไม่เคยรับ ได้ยินแต่
 ชมนกหวาดเงินเอาคอง "เดินซารา"

๒) แดงกนกถงถ้ำพนชชอบกับพระยาเทเวศร์ เมอบวชหนักไป
 เหตุด้วยชายเฉลิมกับชายถ้ำกุกคิดทำของบั้นด้วยดิน จะให้เกล้ากระ-
 หม่อมในวันเกิด แต่บั้นแดงกแตกจึงมาบั้นแก่ยาย ยายบอกว่าจะต้อง
 ใช้ดินบั้นหม่อมจึงจะไม่แตก ด้วยเหตุนี้ถ้ำพนชจึงเป็นหัวหน้าไปตั้งชื่อ
 ตั้งชนจะเอาดินบั้นหม่อมแก่พระยาเทเวศร์เพราะอยู่บ้านหม่อม พระยา
 เทเวศร์ก็สำคัญไปหาดินบั้นหม่อมมาให้ จึงทำให้เห็นไปว่าที่เรียก
 บ้านหม่อมนี้ ทแตกอนเขาคงทำหม่อมกนทนน เหมือนกับที่เรียกคอกงัว
 แตกอนเขาคงเตยงงอกนทนน

๓) "ห้า" ที่ว่าฝ่าพระบาททรงรับรองว่า "มาก" นั้นเห็น
 จะเป็นการชองมากไป ที่แท้จะไม่ได้ครัดแต่ตั้งอื่นไม่ผิด

กราบทูล

๔) รตนบัววธำว ที่บ้านนายวชตวงค์ กับ

๕) เผาคัพแม่หงส์ กับตุ๊กธำว เผอญฝนไม่คกได้ไปทั้งสองราย

รายการ

๖) ได้รับใบแดง บอกจะแต่งงานนายพจน์ สนิทวงศ์ ณ อยุธยา บุตร ม.จ. พงศ์ (พระยาชตมารค) กับนางธำววิไล วรานวดต บุตรนายประสิทธิ์ วรานวดต (พระสิทธิพยากรณ์) ที่บ้านเจ้าธำว ถนนกรุงเกษม วันที่ ๒๐ สิงหาคม ๑๗.๓๕ น.

๗) ได้รับใบแดง บอกกำหนดจะแต่งงาน ม.ธ. สาย สนิทวงศ์ บุตร ม.ร.ว. สายหยุด สนิทวงศ์ กับนางสาวใจรัก ไกรฤกษ์ บุตรี นายประเสริฐศุภกิจ ที่บ้านประเสริฐ วันที่ ๒๒ สิงหาคม ๑๖.๕๕ น.

๘) ได้รับใบแดง บอกจะแต่งงาน ม.ธ. บัณฑิต บุตร ม.ร.ว. โป๊ะ มาตากุด (พระยาชาติ) กับนางสาวประทีป มาตากุด บุตรี เจ้าพระยาธรรมมาธิกรณ์ ที่บ้านนนท์ วันที่ ๒๘ สิงหาคม ๑๖.๓๐ น.

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรด

พรหม

x x x

ที่ ๓๔/๘๖

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๖

กราบทูล สมเด็จพระราชาธิบดี ฯ ทราบฝ่าพระบาท

บรรเลง

๑) เรื่องพระประติษฐ์ (คาด) ยิงนกได้ออกอย่างหนึ่ง เกิดอาการหมอมแดงนกกยงปล่อยไว้วัดหนึ่ง เวลาท่านฉันอาหารมันักไปเคดม ท่านก็ไปยช่าวให้มัน มันก็จกกัน แล้วก็มีหมาไปเคดมอาหาร เหมือนกัน แต่ไม่ได้กินก็ไปไล่กัดนกกยงเข้า ท่านก็ฉวยไม้เท้าชนไล่คหมา แต่ไม่ทันตงต้องอย่าง หมากัดนกกยงก็ไม่ทันมันหนีไปเสียก่อน ได้คหมาไม่ทัน คงจะเข้าพระทัยได้ว่าหมากับคนจวงไม่ทันกัน ท่านจึงถามตัวเองว่าอะไรนำให้เป็นเช่นนั้น แล้วท่านก็บอกตัวเองว่า "เพราะถือเอาว่านกกยงเป็นของเรา"

๒) อ่านหนังสือเก่า ๆ พบเขาแปลคำ “ชวา” ว่ามาแต่ “เชียงตุง เชียงทอง” (คือหลวงพระบาง)

๓) ไทยเราเรียกว่า “มลายู” ฝรั่ง (อังกฤษ) เป็น “มลายา” แต่ญี่ปุ่นพลตเป็น “มาตย” ฝรั่งก็ไป แต่ความจริงคำ “มาตย” ควรจะเป็นคำของเรา ด้วยรูปเป็นภาษามคธซึ่งเราถือว่าเป็นภาษาของเรา

กราบทูล

๔) เสด็จพแม่ทรงตั้งกับลูกสาว (วันที่ ๓๔) นั้นได้ไป แต่

๕) การเสด็จ พ.อ. พร้อม มิตร์ภักดี (พระยานรินทรราชเสนี วันที่ ๓๘) นั้นไม่ได้ไปเพราะฝนตก ด้วยคิดจะไปเฝ้าที่หลัง เวลาที่กำหนดมานั้นเป็น ๓๐.๓๐ น. เข้านัก

๖) การรตนาแต่งงานที่บ้านนายวิชิตวงศนั้นได้ไป เพราะฝนไม่ตก

๗) การรตนาแต่งงานที่บ้านนายประเสริฐ วิจารณ์ นนม เบ็ญนแปลง คือเขาพามาให้รตนาที่บ้านปลายเนินทหลังฤกษ์ (วันที่ ๒๐) ด้วยเขาจะทำงานที่บ้านเจ้าสาว แต่คุณคือ (เมียพระยาชลมารค) ไปตรวจดูบ้านเห็นกะไดสั้น กัดจะได้อความลำบาก จึงพามาให้รตนาที่หลังฤกษ์

๘) รตนาแต่งงานบ้านเจ้าสาวที่บ้านประเสริฐ (วันที่ ๒๒) ได้ไป เพราะฝนเวลาเย็นไม่ตก

๙) ในวันที่ ๒๒ นั้นเอง ชายจุมภฏกับพันธทพย์มาตามให้ไป รตนาหญิงคง ไม่ตองกราบทูลมากมายเพราะพันธทพย์มากกราบทูลแล้ว

๓๐) เห็นในหนังสือพิมพ์ ก็คิดจะไม่คิดส่งมาถวายแล้ว แต่ก็อดไม่ได้ คักทพิมพ์ไว้ข้างบนนั้นแปลก ดูไม่ออก กับคำจำหน่ายก็แปลก โคตงก็แปลก

๓๑) ที่กราบทูลว่า “ตั้งชัศตวรรษ” เป็น ๓ ตอนนั้น นึกได้ว่า เล็กตอนที่ ๒ เห็นจะเพราะไม่มีเรื่อง จำได้ ๒ ฉาก ฉากหนึ่งมีญวน รัวกระถางออกมาส่งโคมร้อง “กัโฮ” ตอนนั้นเจ้าพระยาเทเวศร์ว่า ได้เห็นเรื่อง “ชินเคอเรลดดา” มีระบำออกมาส่งโคมหาเกือกแกวักตามไป คนที่เก็บชองกลับมาได้จึงให้ชอง “กอลเจอง” เพื่อให้เป็นญวน เขากับระบำ อีกฉากหนึ่งทำวงเล่นนาฏให้ปลุกโรงเล่นฉลอง จำได้ว่า เพื่อจะให้หันนอยศอ จึงคิดคอนพระรามเดินดง มีตลกพูดกับคนเข็ดหัน ฉากโรงหันนั้นคนเขียนฉากโรงละครยังสังเกตได้ว่าคนไม่ตองเข้ากับ ภูเขา สัมกับคำที่เรียกว่า “เขาไม้”

สนองลายพระหัตถ์

๓๒) หวังใจเชิญลายพระหัตถ์มาให้ เห็นออกพระองค์ว่าไม่ได้ มีลายพระหัตถ์มานาน อันลายพระหัตถ์นั้นไม่จำเป็นจะต้องมีเล่มออกไป แมตเกล้ากระหม่อมมีมาถวายทุกวันพุธก็เพราะกระต่ายเก่า ๆ มีอยู่ ถ้าหมดไปทักจะราไป จะไม่ชอกกระต่ายแพงมาใช้ ด้วยเราอยู่ในกรุง ไม่จำเป็นตองเขียนหนังสือถึงกัน มีอะไรก็ไปเฝ้าได้

เรื่องบวช ๆ ลัก ๆ นั้นได้เคยถามพระจันวงศ์มาฆิตรี (อาจารย์แมว) ได้ถามว่าประเพณีห้ามลักหรือ ท่านบอกว่าไม่ได้ห้าม แต่เขาไม่ลักกันเอง ในเมืองที่บวชเพราะเขาอายุ เขาไปลักกันในเมืองต่างประเทศ

ก่อนจะบวชนั้นต้องรับใช้ในวัดแถวบวชเป็นเนรก่อน อนันน
 ชอบด้วยพระพุทธศาสดาซึ่งเรียกว่า "สักขีมานา" การบวชทุกคนน
 พระเจ้าบรมโกศรับฝึกรับชอบ

ในการทำขวัญนาคนนบึงเอิญนายหงวนซึ่งบวชอยู่วัดมหาธาตุ
 คนเคยกนมาแต่ก่อน เขาว่าทำขวัญนาได้จึงหาเขามาว่า ถ้าหาไม่ได้ก็
 จะไม่น่า บายศรีของกคอกกระทง แต่เปลี่ยนรูปไปก็ทแจม บายศรีแกว
 กคอกเขาเครื่องแต่งศตทฆังแกวเขาประดับกระทงบายศรี ขอนได้ศต
 จากพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ว่าทnungบนกอง
 แกวทองทองกคอกเขาเครื่องแต่งศตทฆังแกวและทำด้วยทองล้วนเขา
 ไปประดับตง บายศรีทองเงินก็คิดแล้ว คือโต๊ะเงินโต๊ะทองรอง
 อาหาร ไม่ผิดสำรับใหญ่เห็นเป็นฝีมือในรัชกาลทหนึ่ง แต่สำรับอน
 ไม่ได้ศ เพราะไม่มีโอกาสจะศ

๓๓) ครตถึง "ร้อยแกว" กับ "แปดร้อย" ทำให้ได้ศตชน
 แต่เห็นจะหมายความว่าอย่างเดียวกัน กอนนได้แปดว่า "ร้อยแกว" นน
 แต่งมตมต กับทครตแยกแยะให้รู้ว่าทnungตอม ๓ อย่างนตมาก
 เสียตายทnungตอตามกระทวงเคยวนไม่ทราบว่ามีแต่กระทวงไหน
 เพราะไม่ได้หักกันจากกระทวง คำว่า "ทnungตอวัด" ก็เข้าใจ ยังได้
 พุดว่า "ทnungคาง" เป็น "ทnungทnungชาง" ทnungตอชางทnungก็เข้าใจ
 ว่าเพราะเขียนนถ

การเรียนนนเกตุากระทมตมไม่ได้เรียนกับเจ้าบ้และคนปาน
 เพราะครอกบ้ "ดาร์พคเพชร" ตอนให้รู้ได้ การอ่านตมตคานนเรียก
 ว่า "ชนตมต" ตใจเป็นตนพน ทหลังจึงได้เรียนกับพระยาศรตนทร
 (น้อย) นนแปดว่าได้รู้มากชน ในการเรียนนนไม่จาเป็นตองเขียน

ด้วยสมุดคำหรือกระดาษข่อย นักเรียนแต่ก่อนใช้กระดาษคำ ดึงได้
ทรงทราบอยู่แล้ว จนขุนศรีรัตนวงศเดชาว่าเรียนหนังสือที่โรง
ทานพร้อมกับพระยาจินดา (ถ่าย) พระยาจินดามีรูปภาพอยู่ที่หัว
กระดาษคำเล่ม

การเขียนประหลัดและไม่ประหลัด เกิดากระหม่อมได้พูดเนื่องๆ
ว่า ประหลัดไม่ใช่สระอะ และชอบความเห็นทวดของประหลัดแต่
เสียงดัง "อะ" จริงๆ แต่เขียนประหลัดในทีเห็นไม่ควรประกบประนั้น
ด้วยทวดนั้นเขาเขียนกันเช่นนั้น ได้ตั้งปณิธานไว้แล้วว่าจะเขียนตาม
สมัยกเขียนตามเขาไป

เรื่องเถียงกันนั้น จำไม่ได้ว่าเถียงกันเมื่อไร มีอะไรเป็นเหตุ
แต่เป็นแน่ว่าเกิดากระหม่อมเถียงเมื่อรูดขนแล้ว การเปลี่ยนแปลงก็
มีเล่มขอ เช่น "หรือ" แทน "ฤ" "แต่" แทน "แสด" แทน "แสด"
ก็จงเขียนตามไปเล่มขอ ที่จริงไม่มีอะไร เจตนาไหนเขาเขียนกันอย่างไร
ก็จงตามเขาไป ไม่เช่นนั้น "เป็น"

เรียน

๑๕) ทูลกระหม่อมส่งรกรกด้วยประสงครพระโรคอะไร หวัง
ว่าจะครบบอกได้ ได้ยินแต่เขาโทษกันว่าเพราะเสด็จไปหว่ากอก หว่ากอก
อยู่ที่ไหนก็ไม่ทราบ

ควรมีควรวแล้วแต่จะโปรด

พรหม

ที่ ๓๕/๘๖

คำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๖

กราบทูล สมเด็จพระยาตำรางฯ ทราบฝ่าพระบาท

กราบทูล

๑) ข้าพหนึ่งสอพบเขาแปดชอกกรุง "ศรีรัตนาคคนหุด" ว่าไม่ใช่
เป็นงูหงอน คำ "สตะ" ว่าร้อย "สตะ" ว่าเจ็ด ความจริงไม่ทราบ
ว่าเขาเขียนอย่างไร กับคำ "นหุด" ก็เป็นจำนวนอนึ่งหนึ่งไม่ใช่ล้าน คู่
กับ "นินนหุด" เพิ่มแต่สี่ล้านขึ้นไปด้วยร้อยแสน เขาว่าให้ชื่อประเทศ
เขาพระยาคศองควเป็นเกณฑ์ถูกของเขา พระยาคจะมาทำอะไร
แก่ประเทศบ้างก็ตามที่ ตามธรรมเนียมของตำนาน แต่ชื่อประเทศ
นั้นมอญในตำนานอ้างว่า "ศรีรัตนาค" ไม่ใช่ใหม่

อนึ่งชื่อ "เวียงจันทน์" นั้นเป็นเมืองหลวง คำว่า "เวียง"
นั้นหมายความว่าเมืองแน่ ไม่ต้องเทียบด้วยหัวเมือง เขาแต่ตำแหน่ง
จุดศัณษีในกรุง "เวียง อัง คตัง นา" ก็เห็นอยู่แล้ว ว่า "เวียง"
ซ้ำกับ "อัง" ต้องเป็นเมือง

ในมณฑลพายัพเรียก "ตานนา" หรือ "ตานนา" นั้น เห็นสืบ
มาถึงเมืองเราด้วยในคำว่า "ศักดิ์นา" ที่ปรบกับ "พระเจ้ากอนา" นั้น
"กือ" แปลว่ากระไรยากทราบด้วยไม่เคยทราบ

๒) ไปในการรคณาหญิงคงไม่ต้องกราบทูลมาก เพราะไปพบ
กับฝ่าพระบาททนน แล้วจุมภฏกับเมษมาหาเมื่อวันที่ ๒๘ สิงหาคม
ขอใจในการไปงานลูกไม่จำเป็นเลย

๓) หนังสือเวรตางที่จะงคเพียงฉบับนี้ เว้นแต่จะมีอะไรเป็น
พิเศษซึ่งจะกราบทูล

๕) รตนาแต่งงานที่บ้านนนท์ (วันที่ ๒๗) นั้นได้ไป ด้วยฝนไม่ตก

สนองลายพระหัตถ์

๕) หวังใจเจริญตายพระหัตถ์ ที่ ๑๔/๗๖ ลงวันที่ ๒๖ สิงหาคม มาให้ จะกราบทุกต้นองแต่ที่ด้อมควร

๖) “พฤตนิบาศ” เห็นจะมาแต่ภาษาดังฤตว่า “อฤตนิ” แต่ภาษามครว่า “อฤตนิ” ตำแหน่ง “พระครูอริยญาณจารย์” ก็ได้นึกมาแต่ก่อน ว่าอายนภาษามคร คงเป็น “อฤตจารย์” แปลว่า ผู้ซึ่งฝาก ส่วนภาษาดังฤตเป็น “อฤตจรรยา” แปลว่า “หมอบ ความ” ไป คือคำนั้นไม่มี ที่เขียน “หัตถ์จารย์” นั้นเป็นภาษาดังฤตเดา ดังฤตเดานั่นมาก ที่ “อ” เป็น “ห” ไปนั้น ย่อมเป็นธรรมดา ไม่ใช่มีแต่เมืองเรา ได้ฟังเรื่องต่างประเทศก็เหมือนกัน

ใน “พระตำราพฤตนิบาศ” ซึ่งประทานมาได้แต่ข้างต้น คือไปยังไม่ได้อ่าน ที่หนังสือขอมเห็นเป็นภาษาดังฤตแกมภาษาอื่น แตกฉกฉงเป็นแต่ “มนตร์” เท่านั้น

๗) คำ “ขอม” เห็นจะไม่เหลว เก่า ๆ มีมากนัก แต่ตั้งเกตุว่า เป็นคำพวกต่างประเทศเรียก “กัมพูช” ไซว่า (กัมพูช) นั้น ในพจนานุกรมของอาจารย์ชดเดอแปลว่าเมืองอันหนึ่ง “เขมรรัฐ” นั้นยังคนไม่พบ

๘) ครว้ขอรับายถึงการตั้งกลองสังคทาเพื่อกาารฉายรูปนั้นดี อย่างยิ่ง ดังที่จะฉายนั้นไม่เหมือนกันเลย แต่คนฉายนั้นทำไปตามที่ เขาว่าดีไม่มีคิดบ้างเลย

๘) ครึ่งถึงแบบเรือนจริงอย่างทครึ่ง ในเรื่องเชอคอนกรัต
นั้นเคยได้ยินพูดทีเดียว เขาไม่เชอคอนกรัตว่าจะทนทาน

เกลากระหม่อมเป็นคนไม่ชอบเฉดียง ยงมเฉดียงรอบควแดง
เห็นอยู่ไม่ได้ทีเดียว แตกเป็น "นาเนาจุด" ทจาเป็นตอองมกมบาง
เช่นโรงเรียนกตอองมเฉดียงเคน ตามทครึ่งว่าทาเฉดียงไวตากผ่าน
จะเดาถวายตามทเห็นในสิ่งคไปร์ ตกริมถนเขาเขาเดอผ่าผกถ่วงกับไม้
ทมออกมาทางหน้าตางเพอตาก การตากผาเห็นทบ้านเจ้าพระยาเทเวศร์
จะตากทงใจเท่าไรก็ไม่หาย ได้นึกในใจว่าไม่มีขโมย พระยาสร์สจ
(จัน) บอกว่าบ้านจะไม่ให้ขโมยนั้นจดังาย เห็นใครไม่เข้าทกกาจุด
ไปเสียดกแดงถน มานกดูเห็นยากทจะรู้ได้

๙) คนพวกก่อสร้างแต่ก่อนไม่เห็นใครคิดเลข แต่คนเดยจน
ไม่ทราบอย่างไรกจุดจวาวรูชาเจ็ค แม้จะรูรูชาเจ็คกยงมคตผดจน
ตกพัง

๑๐) รูปขุนรามคำแหงแต่งตัวในรัชกาลทหกนนเกลากระหม่อม
ไม่เคยเห็น รูปฉลกทระเบียงนกรวดถนเห็น แต่ทเขาบอกวารูปพวก
ไทย จะเท็จจริงอย่างไรก็ไม่ทราบ

๑๑) ตามททรงส่งสัจความรูผู้แต่งตำนานเมืองพระตะบองน
ควรแดง ตำนานเป็นของทหตั้ง

ได้ดูพจนานุกรมของอาจารย์ชิตเดอ ในคำ "คทา" และ
"ทณท" "คทา" แปลให้ไว้ว่า "Glav" นกถงรปยกษชงเห็น
บนพระปรางคหินเขมรถือ "คทา" ปลาญใหญ่ทมอถอเจก ทปลาญ
เป็นกระบี่มกระบี่มถ่มเป็นไม้เอามาหดาว ถ่วง "ทณท" นั้น แปลว่า
"Staff" มคำแปลอนทหงว่า "Punishment" ดูเขาทมาก ททาให้

นารายณ์ถอไม้หนักสำหรับคนชว้ที่มาไหว้ ตะบองกับไม้เท้าก็พอจะไปด้วยกันได้

๓๓) ตีมากที่ไม่ทรงใช้คำ "เพราะ" เกตุ่ากระหม่อมจะเอาอย่างไมใช้บ้าง คำ "ด้วย" มีอยู่แล้ว

๓๔) คำ "สาวสวรรค์กำนัลโน" คิดว่าคำ "สาวสวรรค์" นนเบนนางฟ้า แต่ทกราบทอดหนักไมใช้จะให้เปลี่ยนคำ เป็นกราบทอด เพื่อให้เขาพระทยแทนนเอง แต่เมื่อไม่ทรงเห็นด้วยก็ไม่เป็นไร หนังสือของเราเขียนตามใจ "สาวสัน" หรือ "สาวสวรรค์" และ "สาวสวรรค์" กมทงนน ถ้าจะเจาะตามสมัครใจ และถ้าเป็นเด็กก็อยากเขียน "สาวสัน" อย่างไรก็ดีที่เขียน "สวรรค์" เป็น "สวรรค์" ก็มี เช่น "วังสวรรค์" เป็นต้น เขาแปลกันว่าแต่งสวรรค์

๓๕) คำ "สัญญาณ" จำได้ตังดี ๆ ว่าเกิดชนครึ่งทุลกระหม่อมชายทรงว่าการกระทรวงกตาโหม จะมีหนังสือออกไปทุกถามก็ขาดการคมนาคมมือออกไปไม่ได้ จึงกราบทูลถามฝ่าพระบาทเผื่อจะทรงทราบบ้าง

๓๖) เรื่องเศรษฐูขอโมยนั้นไม่ได้ทราบเลย ต้องถามหญิงฮาม จึงได้ทราบเรื่อง ทราบความคชนไปกว่านนอก จากนเหตาดงวเช่นชอให้ไว้ ที่เช่นชอให้นนเป็นต้องตัญไม่ได้เออ.

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

พรหม

๓๖/๘๖

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๘ กันยายน ๒๔๘๖

กราบทูล สมเด็จพระราชาธิบดี ฯ ทราบฝ่าพระบาท

กราบทูล

๑) พญาซึ่งเป็นเจ้าเมืองพระตะบองคเหมือนจะเป็น “พญาโคตบอง” เรากูรเรื่อง คอ “ค” ซึ่งสะกดคนั้นจะเป็นของ “โคตร” หรือของตะบองไม่ทราบเลย พญาคนนมเกยของกับประเทศล้านช้างมาก ถึงกับมพระเจดยอยุทเมืองท่าแขกเก่าเรียกว่า “พระเจดย” พญาโคตบอง เขาว่าประจู่รู้พญาคนนั้น จะประจู่จริงหรือไม่จริงก็ไม่ทราบ แต่เราอย่าถือเอาเป็นแน่แท้ด้วยกัน

๒) “เขมรฐู” เห็นจะเป็นคำผสม คือ “เขม” กับ “ฐู” ไม่ชอเมืองจริง ๆ จึงค้นไม่พบ “เขม” ท่านแปลไว้คำหนึ่งว่า “eaceful” เขาทมาก

๓) คำ “อิฉนา” นั้นผิด ทจริงเป็น “อิธดา” ตั้งสะกดเป็น “อิฐยา” ผิดด้วยเขียน “ธ” เป็น “ฉ” เช่น “ธตาก ฉตาก” เป็นต้น ควรเขียนเป็น “อิฉยา” แต่นักเป็นกราบทูลให้ทรงทราบเท่านั้น เหมือนกันกับคำ “ดาวธรรกานัดโน”

๔) “ทอดเชือก” เข้าใจว่าแปลว่าคัดเชือกออกยาวไปเพื่อตรวจ “ตามเชือก” ไม่ต้องแปลความชัดอยแล้ว พจนเข้าใจว่าเตรียมจับช้าง แต่ไม่ได้ทำเหมือนชอ กลายเป็นพชรชอ แต่ก่อนนทาทหือเชือกของธนามหลวง แต่ครนรือหือเดี่ยวแฉงกรมปราบเคยเอาชนไปทาทตาหนกกรมสมเด็จ จำได้ว่าได้เคยชนไปด แต่นานแล้วจำได้แต่ทจับใจ เป็นคณว่าบพาทย์ทำธารุการนั้นไม่ใช่ทำคตอดเพลง

ทำแต่คนเพลง และการพนมมือคนราชอกไม่ได้พนมมือ ใช้หงายมือ
คดงหน้าอก และกราบที่ตะมอยเหมือนนายแก่แก่ๆ ทว่าราชอนนเรียกว่า
“ราชพัชรา” คิดว่าจะว่าทำพระเอกแต่กตายเป็นว่าทำแข็งแรงไป คือ
ท่ายกษ

คำ “ดาต” นั้น เขมรเขาเขียน “ฎาต” แปลว่าทำให้เป็น
จะเป็นคำที่เราใช้ชื่อว่า “ดาต” และ “บันดาต” หรือไม่ใช่ก็ไม่ทราบ
เลย เขาเอา ฎ ใหญ่ กับ ด เล็กเขียนปนกันด้วยฝรั่งไม่เห็นแปลกกัน
ม้วนกระดาษซึ่งประทานไปเป็นบันทึกใหม่ ๆ นเอง ได้ส่งถวายคนมา
นแดง ด้วยเหตุนี้จึงมีหนังสือเวรฉบับนถวายมา

เรียน

๕) “อู” (u) ยศพม่าใช้นำชื่อแปลว่ากระไร คงทรงทราบ
พอที่จะทรงอธิบายได้

รายการ

๖) ได้รับใบแดง เข้าใจว่าชายเจริญสุขส่งมาให้ เชิญรศนำ
แต่งงานนายดีระ ศิริสัมพันธ์ ลูกชายนางอบ กับหม่อมราชวงศ์
อัมพาดิกา เกษมรัตน์ ลูกสาว ชายเจริญสุข วันที่ ๘

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรด

พรหม

x x x

ที่ ๓๓/๘๖ ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓๗ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๖

กราบทูล สมเด็จพระราชาธิบดีฯ ทราบฝ่าพระบาท

สำนวนลายพระหัตถ์

- ๑) หญิงโง่เขลาถวายพระหัตถ์ ที่ ๓๕/๘๖ ลงวันที่ ๑๓ กันยายน มาให้ จะกราบทูตส่งของตามสมควร
- ๒) เตะผิดไปถนัด ถ้าคิดว่าพระที่นั่งพุทธสถานถมนั้นพระยาเพชรพิชัย (จัน) ทำ ที่แท้เป็นพระยาจคร (หนูพร้อม) ทำ ได้ช่างทองไปจากพระยาเพชรพิชัย (จัน)
- ๓) กับ "อู" ก็เข้าใจผิด คิดว่ามีความหมายอะไร ที่แท้ก็อย่าง "ปู" ของเงยวอนเอง
- ๔) "คาราศาสตร์" นั้นเป็นชื่อที่ตั้งขึ้นใหม่ ด้วยเข้าใจว่า "โหราศาสตร์" นั้นเป็นวิชาหมอดู โหราเราก็เห็ดอแต่ดูเอาจริงๆ ด้วย ควรแล้วที่เขาจะตั้งชื่อวิชาขึ้นใหม่
- ๕) ครัดถึงตำแหน่ง "B.A." และ "M.A." ทำให้หนักถึงกรมหลวงประจักษ์ ครัดว่า "เป็น B.A." นั้นคือเป็นบ้า "เป็น A.M." "คือเป็นหมา"
- ๖) พระไทยจะตอบพระญี่ปุ่นถึงคำสนทนาทางมหายานนั้นยากจริง ด้วยไม่รู้ ถ้าจะบอกแต่ทางหินยานที่ลืออยู่จะคอยยงชิว ให้เขาเทียบเอาเอง
- ๗) เป็นแน่ว่า "ควาน" นั้นทำให้ช่างไป (ที่เจาะว่าช่างนั้นด้วยไม่เห็นศัพท์อย่างอื่นเรียกว่า "ควาน") หมอนั้นแปลว่ามู เช่น "หมอง หมอยา หมอนวด" เป็นต้น ที่เรามาเข้าใจกันว่าคนชคอช่างเป็นหมอ คนชกช่างเป็นควานนั้นเข้าใจผิด ขาดดวงชนท้ายช่างพระประเทียบ จะไปรคอย่างไร หมอช่างก็คือนูรทางช่างช่างดีเท่านั้น

๘) ที่โปรดให้ปลดขรรณดั่งเวชนั้น เห็นว่าที่คุมให้อยู่กับบ้าน
ไม่ต้องไปทำการอย่างกรรมกรที่รถไฟก็ค้อยู่แล้ว

คำว่า ชั่วโคตรนั้นตั้งย้อยว่านับกันอย่างไร ดมเด็จพระพระยา
เทววงศ์ประทานอธิบายว่า นับขึ้นไป ๓ นับลงมา ๓ ตัว ๓ จึงเป็น ๗
ชั่วโคตร ไม่เกี่ยวแก่ผู้หญิง

กราบทูล

๙) เมื่อวันที่ ๘ กันยายน ได้ไปที่บ้านชายเจริญสุข รดน้ำ
แต่งงานให้คู่บ่าวสาวด้วยฝนไม่ตก

รายการ

๓๐) เมื่อวันที่ ๑๔ กันยายน ดำเนินพระราชวังตั้งหมายพิธีเฉลิม
พระชนมพรรษามาให้สองฉบับ คือหมายนำฉบับหนึ่ง กับหมายกำหนด
การ (ใบพิมพ์) อีกฉบับหนึ่ง

๓๑) เมื่อวันที่ ๑๖ กันยายน มีใบแดงมาเชิญไปรดน้ำแต่งงาน
ที่บ้านปลายถนนศรีวงศ์ ระหว่าง ร.ต. ตันวงศ์ บุณนาค ร.น. ลูกชาย
นายเตยม ศรีวงศ์ กับนางสาวกัญญา บุณนาค ลูกสาวนายพิชัยญาติ
วันที่ ๒๔ กันยายน เวลา ๑๖.๓๐ นาฬิกา

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรด

พรหม

ที่ ๓๘/๘๖

ตำหนักปลายเนิน กลองเตย

วันที่ ๑๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๘๖

กราบทูล สมเด็จพระพระยาตำรากร ๑ ทราบฝ่าพระบาท

รายการ

๑) เมื่อวันที่ ๒๖ กันยายน ได้รับใบแดง เชิญรตหน้าแต่งงาน บ่าวสาวที่บ้าน น. วงศ์ภักดิ์ ระหว่างนายมนตรี กาญจนโกศล กับ นางสาวเรียม วัชรโรทัย

๒) วันที่ ๓๐ กันยายน ม.จ. เฉลิมศรี จันทรทัตมาหาให้ใบดำ ว่าจะเผาศพ ม.จ. หญิงทศจันทร์จารุญ ทวดไตรมิตร เวลา ๑๖.๓๐ น. ได้บอกว่าจะถ้าฝนไม่ตกก็จะไป

๓) เมื่อวันที่ ๘ ตุลาคม ได้รับใบดำบอกว่าจะทำบุญ ๗ วันให้ ม.จ. แผลก สากดกิจประมวด เต็มวงศ์ วันที่ ๘ (ถ้าคิดว่าดวงมนต์ครบ ๖ วัน ก็ตาย วันที่ ๘ ตุลาคม)

๔) เมื่อวันที่ ๘ น ได้รับหมายสำนักพระราชวัง ๕ ฉบับ บอก กฐินหลวง กับทำบุญวันสวรรคตในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ มีหมายกำหนดการ (ใบพิมพ์) มาให้ด้วย ครั้นเมื่อวันที่ ๑๓ ก็ได้รับ หมายกำหนดการ (ใบพิมพ์) อีก ๕ ฉบับ ได้แบ่งส่งหมายกฐินหลวง มาถวายบัณฑิตฉบับ ๑ ด้วยหากจะไม่ได้ทรงรับ แต่หมายการทำบุญ ถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ นั้นตามเคย จึงไม่ได้ส่งมาถวาย

กราบทูล

๕) อ่านหนังสือเรื่องพระถังซ่มจิ่ง (พระเขียนจิ่ง) พบ "ฉวีร-
อาดน์" ว่าหยิ่งถึง "สุวรรณจักร" อะไรก็ไม่ทราบไม่เคยรู้ แทนนั้น
เองทำให้มีคำ "ฉวีรธมาธิ" ขึ้น กับในหนังสือตนเองเรียกค้นโพว่า
"บีปฺปติ" ค้นพจนานุกรมของอาจารย์ชิตเดอมี "บีปฺปติ" ท่านแปล
ไว้ว่าคันทมะเตอชนิดหนึ่ง กับ "บีปฺปโต" ท่านแปลไว้ว่าคันทโพธิ์ (เข้าใจ

ว่าที่พระเจ้าองค์ก่อน ๆ (ครุฑ) เห็นว่าหลงเอาโน้นชนนี้ แต่แท้จริงหน
 คัน "อัสตคฤ" เป็นต้นโพธิ์แห่งพระเจ้าของเราครุฑแน่

๖) อ่านหนังสือพบว่า วนอะไรสะเดาะเคราะห์ด้วยเผาโบอะไร
 อยากรู้แต่ไม่รู้ทวจตามพราหมณ์ศาสตร์หรือพระสมุท แยกออกหญ้า
 "กศะ" เกลากรรมหม่อมกับอกว่าหญ้าคา แต่ก้ว่าไปตามที่เคยใช้ ที่
 จริงว่าเป็นหญ้าหอมมีในเมือง "กศณคร" (คือ "โกศดา") เห็นได้
 ว่าเคยวนไม้มพราหมณ์จงคก

๗) พระโพธิสัตว์ของมหายานเห็นตรงกันกับเซนต์ของฝรั่ง แต่
 กอนนใครนบถอกคองเอาตามชอบใจ เซนต์ของฝรั่งเข้าใจว่าเพงมา
 จดกนขนทหลงวาคองบาทหลวงคอง แต่พระโพธิสัตว์ยังคงอยู่เหมือน
 เดิม

๘) ในที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎรปรึกษากฎหมายห้ามรถเรือน
 เขาเหล็กทำคอนกรีตขาย อ่านหนังสือพิมพ์พบว่าขโมยปลาที่อบีครางนำ
 ข้างถนน ไม่เข้าใจว่าขโมยเอาไปทำไม ที่หลังจึงเข้าใจ ว่าไปปลีค
 จับได้ ไปทูปเขาเหล็กแกนขาย

การทำคอนกรีตเกลตากรรมหม่อมรู้สึกว้างแห่งไม้คองทำกม
 ด้วยก้ออิฐลอมหลายแผ่น (แผ่นหนึ่งหมายความว่าก้อเรียงตามยาว
 ครึ่งแผ่นหมายความว่าตามกว้างหรือคดครึ่ง) แปลว่าเห็นเขาทำกทำ
 บ้าง

๙) อ่านหนังสือพิมพ์เพงเข้าใจว่า "คามรอนไฮแดนเดอ" นั้น
 เป็นเมืองมีไฮเตด แต่กอนนเข้าใจว่าเป็นอาศัยสถานอยู่โดดเดี่ยว

๑๐) "อาตตจิตต" เขาแปลว่ากตองหนังสือรอบค้ว ด้วย
 "อาตต" แปลว่าขงหนังสือหน้าเดียว "จิตต" แปลว่าขงหนังสือค่าน

ด้วยเป็นเช่นนั้น "อาตตวิตต" จึงแปลว่าซึ่งหนึ่งรอบตัว แต่เกล้า
กระหม่อมเคยร้องว่าไม่มี เพิ่งนึกได้ว่าคนแปลไม่รู้จักเครื่องศรียางค์
ที่จริง "วิตต" แปลว่ากว้างใหญ่ก็ได้

๓๑) เมื่อวันที่ ๘ กันยายน ไปรคหน้าแต่งงานคู่บัวสาวที่บ้าน
ชายเจริญสุขด้วยฝนไม่ตก

๓๒) เมื่อวันที่ ๒๕ ได้ไปรคหน้าแต่งงานคู่บัวสาว ที่บ้าน
ปลายถนนสุรวงศ์ ด้วยเวลาที่เขากำหนดมาให้ฝนน้อยหยุด

๓๓) เมื่อวันที่ ๒๖ ได้ไปรคหน้าแต่งงานคู่บัวสาว ที่บ้าน น.
วงศ์ภักดีด้วยฝนไม่ตก ซากลับเขาส่งให้รถเหินหมทไฟใหม่ เข้าใจว่า
เหลือหลังเดียวที่แต่งงาน แต่ทว่าเหลือหลังเดียวก็เบนส์จนหง มรด
มประศูต่างหากแต่อยู่ในร้วบ้านใหญ่

๓๔) แผศพหญิงที่คัจนทรนั้นไม่ได้ไปด้วยไปไม่ไหว พอถึง
๓๖.๐๐ นาฬิกาฝนตก ต้องให้ชายังงัวไปเผาแทนตัว

บรรเลง

๓๕) อ่านหนังสือเรื่องพระถงซมจิง พุดถึงพระเจ้ายทบวรจ
พระบรมชาตว่าเชิญออกมาจากพระเจ้ายใหญ่ ให้คนบูชาในเดือนที่
หนึ่งข้างจัน ว่าทำด้วยพลอยเม็ดดเดียว เป็นอันปรากฏว่าพระบรม-
ชาตนั้นเป็นองค์เด็กมานานแล้ว

๓๖) อ่านพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐอักษร กพบว่าเมื่อ (จุล)
ศักราช ๗๕๐ (พ.ศ. ๑๘๒๓) สมเด็จพระบรมราชาธิราช (พังว)
เสด็จไปเอาเมืองซากังราว พระมหาธรรมราชาออกมาถวายบังคม
ทำให้เข้าใจว่าเมืองซากังราวคือเมืองสุโขทัย แต่ครั้นมหาราชา (เจ้า
เมืองเชียงใหม่) ไปตีเมืองซากังราวแล้วจะไปตีเมืองสุโขทัย แต่

(จุด) ศักราช ๘๓๓ (พ.ศ. ๑๘๘๕) ฝึกกัน ๗๓ บั๊อาจะหลงไปก็ได้ หรือ
เมืองชากังราวอยู่ใกล้กับเมืองสุโขทัยก็ได้ และขึ้นแก่เมืองสุโขทัย

สนองลายพระหัตถ์

๓๗) เมื่อวันที่ ๓ ตุลาคม หึงไอเชิญเชิญลายพระหัตถ์มาให้
จะกราบทูตส่งของตามทูลสมควร

๓๘) “บุญจันทรชาน” นั้น ก็เป็นคำพยากรณ์แห่งคนแต่ง
ต่างตกถูก ต่างตกผิดเป็นขรรคมดา แต่ที่ครัดบอกแล้วและที่จะครัด
บอกอีกต่อไปนั้น ไม่นับว่าเกี่ยวข้องกับบุญจันทรชาน หากไม่เอา
เทียบกันเขา

๓๙) โส้เตตเมืองโตเกียวนั้น เข้าใจว่าเป็นอาหารฝรั่ง ไม่ใช่
อย่างญี่ปุ่น ในเมืองญี่ปุ่นนั้นควรจะกินปลาด้วยว่าเป็นเมืองเกาะ

นักถึงครึ่งสมเด็จพระยาเทววงศ์เสด็จไปประเทศญี่ปุ่น พระ
เจ้าแผ่นดินให้เขาเครื่องเสวยมาประทาน เข้าใจว่าเป็นแบบเก่ามีแกง
ถั่ว “สุป” (เพี้ยญชนะ) ด้วย ครึ่งนั้น “ชิมบ” ตามเสด็จเขา
เล่าว่าทูตตา เข้าใจว่าไปกินข้าวที่โฮเตลซึ่งจัดเป็นฝรั่ง แต่คราวนี้
ที่โฮเตลก็อดคอกชอบ ที่ชายแฉ่วเธอบอกว่าเขากินแตงกวาจนน่าปลาญี่ปุ่น
นั้น ตั้งเถิดว่าที่โฮเตลซึ่งจัดเป็นอาหารฝรั่งก็เปลี่ยนเป็นอาหารญี่ปุ่น
ที่หาเนื้อปลาพศตายเนื้อหมูนั่นไม่ออกจรรยาใจ ด้วยฝรั่งเขาว่าเป็น
ดีด้วยกับหากลงไปหากินในน้ำ แต่ไม่เคยรับเห็นแต่กระดูก ตัวเป็น ๆ
ก็เข้าใจว่าได้เห็น จะใช่หรือไม่ใช่ก็ไม่ทราบ เห็นแต่หน้าฟุ้งเป็นฝอย
ไม่เห็นตัว

เมื่อนท ๓ ตุลาคม ชายแหวกมาเยี่ยมเกล้ากระหม่อม พร้อม
ทั้งแม่สวดกับลูกชายด้วย ว่าเป็นนักเรียนอยู่โรงเรียนทหารบก
ครูหนึ่งก็ไป ว่าน้อง ๆ มาตามจะให้ไปกินเลี้ยง

๒๐) ครั้นถามว่า “สน” หมายความว่าอะไร แลเกล้ากระหม่อม
เข้าใจว่า คือสนเข็มเราเอง ด้วยตั้งใจจะเย็บทุกอย่าง แต่อาการ
หนัก ตัวเองก็อยากรู้คำใช้ที่แปลไม่ออกแต่ก็จน ตัวเองยังบอกตัวเอง
ไม่ได้แล้วจะไปบอกใครได้ คำไทยแปลเป็นคำมครไปก็มี เช่น
“ทัก - ทักัน” และ “โย - โยย (เยยยะ)” เป็นต้น ถ้าคำ
“อตะคคตสน” จะเป็นภาษามครไปบ้าง เช่น “อตะ” ก็แปลว่าตัว
“คตะ” แปลว่าถึง “ขด” ไม่ต้องแปล “สน” ว่าสนเข็ม หมดหนัก
ได้ความแต่จะถูกหรือไม่นั้นไม่ทราบ เรื่องชายช้วนเกล้ากระหม่อม
อ่านว่า “มี - อาด - สนะ” แต่เฝ้าพระบาทเห็นจะทรงอ่านว่า
“มี - อา - สน” จึงครั้นถามว่า “อา” หมายความว่าอะไรก็กราบทูล
ไม่ได้ ที่อ่านว่า “มี - อาด - สนะ” ถ้าแปลเป็นภาษามครก็ความที่ทรง
ไม่ได้ความอะไร รู้สึกว่าไม่ถูก แม้จะอ่านว่า “มี - อา - สน” ก็ไม่ถูก
เหมือนกัน ถ้าถูกแล้วจะมีปัญหาว่า “อา” แปลว่าอะไรทำไม การ
เขียนนั้นเขียนไปได้หลายอย่าง และการอ่านก็อ่านไปได้หลายอย่าง
เหมือนกัน อย่างไรก็ตามเขียนครังไหนก็เป็นครังนั้น ถ้าปดอมกรูว่า
ปดอม ทงนยอมทรงทราบอยู่แล้ว พุดไปก็ช่วยการ

๒๑) ที่ครั้นว่า “ชวบ” กับ “บี” ใช้ต่างกันหนักถูก “ชวบ”
หมายความว่ารอบจนเกิด “บี” หมายความว่าเมื่อเปลยนชอบี แต่
ที่จริง “ชวบ” ก็คือหมายถึง “บี” นั้นเอง

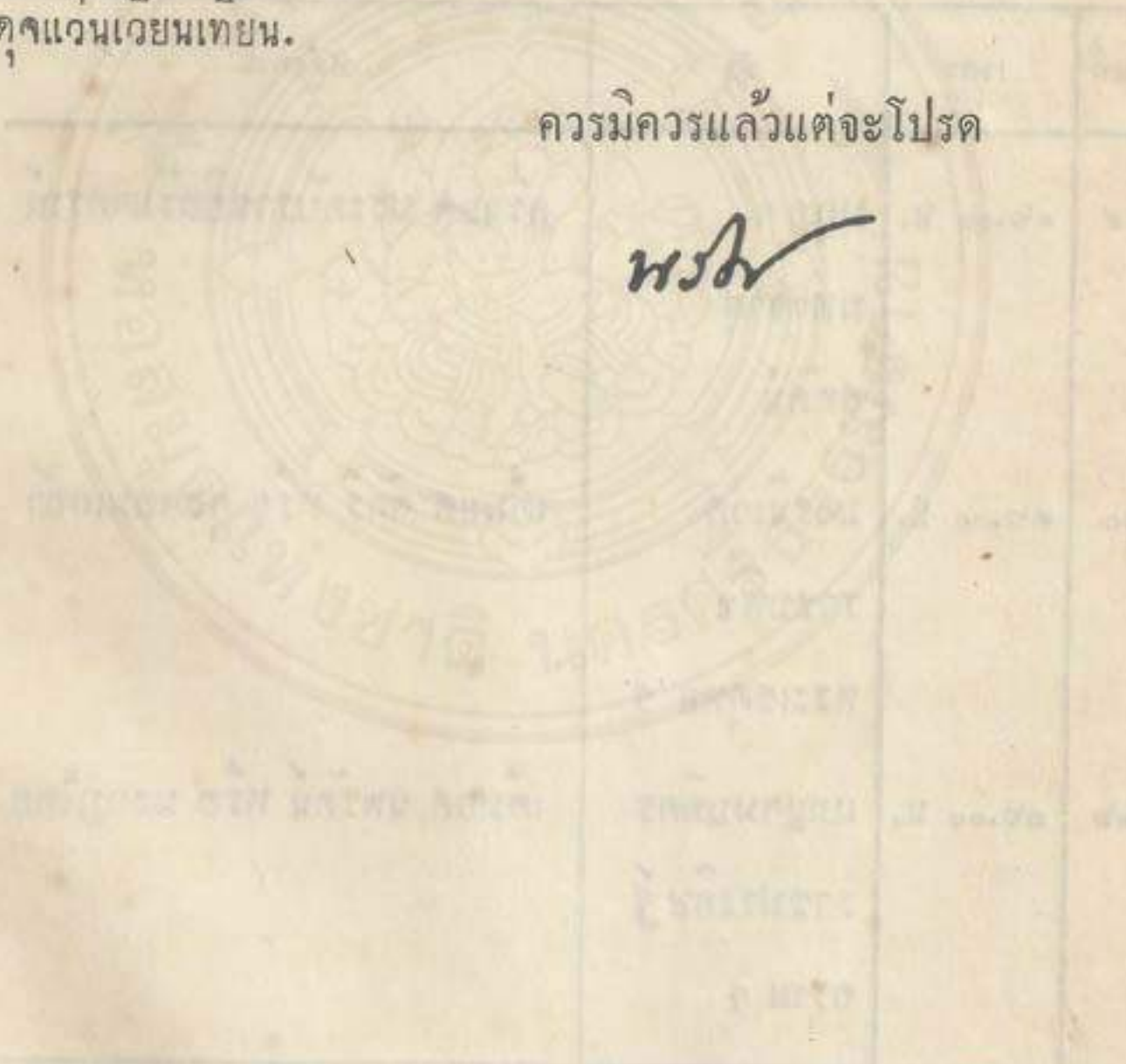
๒๒) คำว่า "ศก" เราหงว่า "ป" นนหงมาแต่ฮนเคยแต่
ชานเฮาหงต้อมาให้ดู

๒๓) ช้างเห็นอเมืองเราเขาถือคำดนามหายาน ช้างเราถือ
คำดนามหายาน จึงประดำนเข้ากันไม่ได้ แท้จริงเรากเคยถือคำดนามทาง
มหายานมาเหมือนกัน เห็นได้จากคำแปล "สถดา" ว่า "พระคำดดา"
อย่างหนึ่ง "พุทธมัตถนมหคจนาม" ซึ่งเด็กแต่ดวอย่างหนึ่ง กบฮนออก
"คนธอง" คิดได้วาคอ "คนธอง" เมอยงเป็นแวนถอกคน

คจแวนเวยนเทียน.

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรด

พร

ที่ ๑๑/๒๔๘๖

กำหนดการ
พระกฐินหลวง

ตุลาคม ๒๔๘๖

วันที่	เวลา	วัด	แต่งกาย
๑๙	๑๖.๐๐ น.	มกุฏฯ มหาธาตุ สุทัศน์	เครื่องยศ ประจำราชอิสริยาภรณ์
๒๐	๑๖.๐๐ น.	บวรนิเวศ ราชบพิธ พระเชตุพนฯ	เต็มยศ จักร หรือ จุดจอมเกล้า
๒๒	๑๖.๐๐ น.	เบญจมาภิตรา ราชประดิษฐ์ อรุณฯ	เต็มยศ นพรัตน์ หรือ มงกุฎไทย

พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ๒๔๘๖ มีกำหนดดังนี้

วันที่ ๑๙ ตุลาคม เวลา ๑๖ นาฬิกา คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ไปพระราชทานผ้าพระกฐินวัดมกุฏกษัตริยาราม เป็นวัดที่ ๑ แล้วพระราชทานผ้าพระกฐินวัดมหาธาตุ เป็นวัดที่ ๒ แล้วไปพระราชทานผ้าพระกฐินวัดสุทัศน์เทพวราราม เป็นวัดที่ ๓ เสร็จแล้วคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์กลับ

วันที่ ๒๑ ตุลาคม เวลา ๑๖ นาฬิกา คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ไปพระราชทานผ้าพระกฐินวัดบวรนิเวศวิหาร เป็นวัดที่ ๑ แล้วไปพระราชทานผ้าพระกฐินวัดราชบพิธ เป็นวัดที่ ๒ แล้วไปพระราชทานผ้าพระกฐินวัดพระเชตุพน เป็นวัดที่ ๓ เสร็จแล้วคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์กลับ

วันที่ ๒๒ ตุลาคม เวลา ๑๖ นาฬิกา คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ไปพระราชทานผ้าพระกฐินวัดเบญจมบพิตร เป็นวัดที่ ๑ แล้วไปพระราชทานผ้าพระกฐินวัดราชประดิษฐ เป็นวัดที่ ๒ แล้วไปพระราชทานผ้าพระกฐินวัดอรุณราชวราราม เป็นวัดที่ ๓ เสร็จแล้วคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์กลับ

การแต่งกาย

วันที่ ๑๙ ตุลาคม แต่งเครื่องแบบครึ่งยศ ประดับราชอิสริยาภรณ์
วันที่ ๒๑ ตุลาคม แต่งเครื่องแบบเต็มยศ ตายัสะพายขัตติยราชอิสริยาภรณ์มหากัศ หรือตายนัสะพายราชอิสริยาภรณ์จุลจอมเกล้า

๑๘

สาส์นสมเด็จพระ

วันที่ ๒๒ ตุลาคม แต่งเครื่องแบบเต็มยศ สายสะพายนพรัตน์ราช-
วารัณห์ หรือสายสะพายราชอิศริยาภรณ์
มงกุฎไทย

สำนักพระราชวัง

วันที่ ๘ ตุลาคม ๒๔๘๖

x x x

ที่ ๓๕/๘๖

คำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๖

กราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าพระบาท

กราบทูล

๑) ข้าพระพุทธเจ้าคุณพระประยูรวงศ์ ในหนังสือขอทละคร
ดึกดาบรรพเต็มตามซึ่งประทานไปพบผิดอยู่บ้าง แต่ก็เป็นผิดที่ควร
จะผิดทงน

๒) ทว่า "ดงยาราชวดี" นั้นเคยวินิจฉัยกับสมเด็จพระ
พระสวสัดมาทหนึ่งแล้ว ว่าเป็น "ดงยาดาชวดี" คำ "ดาชวดี"
นั้นเป็นคำเปอร์เซีย หมายถึงพดอยชนกการเวก เราดงยาดฟ้ากัน
ชอบใช้ในรัชกาลที่หนึ่ง แปลว่าทำดีเทียมพดอยชนกการเวก

๓) เพิ่งเข้าใจว่าเจ้าคุณพระประยูรวงศ์ชอบเล่นละครมาแต่
รัชกาลที่ห้าแล้ว "ยายน้อยบัว" จึงจำเอามาร้องว่าตามที่ได้กราบท
มาแล้ว ทหญิงพิไลถามว่าแกตั้งชื่อวักอะไรกับอกไม่ได้ จะตั้งว่า
อะไรก็ไม่เออ เออแต่เพลง ด้วยเหตุนี้จึงรู้สึกวักคนเอาใจได้ไม่
เหมือนกัน

- ๔) “ยายน้อยมา” นนรรุจกต แต่คนอื่นนนไม่รู้
- ๕) ทวากรมทหารเรือรักษาเรือหลวงนน ถ้าจำได้ไม่ผิดแล้ว เห็นจะเป็นรัชกาลที่หก ไม่ใช่ที่ห้า
- ๖) ทกตาวดงขอเดี่ยหายของเจ้าคุณพระประยูรวงศ์ว่าไม่ได้ ฟังเทศน์นน จะเสริมให้ทรงทราบวาทศชาตินนท่านไม่กระตึกหู ตามที่ ทรงแก้ให้ท่านนนกดอชย แต่คำว่า “ฉันทา” นนเกดากระหม่อม เข้าใจว่าเป็นรัก แต่คุณพจนานุกรมของอาจารย์ชิตเดอจะแปลว่ารักหรือ ว่าโงกไม่ได้ทั้งสองอย่าง คำว่า “อคติ” ในสมุดเล่มเดียวกัน ท่าน แปลคำ “ฉันทา” ให้ไว้ว่าทำผิด ภาษาอื่นที่เราเข้าใจว่าอะไรนั้น จะเอามาใช้ไม่ควร ถ้าเข้าใจผิดไปแล้วก็อาการหนัก
- ๗) ทกราบทดว่าเรื่อง “สังข์คิดปชัย” เป็นสามตอนนั้น ขอประทานถอนคำ ด้วยได้ดบทละคร “ดึกดำบรรพ์” มีสองโคม และหุ่นอยู่ในตอนที่สองแล้ว แต่เล่นดัดไปจึงเข้าใจว่ามีสามตอน บทละครดึกดำบรรพ์เห็นจะเข้าใจกันว่าเป็นบทที่เกดากระหม่อมแต่ง ที่เขาไปเติมอีกสามเรื่องนนเห็นได้ว่าเป็นเช่นนน ที่จริงไม่ตรงกับ ความจริงและไม่ตรงกับที่ทรงแต่งคำนำไว้ สองเรื่องที่เขาไปเติมนั้น จำได้แม่นคงเป็นตามทกราบทด แต่เรื่องอนรรฆนนจำไม่ได้ คำที่พูด เป็นฉากจึงจัดเขาว่าเป็นบทละครดึกดำบรรพ์ แต่จัดไว้ข้างต้นใน วงเล็บว่างานหา อยู่ข้างแปลกด้วยละครเล่นกันตามธรรมเนียมไม่มีฉาก ทั้งเรื่องกปนเป็นมทศมชด้วย เห็นได้ว่าผสมกันหลายอย่าง ในฉันท อนรรฆทวาศรปราชญ์แต่งนนไม่มทศมช ทขอ “อนรรฆ” กับ “อนรรฆ” ก็เป็นอนเดียวกัน เขา อ เป็น อุ เทานน เว้นแต่ผิดทเขาคนอุ ไปได้เดี่ยตวหน้า กับตวสะกดข้างหลังดกไป แต่ไม่สำคัญ เขาคงถือ

เขาเลี้ยงเป็นทาส แต่ถ้าจะเขียนให้ถูกจะต้องเป็น "อนรทช" ซอน
 เป็นชอเจ้าแผ่นดินกม ทศมุนนวมเรื่อง เจ้าพระยาเทเวศร์รับนว่าถูกลบ
 ลงไปแล้วถูกไม้ชนด้วยยังไม่ถึงบท อย่างเดียวกับนางด้วตามูกคอตาย
 ซึ่งสุนทรภู่เปิดขึ้นเป็น "เมื่อนน วายบุตรแกได้ตั้งใจหมาย" เกลา
 กระทบอบบอกว่าถูกลบหกละเมเนแล้วถูกชนรบกันแล้วกัน ไม่ต้องมี
 บท ตามทวานเบนเตนละคร ถ้าอ่านหนังสือก็ต้องเป็นไปอีกอย่างหนึ่ง
 จะคงแก้ใจก็ได้

๘) เพลงร้องซึ่งจดไว้ในสมุดบทละครตักดาบรรพนั้น จะ
 กราบทูลให้ทรงทราบตนว่า ตางเพลงร้องตามทเคยร้อง ตางเพลง
 ครูเขาก็ให้ตัวละครร้อง ตางเพลงก็เป็นเพลงเก่าคิดว่าเป็นเพลงนั้น
 แต่ไม่ใช่ ตางเพลงก็ต้องโหวกเหวกได้ตาม ตางเพลงก็ไม่มชอต้องคิด
 ให้ใหม่ ตางเพลงก็แน่ ตางเพลงก็ไม่แน่ อยู่ดังนี้

๙) คำ "สั้น" ซึ่งกราบทูลมาแล้วจนกได้ออกหลายคำ คือ
 "สั้นใจ" กับ "สั้นน" และ "สั้นน" เป็นต้น คำ "สั้นใจ"
 เข้าได้กับสั้นเข้ม แต่คำ "สั้นน" เข้าไม่ได้ ส่วนคำ "สั้นน"
 นั้นก็ออกไปทาง "สั้นน" อันคำนั้นหลงอยู่เนื่องๆ คำ "วิเชียร"
 เพิ่งเข้าใจว่าเป็นคำไทย คำ "ประยูร" หรือ "ประยูร" และ
 "จงกตณ" นนรุแล้ว ว่าภาษามคชและตั้งสักฤตไม่มี

๑๐) "หลังศึก" นนมข้างจินมานานแล้ว เราเอาอย่างเขา
 เหตุที่เป็นคตงนกกด้วยศักราชของเขาหน้าพระเจ้าองค์พระเจ้าแผ่นดิน ก
 เพอจะนบมคตคตอกน มบรัชกาลถกกายชน

๓๓) เมื่อวันที ๒๒ ตุลาคม เสด็จพระราชดำริฯ พิจารณาพิชิตทำบุญถวาย
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ วันที่ ๒๓ ไปถวายบังคมบูชา
พระบรมรูปทรงม้าตามเคย

๓๒) วันที่ ๒๔ ไปทอดกฐินพระราชทานที่วัดเทพศิรินทร์
คอนเียนพระยาธรรมจรรยา มาหา ถามว่าผ้าพระบาทจะเสด็จไปไหน
ได้ตอบว่าไม่รู้ ไม่รู้ด้วยชายงวเพงบอกเมื่อวันที ๒๕

๓๓) เมื่อวันที ๒๘ น. ชายฉวัดตปรีชารู้ ฉวัดตวิวัฒน์ มาให้
รตนาแต่งงาน กับนางสาวจตุรวิทย์ จตุรวิทย์

๓๔) กับเมื่อวันที ๓๑ พ.ศ. ๒๔๕๑ มาให้รตนาแต่งงาน (มีอยู่
ในรายการ) เวลายาค่ากับสัสบ้านนาท

๓๕) “พระตำราพฤทธิศาสตร์” สมุดคำ ซึ่งประทานหญิงฮาม
มาให้ได้อ่านไม่ได้ อ่าน ด้วยไปหลงอ่านหนังสือพิมพ์เสีย จนกระทั่งหญิง
ฮามเคอจริงได้อ่าน จะกราบทุกตามทีใดสังเกต แต่อาการหนักทีจะ
อ้างหน้าอย่างฝรั่งไม่ได้

หนังสือขอมอ่านออกบ้างไม่ออกบ้าง เห็นจะเป็นอย่างเขมร จะ
เป็นเขมรครึ่งไหนก็ไม่ทราบ ไม่เคยอ่านหนังสือเขมรเก่า ๆ ได้ยินแต่
อธิบายกันว่าตวงเหลี่ยมเป็นอย่างเก่า ตวงกลมเป็นใหญ่ ทว่าตวงกลมนั้น
ไม่เหมือนหนังสือมอญพม่า ทีจริงเป็นตวงลูกไข่ตัง แต่ไม่เหมือนกับ
หนังสือเขมรไปทุกอัน ในหนังสือขอมแปลร้อยของเรา นกคาทเขยน
แปลก ๆ ได้ตามคำ คือ “ทยา” สอนกันให้อ่านว่า “ตั้งหลาย” กับ
“วิ” สอนกันให้อ่านว่า “อันว่า” และ “เมาะ” สอนกันให้อ่านว่า
“ม่อ” เช่น “อติ ม่อ อิมินา” เป็นต้น คงเป็นภาษาเขมรเก่าและใน
หนังสือขอมนั้นจับได้วาเขียนไม่ถูกกม ด้วยคำเดียวกันแต่เขียนต่างกัน

ลูกศิษย์จะอ่านได้แต่ทศวรรษ ไม่เช่นนั้นก็อ่านไม่ได้ ประหลาดใจหนัก
หนา ที่มนตรีมายาวถึงสี่ไบต์มุดครึ่ง ครูก้ออศด้าห์จำไว้ได้ จำได้ด้วย
เหตุว่าเป็นมนตรีนั่นเอง

ส่วนหนังสือไทยนั้นอ่านออกมาก แต่กรมเขียนผิดเหมือนกัน
เห็นได้ว่าเก่าแก่ มคาศงมดกบทไซกนเคยวนบาง ในหนังสือไทย
นั้น มี "พฤทธิบาท หักดาจารย์ หมอ ความ" แต่ มี "หมอกันฝ่ง"
เข้าใจว่า "หมอเถา" คือ "หมอกันฝ่ง" นี้ คำ "เถา" ไม่ได้แปล
ว่า "แก่" ออกจาก "เจ้า" (เช่นคำว่า "ขุนเถา") ที่เป็นตัวหนังสือ
เห็นจะเป็นผู้เขียนเขียนไว้เพื่อคนเข้าใจ

๓๖) จะกราบทูลแด่โทษ การที่แต่งว่า "พระไพศรพนธ์เชอ
ดิงออกตรา" ในเรื่องคาวบตตะครดกดาบรพพน ด้วยเราเรียกชาว
กันว่า "แม่ไพศบ" หรือ "แม่โพศบ" คำนี้สงสัยว่าจะเป็นงัว คือ
"ไพศก" แต่ดิมไม่ออกกณฺฐ ครนได้ชื่อ "เวสต์วณณ-ไวศรณะ"
อาจจะทำให้เป็น "ไพศรพนธ์" ได้ จึงได้ไค้ให้เป็น แต่ที่จริงมาพบ
ที่หลังว่าเป็นงัวจริงๆ ในตราเก่าดวงของรัฐมนตรีกระทรวงเกษตรา
ธิการดวงหนึ่ง ในพระบรมมณูญ เรียก "ตราพระไพศพรราชทรงเครื่อง
ยันทนแทน" ก็เบาใจ

๓๗) ทกราบทูลว่าไค้ตงเห็นจะมาทางอ้านนั้น ขอประทานคค
ถวายโดยเลือกที่จะเป็นตัวอย่าง ไม่ใช่ตามท้องเรื่อง ดงน

“แทนฮ่างให้ท้าวท่าน	ขนจอม มากิน
คุณราชยังยนิ	เมือหน้า
มหานิลตำโองขวาง	พอหมน
แกนอยู่พาคุนปลูก	เปนพยา แต่เนอฯ”

ตั้งเกล้าว่าบาทเจ้าข้างท้ายกมธองคำเช่น โคตงคิน ที่เบ็นต์คานันไม่หมด
ความกตอเบ็นต์ร้อยเหมือนบาทหนึ่งกับบาทสาม เมื่อเราเรียนแต่งมา
กแยกกระยะ แต่เคยจนเขียนตคกนทงส์คำ ทว่าคำเกินปรากฏไบบทน

“พินพาดพ้อมแกมปี สนวนไล
หนั้วหนั้วชมแพ่งแก คนแก้ม
หลังเห็นดาวไหลเหลือนเดือนใส สนมเมค
ไก่อผู้แก้วขันพ้อม สั่งเสียง”

เห็นจะเขียนแกให้ตองกับเวตาน

รายการ

๑๘) เมื่อวันที่ ๒๖ นแม่เตาเอาใบแดงมาให้ฉบับหนึ่ง เป็นกาด
พระองค์อาทิตย์ เชิญไปรดน้ำแต่งงาน พ.ต.ท. เอ็จ ณ บ้อมเพชร
กับนางสาวดวงเพชร วสันต์สิงห์ แต่บอกว่าไม่ต้องไป จะมาให้รดน้ำ
ที่บ้านปลายเนินทหลังฤกษ์

๑๙) และในวันที่ ๒๘ สำนักพระราชวังส่งหมายมาให้ฉบับหนึ่ง
บอกว่าวันที่ ๓๘ พฤศจิกายน ประธานผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์
จะไปเปิดองเครื่องพระแก้ว

ควรมีควรรแล้วแต่จะโปรด

พร

พิมพ์ที่โรงพิมพ์พระจันทร์ ภาพระจันทร์ ถนน
สายนั้น บุณยศิริพันธุ์ เจ้าของ ผู้พิมพ์
ผู้โฆษณา พ.ศ. ๒๕๐๕